

Deanu guolástansoahpamuša váikkhusat

– soahpamuša doaibmama árvoštallan sierra oassebeliid perspektiivvain

Akordi Oy
3.2.2020

Sisdoallu

1.	Láidehus	5
1.1	Raportta duogáš ja mihttomearit	5
1.2	Barggu ollašuttin ja metodat	6
2.	Perspektiivvat Deanu soahpamušii	9
2.1	Guovddáš oassebealit	9
2.2	Duohken váikkuheadji ovdánanhálttit ja albmoneamit	12
3.	Vásihuvvon váikkhusat guolásteapmái	14
3.1	Váikkhusat sápmelaččaid árbevirolaš bivdui	14
3.2	Váikkhusat turisttaid virkkosmahttinguolásteapmái	17
3.3	Váikkhusat olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid guolásteapmái	19
3.4	Fuomášumit váikkhusain guollenáliide	21
4.	Váikkhusat ealáhusdoaimmaide ja ekonomiijai	24
4.1	Váikkhusat turismafitnodagaide	24
4.2	Váikkhusat gieldaeconomiijai	25
5.	Soahpamušii ja dan ollašuttimii laktáseaddji problemat	27
5.1	Vuođđolágalaš vuoigatvuođaid ollašuvvan	27
5.2	Soahpamuša ollašuttima hástalusat	31
5.3	Soahpamuša válmmaštallanmuttu problemat	33
6.	Ruossalasvuođat ja váikkhusat oassebeliid gaskasaš gaskavuodaide	35
6.1.	Soahpamuša dagahan riektedoaimmat ja -proseassat	35
6.2	Sápmelaččaid proteasttat ja rievttálaš dáistaleapmi	36

Muotoiltu: Fontti: 18 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 16 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 14 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 14 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 14 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(54;96;145), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

6.3	Nággu giddodagaid oamastangaskavuodain	39
6.4	Váikkhusat oassebeliid gaskasaš gaskavuodaide	41
7.	Guolásteami hálddašeapmái evttohuvvon nupástusdárbbut ja evttohusat	44
8.	Guolástansoahpamuša diehtovuodđu ja dihtui laktáseaddji eahpesihkkarvuodát	49
9.	Boahttevaš proseassa ja meannudanvuogit – hástalusat ja jurdagat	53
10.	Jurddabohtosat	58
10.1	Luosaid jápmevašvuohta lea geahppánan dego lei dárkkhus	58
10.2	Vuodđovuogitvuodaide laktáseaddji gealdagat leat garranan	59
10.3	Soahpamuša váikkhusat guolásteapmái	60
10.4	Váikkhusat ealáhusaide ja ruhtadollui	62
10.5	Evttohuvvon nupástusat ja diehtodárbbut	62
10.6	Boahttevaš guolástannjuolggadusa beaivádeapmi ja oassálastinvejolašvuodát	64

ČOAHKKÁIGEASSU

Dát raporta seassá Deanu guolástansoahpamuša doaibmama iešguđet oassebeliid vásáhusaid perspektiivvas soahpamuša fápmuibohtima maŋŋá jagiid 2017-2019. Raporta lea oassi viidát Suoma ja Norgga gaskasaš Deanu guolástansoahpamuša doaibmama árvvoštallama.

Doaibmama árvvoštallamis leat viggan buktit oidnosii iešguđet perspektiivvaid viidát sihke duddjot analyhtalaš oppalašgova soahpamuša váikkhusain, sierramielalašvuodaide sivain ja čuovvumušain sihke soahpamušii laktáseaddji nupástusdárbbuin. Bargu ii sisttisdoallan juridihkalaš árvvoštallama.

Dáláš Suoma ja Norgga gaskasaš Deanu guolástansoahpamuš dahkkui jagi 2017.

Soahpamušain viggat dorvvastit Deanu oalgejogain lassáneaddji luossanáliid eallinnávccaid.

Soahpamušas leat viggan buoridit luossanáliid dili guolástanráddjehusaiguin, maid ulbmilin lea geahpidit guolásteami dagahan luosain jápmevašvuođa goalmmásain.

Guolástanráddjehusaid loahpalaš ovdduid sáhtá sihkkarastit goittotge easka guovtte luossasohkabuolva maŋŋá, sullii 10 jagi maŋŋá.

Luossanáliid čuovvundutkamušaid mielde ráddjehusat leat doaibman náliid ealáskeami perspektiivvas vuordámušaid mielde. Soahpamuš ja dan ráddjehusat leat goittotge seammás

bajidan iešguđet guolásteaddjjoavkkuin vuostehágu eahpevuoiggalaš giedahallamis ja gáibádusaid boasttuvuođaid divvumis. Duhtameahttunvuođa duohken leat prinsihpalaš, vuođđovuoigatvuođalaš perspektiivvat sihke vásáhusat soahpamuša válmmaštallama ja guolástanordnestallamiid čuolmmain.

Dovdosamos prinsihpalaš nággu laktása guolástanvuoigatvuođa oamasteaddjiid rievttálaš sajádahkii ja ovttavewardásašvuhtii. Duohken váikkuha Deanu guolásteami historjá: Suoma lága mielde guolástanvuoigatvuohta laktása giddodatoamasteapmái, muhto Deanus guolástanvuoigatvuođat leat čadnon maiddái ássanbáikái sihke sápmelaš guolástanárbevurrui ja kultuvrralaš vuoigatvuođaide. Soahpamuš lea buktán oidnosii dáid vuoigatvuođaid gaskasaš gealdagiid.

Báikkálaš giddodatoamasteaddjit leat eanáš sápmelaččat. Sin guolástanvuoigatvuođat vuođđuduvvet sihke oamastanvuoigatvuođaide, ássamii Deanu johkalegiin, ja sápmelaččaid vuođđolágalaš vuoigatvuhtii hárbjehit guolásteami oassin iežaset kultuvrra. Dán joavkku guolásteapmái čuhcet soahpamuša áigeráddjehusat, maid vásihit dahkan jo ovddežis geahppánan árbevirolaš vuođđobivddu ja golggadeami.

Eanemus ruossalasvuođaid leat dagahan olgobáikegottálaš guolástanvuoigatvuođaid oamasteaddjiid guoski nuppástusat. Ođđa soahpamuš spiehkasta ovddibus nie, ahte das buot olgobáikegottálaččat leat oktan joavkun, geat sáhttet lotnut dušše stággobivdui vuoigadahtti guolástanlobi iežaset sierralohpedihtomearis. Dát nuppástus lea buktán nana vuostálastima sihke Deanus eará guovlluide fárren sápmelaččaid ja eará guovlluin Suomas ássi, giddodaga Deanus oastán guolástanvuoigatvuođaid oamasteaddjiid beales.

Ođđa lohpegeavadat eastá Deanus eret fárren sápmelaččaid geavaheamis árbevirolaš bivdovugiid, ja maiddá oassálastimis árbeguolásteapmái Deanus ássi fulkkiideasetguin. Sii vásihit, ahte soahpamuš dahká duššin sin vejolašvuođa hárbjehit ja bajásdoallat iežaset árbevirolaš sápmelaš guolástanvuoigatvuođaid. Nuppástus lea mearkkašeddji baicca dán guolásteaddjjoavkku, maiddá viidát sápmelaččaid vuođđovuoigatvuođaid ollašuvvama perspektiivvas.

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit fas gáibidit iežaset vuođđolágalaš, giddodahkii laktáseaddji vuoigatvuođaid dievasmearálaš ja dásseveardásaš dovddasteami. Sii vásihit, ahte ođđa soahpamuš lea buktán dušše fámohis buorádusaid guolástanvejolašvuođaide, maid ovddit soahpamuš ii suovvan sidjiide ollenge. Sii deattuhit, ahte guolástanvuoigatvuođat galggašedje ovttavewardásašvuođa namas vuođđuduvvat dušše giddodatoamasteapmái, eai ássanbáikái.

Guolástanvuoigatvuođaid hálddašeaddjiid lassin soahpamuš lea váikkuhan sakka maiddá guolástanturismii. Mátkkošteaddjiid guolástanlobiid mearri čuhppojuvvui goalmmádassii ovddežis, mii lea váikkuhan njuolga mátkkosteadjimeriide. Erenoamážit smávva guolástanturisma hárrjeha fitnodatdoallit leat gillán nuppástusas. Dan sajis fitnodagat, mat baste ávaštit soahpamuša váikkuhusaide ja leat investeren dálveturismii, leat birgen ja váldán iežaset oasi Lappi turisma laskamis. Maiddá lohpevuodima hástalusat leat vearidan guolástanturisma problemaid.

Rievttálaš gažaldagaid bajitdettiin čielggadeamis bohte ovdii mángga ođđa soahpamuššii laktáseaddji guolásteami ja fitnodatdoaimma dárbbášmeahttumit ráddjeaddji dahje hehtejeaddji fáktorat. Earret eará lohpevuodima problemaid ja guolástanvuoigatvuođaid láigoheapmái laktáseaddji eahpečielggasvuođat leat dagahan problemaid. Oktan problemaid duogášsivvan oidne soahpamuša váilevaš válmmaštallama ja dan, ahte Deanu soahpamuša ráđđádallanproseassas eai ávkkástallan doarvái báikkálašdovdamuša. Jearahallon olbmot deattuhedjege oasálašvuođa, vuđolaš ráhkkaneami ja oktasaš mihttomeriid ohcama mearkkašumi boahhtevaš ráđđádallamiin. Sii bukte ovdii maiddá mánggaid evttohusaid das, mo soahpamuša hehtejeaddji váikkuhusaide sáhtášedje jávkadit dahje litnudit riskerekeahhtá luossanáliid ealáskeami. Lassin dovđájedje guollenáliide ja guolásteami váikkuhusaide laktáseaddji diehtodárbbuid.

1. Láidehus

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

1.1 Raportta duogáš ja mihttomearit

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Ođđa Deanu guolástansoahpamuš bodii fápmui 1.5.2017. Suoma ja Norgga gaskkas dahkkojuvvon soahpamuša guovddáš ulbmilin lea leamaš Deanu hedjonan guollenáiid suodjaleapmi ja luossanáiid ealáskahttin bistevaš dássái. Soahpamuša mihttomearrin ásahedje guolásteami dagahan luosaid jápmevašvuoda geahpideami 30 proseanttain, ja dát ollašuttui ráddjemiin Deanu guolásteami ja guolástanlobiid meari. Soahpamuša giedahallama olis riikkabeaivvit eaktudedje, ahte eanan- ja meahccedoalloministeriija galgá seassat ovtas Norggain soahpamuša almmolaš doaibmama sihke guollenáiid ovdánanhálttiid mañimustá golmma jagi soahpamuša fápmui boahtima mañjá.1

Vaikko Deanu luossanáiid eallinnávccaid dorvvasteapmi lea almmolaččat dohkkehuvvon mihttomearri, lea Deanu soahpamuš ráddjehusaidisguin boktán iešguđet guolásteaddjjoavkkuid vuostálastima eahpevuoiggalaš giedahallama dihte ja gáibádusaid eahpevuoiggalašvuodaid divvumis. Dát duhtameahttunvuohta dihttui jo soahpamuša ráđđádallanmutter. Duhtameahttunvuođa duohken leat vásáhusat soahpamuša válmmaštallama ja guolástanordnestallamiid čuolmmain sihke prinsihpalaš, vuodđovuoigatvuodalaš perspektiivvat.

Dát raporta seassá Deanu guolástansoahpamuša doaibmama iešguđet oassebeliid vásáhusaid perspektiivvas soahpamuša fápmuiboahhtima mañjá jagiid 2017-2019. Raporta lea oassi viidát Suoma ja Norgga gaskasaš Deanu guolástansoahpamuša doaibmama árvvoštallama. Guolástansoahpamuša váikkuhusaid luossanáiid ovdánanhálttiide árvvoštallá suomelaš-norgalaš Deanu čuovvun- ja dutkanjoavku. Lassin eanan- ja meahccedoalloministeriija

¹ Olles cealkkus lohka ná: "Riikkabeaivvit eaktudit, ahte eanan- ja meahccedoalloministeriija seassá ovtas Norggain soahpamuša almmolaš doaibmama sihke guollenáiid ovdánanhálttiid mañimustá golmma jagi soahpamuša fápmui boahtima mañjá. Lassin sápmelaččaid sihke eará guovlluin ássi giddodatoamasteaddjiid guolástanvuoigatvuodaid viiddisvuoda ja geavaheami galgá árvvoštallat. Seammás galgá maiddái čielggadit eavttuid sirdašuvvamis beivviid ja áigodagaid mielde ásahuvvi guolástandihtomeriide." Seammás riikkabeaivvit dohkkehedje nuppi celkosa Eananmihtidanlágádusa resurseremis Deanu buhtaduslága ollašuttima jođálmahttima várás. (EV16/2017vp) https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Sivut/EV_16+2017.aspx

čielggada eará guovlluin ássi giddodatoamasteaddjiid ja sápmelaččaid guolástanvuoigatvuođaid viiddisvuođa ja geavaheami.

Soahpamuša doaibmama ja iešguđetlágán váikkuhusaid lassín barggus leat čoaggán maiddá oassebeliid oainnuid soahpamuššii laktáseaddji nuppástusdárbbuin sihke dohkálaš meannudanvugiin boahhtevaš Suoma ja Norgga gaskasaš guolástannjuolggadusa guoski ráđđádallamiin sihke daidda ráhkkaneamis. Raporttas válddahallat maiddá jearahallamiid vuođul ovdii bohtán viidát Deanu guolásteapmái ja guolástansoahpamuša dohkálašvuhtii laktáseaddji ovdánanjođuid ja proseassaid.

Doaibmama árvvoštallamis leat viggan buktit oidnosii iešguđet perspektiivvaid viidát sihke duddjot analyhtalaš oppalašgova soahpamuša váikkuhusain, sierramielalašvuođaid sivain ja čuovvumušain sihke daid čoavdimá vejolašvuođain.

Barggu lea ollašuhttán Akordi Oy 2 eanan- ja meahccedoalloministeriija doaibmanaddimis. Raportta čállit leat Akordi Oy:s doaibman Juha-Pekka Turunen, Lasse Peltonen ja Timo Karjalainen. Čállit vástidit ollásit raportta sisdoalus, iige dingojeddji (EMM) leat váldán beali raportta sisdollui, earret normála, buot jearahallojuvvon oassebeliide várrejuvvon kommenterema.

1.2 Barggu ollašuhttin ja metodat

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Barggu vuosttaš muttus vudjo guolástansoahpamuša válmmaštallama ja mearrádusaid dahkama olis šaddan girjjálaš materiálaide, oassebeliid addin oaiviliidda ja fáttá gieđahalli ođđasiidda. Dán materiála analysa vuođul duddjojuvvui álgoáddejupmi oassebeliin, sierramielalašvuođaid fáttáin sihke guolástansoahpamuššii laktáseaddji riiddu čatnašumis eará riidduide. Álgoanalysa bohtosat, jearahallanriggi ja álgolistu jearahallojuvvon olbmui ovdanbuktojedje guolástansoahpamuša čuovvunjojkui Ohcejogas 15.11.2019.

² Akordi Oy lea jagi 2013 vuođđuduvvon suomelaš servvodatlaš fitnodat, mii lea spesialiseren doaibmat neutrála veahkkín birasriidduid čoavdimis, riidduid kártemis ja intreassaid oktiiveiveheapmái viggi proseassaid plánemis ja ollašuhttimis. Lassedieđut www.akordi.fi

Barggu nuppi muttus jearahalle Deanu soahpamuša guovddáš oassebeliid ovddasteaddjiid. Jearahallojuvvon olbmuid vigge välljet nu, ahte guovddáš oassebeliid oainnut Deanu soahpamušas livčče ovddastuvvon. Muhtin jearahallojuvvon olbmot ovddastedje márgga perspektiivva. Jearahallojuvvon olbmuid meari galggai ráddjet čielggadeami ulbmiláigedávvala dihte.

Oktiibuot dahke 22 jearahallama ja jearahalle 29 olbmo. Jearahallamiin vudjo guokte váldotemái. Vuosttaš temás vudjo guolástansoahpamuša válmmaštallama oktavuodas badjánan fuolaide sihke dasa, mo dat leat geavatlaččat šaddan duohtan ja mo dilli lea ovdánan guolástansoahpamuša fápmoáiggi, manjimus golmma jagi áiggi. Nubbin jearahallamiin kártejedje oassebeliid oainnuid soahpamuša nuppástusdárbbuin ja dilis masa boahhtevuođas viggat sihke dohkálaš doaibmavugiin.

Jearahallamat leat leamaš luhtolaš ságastallamat jearahallojuvvon olbmo ja jearahalli gaskkas eaige jearahallojuvvon olbmuid ovdii buktán áššiid olis máinnaš jearahallojuvvon olbmuid namaid dahje organisašuvnnaid. Jearahallamat leat eanáš ollašutton ovttaskas olbmuid jearahallamin dahje párrajearahallamin njunnálagaid. Jearahallamat leat dahkkon Ohcejogas, Anáris, Oulus, Helssegis sihke Espoos. Guoktá jearahalle telefonna bokte ja guokte jearahallama dahkkojedje Skype bokte.

Jearahallamiin giedahalle čuovvovaš gažaldagaid:

- Jearahallojuvvon olbmo iežas rolla gaskavuodas Deanu guolástansoahpamuša šaddamii ja váikkuhusaide
- Vásáhusat soahpamuša riegádanmuttuin ja fápmoáiggo
- Guolástansoahpamuša mearkkašahhtimus váikkuhusat:
  - árga ja guolásteapmi
  - ealáhusat
  - kultuvra / árbevierru
  - oassebeliid gaskavuodat
- Mii dáhpáhuuvvá boahhteáiggis, juos guolástansoahpamuš bissu dálážin?
- Maid vugiiguin Deanu riidduide sáhtášedje ohcat čovdosiid?
- Doaivagat Deanu soahpamuša ođđa soahpamušráđđádallamiid meannudanvugiid ektui
- Eará jearahallojuvvon olbmot ja eará badjáneddji gažaldagat
- Eará niesttit jearahalliide váikkuhusaid árvvoštallanbargui

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiid lassin barggus leat ávkástallan jearahallojuvvon olbmuid doaimmahan dokumeanttaid, 21.1.2020 Ohcejogas ordnejuvvon bargobáji bohtosiid sihke raportahápmosis ožžojuvvon kommeanttaid. Bohtosat leat čohkkejuvvon dán raportii. Buot jearahallamiin ovdii boahtán temáin lea dahkkon čeahkkáigeassu loguid álgui ja dán vuollái leat čoaggán ovdii boahtán sitáhtaid buktit oidnosii iešguđetge perspektiivvaid ja áddejumiid dán temás. Sitáhtain leat viggan sihkkut eret hállama deavddasániid ja kristalliseret jearahallon olbmo sága čielga hápmái sisdoalu muhtekeahtá. Sitáhtain leat váldán eret njuolga čudjosiid, mat ovttahtášedje sitáhta čielgasit muhtin olbmui. Erenoamážit loavkašuhhtin árvaluvvon sitáhtaid leat viggan garvit.

Jearahallamat ja sitáhtat ovddastit jearahallon olbmuid oainnuid ja oaiviliid Deanu soahpamušas ja dan váikkuhusain. Sitáhtain ovdii boahtán áššiid duohtavuođa eai leat ‘fáktadárkkistan’ ja sitáhtat ovddastit daid addán olbmuid oainnuid ja oaiviliid. Maiddái jearahallamiin badjánan áššiid dahje jearahallon olbmuid čuoččuhusaid eai leat árvvoštallan rievttálaš dahje lágamielásašvuođa perspektiivvas. Čielggadeapmi nappo viggá buorebutge govvidit iešguđetlágan oainnuid ja ruossalasvuođaid, ii čoavdit daid.

2. Perspektiivvat Deanu soahpamuššii

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

2.1 Guovddáš oassebealit

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Perspektiivvat Deanu guolásteapmái ja guolástansoahpamuššii sihke dan doaibmamii háldejuvvojit mángga iešguđetlágan dimenšuvnna bokte. Perspektiivvaid meroštallá dat, makkár rollas Deanu guolásteapmi ja dan hálddašepmi lea doaibmiid árgga, ealáhusaid, barggu, vuoigatvuođaid, identitehta, kultuvrra ja diehtinvuođu ektui, muhto maiddá dat, mo iešguđetge oassebealit oidnet iežaset gaskavuodas nuppiide. Dáid perspektiivvaid ráhpan veahkeha áddet Deanu soahpamuša váikkuhusaid.

Dán barggus guovddáš oassebeallin Deanu guolástansoahpamuša dáfus leat dovđán čuovvovaš dávvális čájehuvvon oassebealit:

Oassebealit	Sajádat Deanu guolásteamis, rolla Deanu soahpamuša ektui	Guovddáš intreassat ja fuolat
Deanu rádjejohkaosi oasálašgottit Deanus doibmet njeallje osolašgotti: Njuorggán, Veahčaknjárga, Ohcejohka ja Vuovdeguoika. Lassin gieraosiid (Anárjohka) osolašgottit	Osolašgottit hálddašit oktasaš oamastusas leahkki čáhceguovvluid ja dáidda čadnon guolástanvuoigatvuođaid. Osolašgottiide gullet sihke báikkálaš ja olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit. Deanu osolašgottiin mearridanválddi geavahit sápmelaš guolástanvuoigatvuođaid hálddašeaddjit.	Guolásteami ráddjehusaid váikkuhusat guolásteapmái ja osolašgottiid rievttálaš sajádahkii
Sápmelaččat eamiálbmogin Sápmelaš identitehta ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid perspektiivva ovddastit čielgasamosat sámediggi ja sámedikki doaimmas váikkuheadji sápmelaččat.	Sápmelaččaid sajádat eamiálbmogin lea girjejuvvon vuodđoláhkii. Sámediggi doaibmá sápmelaččaid iešstivrenorgánan, mii ovddasta eamiálbmoga intreassaid. Eiseválddiin lea ráđđádallangeatnegasvuohta sámedikkiin áššiin, mat váikkuhit sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin.	Eamiálbmoga vuodđovuoigatvuođaid ollašuvvan, árbevirolaš ealáhusaid, kultuvrra, árbedieđu ja giela seailun

Muotoiltu: Fontti: Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Eará guovlluin ássi sápmelaš guolástanvuoigatvuođaid hálddašeaddjit (guolástanvuoigatvuođaide árbema bokte vuoigadahtton sápmelaččat)	Beroštupmi ja váikkuhanvejolašvuođat guolásteapmái Deanus molsašuddet dađi mielde, mii lea sajádat osolašgottiid doaimmain sihke makkár gaskavuođa atná sápmelaččaid vuoigatvuođaide.	Soahpamuša váikkuhusat guolástanvuoigatvuođaide, vejolašvuođat bivdit guoli árbevirolaš bivdosiiguin, kultuvrra seailun
Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit Deanu guovllus giddodagaid skáhppon, muhto eará guovlluin (Suomas) ássi olbmot.	Oassi olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiin lea álgán ákkastallat giddodatoamasteapmái vuodđuvuvi guolástanvuoigatvuođaid beales. Joavku lea orđniiduvvan j. 2015 searvin (Tenon kiinteistönomistajat ry.)	opmodaga suodji, giddodatoamasteaddjiid ovttaveardásašvuohta, astoáigge guolásteami vejolašvuođat
Deanu turismafitnodagat ja -fitnodatdoallit	Guolásteapmi lea árbevirolaččat leamaš mearkkašahtti rollas Deanu turismmas ja turisma lea guovddáš ealáhus Deanu gielda- ja guovloekonomiija dáfus.	Guolásteami ráddjehusaid váikkuhusat guolástanturismii – lobiid fidnehahttuvuohta ja sihkkarvuohta
Guolleturisttat Virkkosmahttinguolásteami hárbjeheaddjit, Deanus geasset.	Guolástit iežaset lotnun “turistalobiiguin”. Dán joavkku ovddasta Suomen vapaa-ajankalastajien keskusjärjestö (SVK) Stuorra joavku Suoma bealde Deanu, muhto ii Norgga bealde.	Virkkosmahttinguolásteami vejolašvuođat Deanus, lohpevuodima doaibman ja njuolggadusaid čielggasvuohta, guollenáliid nanusvuohta
Deanu guovllu gielddat Ohcejohka ja Anár	Gielddain ii leat njuolga rolla guolásteami hálddašeamis. Deanu guolásteapmi oidnojuvvu dehálaš geasuheaddji fáktoran.	Soahpamuša váikkuhusat guolástanturismii, gielldaekonomiijai ja gielddaid eallinnávccaide
Eanan- ja meahccedoalloministeriija	Ministeriijas lea váldoovddasvástáduš Deanu guolástansoahpamuša válmmaštallamis ja ráđđádallamis ovttas Norggain sihke soahpamuša ollašuhttimis (fápmuibidjan) Suomas.	Soahpamuša doaibman, riikkaidgaskasaš čatnosat
Lappi ejb-guovddáš	Vástida guolástanláhkaásaheami ollašuhttimis, guolásteami goziheami ja lohpevuodima ordnestallamat ovttas	Soahpamuša ollašuhttin ja doaibman, goziheapmi

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

Muotoiltu ...

	Norggain. Vástidii fanasregistaris jagiid 2017-2019.	
Meahcceráđđehus	Vástida stáhta čáhceguovlluid hálddašeamis ja guolástanlobiid vuovdimis stáhta čáziin oalgejogain. Deanu guovllus rolla oalgejogaid guolásteami hálddašeamis.	Deanu soahpamuša gaskavuhta guolásteapmái stáhta čáziin
Deanu guolledoalloguovlu	Ođđa doaibmi, ii vel mearkašahtti rolla. Oassálastá boahhteáiggis Deanu soahpamuša ollašuttimii, ovddasvástádusat omd. guolástanlobiid vuovdimis ja fanasregistaris. Guolledoalloguovllu bargun lea guollevalji suvdilis geavaheami ja dikšuma plánen.	Deanu guolledoalloguovllu ovddideapmi, ulbmilin maiddái sápmelaččaid ja sin manjisboahttiid guolásteami dorrvastepmi ja ovddideapmi.
Dutkanlágádusat, erenoamážit	LUKE vástida guollenáliid dutkandieđus ja Luondduriggodatguovddáš (LUKE), mii vástida guollenáliid dutkamis ja čuovvumis Deanus.	Guollenáliide laktáseaddji dieđu kvalitehta ja dieđu váikkuheadjivuhta guolásteami hálddašeamis. Diehtovuoddu luohtehahttivuhta ja dohkálašvuhta

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Fontti: 11 pt, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Ješguđetge doaibmiid perspektiivaid ja gaskavuodaid hálde dat, man nannosit ja makkár áigodagas dat leat giddanan Deanu guolásteapmái, leatgo doaibmit báikkálaččat vai olgobáikegottálaččat, ii-sápmelaččat vai sápmelaččat (ja mo sii identifiseret iežaset sápmelašvuodaset ektui), giddodatoamasteaddjit árbema vai gávppi vuodul, makkárin sii jurddašit iežaset identitehta ja rolla, ja man oinnolaččat sii bealuštit iežaset vuoigatvuodaid.

Ješguđet oassebeliid perspektiivaid seassamis gánneha fuobmát, ahte sápmelaččat, nugo suomelaččatge, eai hábme oktilaš intreassajoavkku Deanu guolásteami hárrái. Sápmelaš guolástanvuoigatvuodaid hálddašeaddjiid, báikkálaš sápmelaš fitnodatdoalliid, eará guovlluin go Deanus ássi sápmelaččaid ja sámedpolitihkas aktiivvalaš, ovdamearka dihte sámedikkis váikkuheadjji sápmelaččaid intreassat ja perspektiivvat Deanu guolásteami ektui sáhttet leat viehka earálárganat, oasil ovttalárganat ja oasil sierralárganat. Buot sápmelaččat eai identifisere

iežaset eamiálbmotsajádahkii, eaige deattut árbevirolaš ealáhusaid ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid mearkkašumi. Deanu guovllu erenoamáš iešvuođaide goittotge gullá sápmelaš guolástanárbevieru nana rolla sihke Suoma ja Norgga bealde. Guovlu lea ollislaččat sápmelaččaid ruovttuguovllu oassi, ja Ohcejohka lea Suoma áidna gielda gos sápmelaččat leat eanetlogus.

2.2 Duohken váikkuheaddji ovdánanhálttit ja albmoneamit

Jearahallamiin dovđájedje mánggaid Deanu guvlui ja guolásteapmái váikkuheaddji nuppástusfáktoriid ja ovdánanjođuid, mat váikkuhit ja iežaset oasil čilgejit jurdagiid guolástansoahpamuša ektui, ja dat laktásit maiddá guolástansoahpamuša váikkuhusaide ja daid vásiheapmái sihke dulkomii. Dákkár nuppástusfáktorat leat ainge čuovvovaččat:

Deanu luosa ekonomalaš mearkkašumi rievdan. Luosas lea leamaš jahkečuđiid mielde stuorra mearkkašupmi guovllu ásahttuhtii ja ássiid birgemii. Luossa lei ja lea ain Deanuleagis mearkkašahhti borramuša ja luondduealáhusa oassi, ja dan kultuvrralaš mearkkašupmi lea šaddan viehka stuorisin. 1960-logu rájis buorránan johtinoktavuođaid, galmihambiergasiid ja guolleturismma vehkiin luosa ekonomalaš mearkkašupmi stuorui ain. Ruovttueatnanlaš girjeluoša ja norgalaš biebmoluosaid dihte luosa haddi lea goittotge njiedjan oalle olu ja luosa ámmátlaš guolásteapmi lea nohkan. Luossabivddus ožžot goittotge ain muhtin veardde oalgedietnasa. Luosas lea dál ekonomalaš árvu vuosttamuzžan guolleturismma, guolástanvuoigatvuođaid ja lohpevuodima bokte, muhto dáid mearkkašupmi lea unnon ođđa guolástanráddjehusaid geažil. Luosa mearkkašumi nuppástusat leat leamaš oalle johtilat. Dál áiggi Deanu luosa sesset nu kultuvrra ja luondduruovttudoalu, ealáhusa, turismma, virkkosmahttima ja eallinvuogi perspektiivvain dađe mielde, gii hállá ja man perspektiivvas.

Turismma nuppástustreanda “guolleturismmas turismaguolásteapmái” ja dálveturismii. Deanu turismmas guolásteamis lea leamaš oalle stuorra deaddu; guolásteapmi lea leamaš dehálamos sivva boahit Detnui. Dál Detnui bohtet aktiivaguolásteaddjiid lassin maiddá nuppelágan guolásteaddjit, geaidda luossabivdu lea dušše okta turismaaktivitehta earáid joavkkus ja sálláša mearkkašupmi iešalddis lea unnit - dan sajis vásáhusaid mearkkašupmi lea stuorát. Dán sirdašupmái laktása maiddá dálveturismma lassáneapmi Deanus. Ná luosa gorálaš mearkkašupmi lea geahppánan maiddá turismmas. Luosa mearkkašupmi Deanu geasuhanfápmui ja imagoi lea liikká ain dehálaš.

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Giddodatoamasteami nuppástus Deanus. Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid oasus Deanuleagis lea sturron jagiid mielde. Duohken lea lassánan astoáigi ja jávátduvvan, mii lasiha astoáiggi ássanbáikkiid ja heivvolaš viessosajiid jearaldaga. Nuppi dáfus giddodagat leat boahtán vuovdimassii ain sturorát meriin dađe mielde, go áigái boađu vejolašvuodát johkaleagis leat gáržon. Giddodatoamastusa nuppástusat leat bohciidahtán fuola sápmelaš kultuvrra seailuma perspektiivvas. Nuppi dáfus ođđa oamasteaddji oavkku gáibádusat giddodaga oamasteapmái laktáseaddji guolástanvuoigatvuođain leat badjánan Deanu soahpamušproseassa dihte ovdii ain fámolabbot.

Guolástanvugiid rievdan ja árbevirolaš bivdu geahppáneapmi. Guolásteapmi Deanus lea jagiid mielde rievdan mearkkašahtti olu go árbevirolaš buođđun, golggadeapmi ja fierbmebivdu leat geahppánan ja stággobivduges lassánan. Dása leat váikkuhan manjimuš logijagiid luosa ealáhuslaš ja ekonomalaš mearkkašumi geahppáneapmi ja guolásteami hálddašeapmi. Duohken váikkuha maiddái álbmoga agáiduvvan seammás go nuoraid eretfárren guovllus ja nuoraid geahppánan beroštupmi guolásteapmái. Dán ovdánanguvlui laktása fuolla guolástanvuoigatvuođain seailumis ja sirdašuvvamis boahttevaš buolvvaide ja oppalohká Deanu sápmelaš guolástanvuoigatvuođain eallinnávccain.

Sápmelaččaid eamiálbmotsajádat lea beaggán nannosappot manjimuš jagiid iešguđetlágan mearrádusaid ja proseassaid dego ILO-soahpamuša gieđahallama ja iešguđetge sápmelaččaid sajádahkii váikkuhan láhkaásaheami nuppástusaid ja dáid dagahan nákkuid mielde. Dáin Deanu soahpamušii laktásit čielgasamosat Deanu oalgejogaid báikkálaš guolásteami guoski guolástanlága nuppástusat. Seammás gáibádusat sápmelaččaid eamiálbmogii ja dan kultuvrralaš vuoigatvuođaid vuhtiváldimis lea nanosmuvvan ja beaggán eambo.

Goargnguguliid suodjaleami sturron mearkkašupmi ja dása laktáseaddji diđolašvuoda lassáneapmi. Luossanáliid suodjaleami dárbu lea guovddáš fáktora Deanu guolástanvuoigatvuođain duohken. Duogázis váikkuhit guollenáliid suodjaleapmái laktáseaddji riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja soahpamušat. Dáid čuovvumuššan dihtto lassánan áddejupmi ja diehtovuoddu goargngugollenáliid mánggahámatvuođas ja suodjaleami dárbbus.

3. Vásihuvvon váikkuhusat guolásteapmái

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

3.1 Váikkuhusat sápmelaččaid árbevirolaš bivdui

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiid vuodul sápmelaččaid árbevirolaš bivdovugiin buođđuma, golggadeami ja fierbmebivddu mearkkašupmi lea geahppánan maŋimuš logijagiid ja guollebivdu lea šaddan eambo stággoguołásteapmin. Guolástansoahpamuša fápmuiboahhtin lea vásihuvvon geahpidan árbevirolaš guollebivddu ovddežis. Suoma bealde árvalledje ahte buođut ledje maŋimuš gesiid vuollel logi, muhto Anárjogas leat buđđon maŋimuš háve sullii logi jagi dassái. 70-logus otná beavve rádjái 70% árbevirolaš bivdosajiin leat jaskkodan. Árvalusaid mielde joga alde ledje maŋimuš jagiid logimat golggadeaddji fanasgotti, muhtumin unnitge. Norgga bealde Deanu vuolleosiin buđđot ain viššalit ja buođut árvalledje leamaš 25 – 30 ja buođđuma árvalledje leat ain produktiiva nu mearálaččat go ekonomalaččatge.

Eará bivdovugiid go stággobivddu geahppáneami duohken lea luossabivddu ealáhuslaš ja ekonomalaš mearkkašumi unnon moadde maŋimuš logijagi áigge. Árbeguolásteami válddahalle nuppástuvvan áigáiboadus ja ealáhusas eambboge ruovttudárbo- ja virkkosmahttinbivdun sihke iežas kultuvrra hárbjeheapmin ja eallinvuohkin. Das ii jur šat leat ekonomalaš mearkkašupmi mángasii. Jurddašeapmi iešguđet árbebivdovugiid ja daid hálddašeami hárrái orui molsašuddamin vehá dađe mielde, mii bivdovugiid guđege guovllus lea heivvolaš ja atnon.

Tuntuu aivan kohtuuttomalta, että rajoitukset kohdistuivat niin paljon niin pieneen ryhmään, joka vielä koittaa perinteisiä taitoja säilyttää, kun perinnekalastus on muutenkin niin paljon vähentynyt jo ennestään ja kyllä tämä vaikuttaa myös siihen, mikä into nuorilla on opetella perinteistä kalastusta ja kun se ei rahallisestikaan voi kilpailla normityöstä saatavien tulojen kanssa. Pitää todella välittää kulttuurisesta arvosta ketkä sitä haluavat oppia.

Tästä kun mennään kymmenen vuotta niin kyllä se on perinnekalastus loppu, ei nykyihminen rupea. Nykyiset kalastajat alkavat olla 80 ja vääjäämättömästi se loppuu, ei nuoremmat ala kun siitä ei tule leivänjatketta eikä ole enää taitoakaan. Ei se sopimuksesta johdu.

Suurin vaikutus perinnekalastukseen lienee se, että kun rajoitus perustuu kalenteriin ja kellonaikaan, perinnepyynti perustuu kuitenkin luonnonoloihin, niin tähän on ihan mahdoton saada kalastettua niin kuin on tarkoitus. Meillä on muutakin tekemistä sulan maan aikaan. Kalastetaan tehokkaasti se mitä tarvitaan ja sitten mennään muihin töihin.

Jotenkin tuntuu ikävältä, että valtiovalta ei näe huolta saamelaiskulttuurin häviämisestä, nämä kaikki tämmöiset nakertamistoimet, kun rajoitetaan kalastusta ja perittyjä taitoja niin millä niitä pidetään yllä.

Tenolla käymässä sama kuin Tornionjoella, kun tiettyjä kalastusmuotoja kielletään, niin kieli köyhtyy ja sanasto katoaa ja tällä on vaikutusta saamelaiseen identiteettiin. Torniolta kuoli veneenrakennustaitokin.

Badjeosiin, Anárjoga siste vásihedje árbevirolaš guolásteami sajadaga heajumussan. Guovllus eai leat leamaš buođut šat 10 jahkái ja árbevirolaš ruovttudárbovuolásteami vásihedje nohkan masa oalát, go fierbmebivdu gildojuvvui 12.8. maŋŋá. Guollebivddu vásihedje goittotge geahppánit eanáš guollenáliid heajos dili dihte ja danin, ahte guolli ii oktageardánit šat goarkŋo bajás, ii dušše guolástansoahpamuša dihte.

Lohi ei enää nouse tänne asti, verkkokalastuksen osaaminen katoaa ja kulttuuri heikkenee. Nyt pitää mennä Nuorgamiin asti sitä pyytämään.

Inarinjokivarressa vielä ennen verkkoja pidettiin ja kalastajat olivat pääasiassa niitä, kun kesällä tulivat kotiseudulleen ja nyt meni kertaheitolla veitsellä leikaten tämä mahdollisuus ja perinteen ylläpitomahdollisuus.

Yläjuoksulla koettu, että sopimus ollut hyvä, kun on rajoittanut turistikalastajien määrää ja tämän pitäisi vaikuttaa lohienkin määrään mutta vielä ei ole lohia tullut.

Buođđuma atne lossadin, go buođu huksema lassin das fuolaheapmi ja guliid bivdin gáibida dikšuma birra jándora. Ođđa guolástanjuolggadus oanidii buođđuma bivdoáiggi ovddežis, nu ahte šielbmá lossadin vásihuvvon bivdovuogi hárbjeheapmái lea allánan. Go luossabivddu ealáhuslaš ja ekonomalaš mearkkašupmi lea unnon oalle olu, ii buođđun leat šat geasuhan nuoraid joatkit dego ovdal, earret muhtin spiehkastaga. Maiddái dat, ahte báikegottis eret fárran bearašlahtut dahje fuolkkit eai šat sáhte oassálastit buođđumii vásihuvvui geahppánit boarrásut guolásteaddjiid buođđuma.

Buođđun vásihuvvui árbevirolaš bivdovugiin eanemus áitatvuložin ja nuppi dáfus dan kultuvrralaš mearkkašumi stuorimussan. Sápmelaš guolástan kultuvrra seailuma dáfus buođđuma atne erenoamáš mearkkašahttin dasa laktáseaddji rikkes sátneráju sihke dan gáibidan luonddu albmonemiid viiddis dovdama ja áddema dihte. Buođđosajiide laktása olu báikkálaš diehtu, go sierra jagiáiggiid ja sierra diliin leat geavahan sierra buođđosajiid ja maiddái dán dieđu vásihedje leat váras jávkat.

Perinnepyynti on paljon vähentynyt vuosikymmenten aikana, nykyisin ei paljoa ole ja tämä on sääli, sillä perinteinen kalastusmuoto katoaa. Patokalastus on taitoa vaativaa hommaa ja vaatii läsnäoloa, ei voi olla päivätöissä ja pitää pataa samaan aikaan – katoavaa kansanperinnettä. Verkkokalastus on helpompaa.

Suomen puolen patopyynnillä nykyisillä patomäärillä ei ole juuri vaikutusta kalakantoihin. Verkkopyynti on erikseen ja Norjan puolella tehokkuus on suurempi ja se kohdistuu kaikkiin lohikantoihin.

Nuorta polvea ei perinteinen kalastus kiinnosta. Vaikka ei olisi tehty mitään, niin patopyynti olisi vähentynyt joka tapauksessa. Se on liian työläs kalastusmuoto ja sillä ei ole elinkeinon kannalta enää merkitystä. Norjan puolella tosin on hyviä paikkoja, joista saadaan saalista, näkyy heti kalalaskureissa kun verkot on nostettu.

Golggadeami nappo rávnnji mielde golgi firpmiiguin bivdima atne jearahallamiin árbevirolaš bivdovugiin kánske buoremusat dálá áiggi vuoiŋŋa mieldásaš aktiivvalaš bivdimin, mii ii gáibit nu intensiivvalaš ja guhkesáigásaš čatnaseami go buođđun. Golggadeami atne muhtin lágiin maiddái nuppástuvvan ođđaáigásaš fierbmeávdnasiid ja mohtoriid geažil. Golggadeami ii goittotge sáhte bargat gávppis ostojuvvon firpmiiguin, baicca daid galgá máhttit ieš moardit aiddo bivdosadjái ja čázi allodahkii heivejeaddjin ja dát gáibida dieđu lassin maiddái máhtu. Lea álkit vuolgit golggadit go buođđut, ja bivdit vulget dalle go guolli lihka ja dilli lea buorre. Golggadeami árvaldeje heivet buoremusat maiddái eará guovlluin ássi sápmelaččaid árbevirolaš bivdu vuohkin, juos dat livččii sidjiide lobálaš.

Golggadeapmi lea viehka olu dálkiin ja diliin gitta. Erenoamážit heivvolaš čáhceallodaga atne áibbas guovddážiin sálláša fidnema ektui. Jearahallamiin buktege ovdii dan, ahte heivetmeahttun diliid ráddjejit golggadeami vel guolástanráddjehusaid lassin ja dán dihte golggadeami mearkašupmi bivdojápmevašvuhtii báhcá vel árvalusaidge unnibun. Muhtin sajiin golggadeamis leat ferten luohpat ollásit go heivvolaš golggadandiliid leat dušše bivdobáji álggus, miesse-geassemánus, goas guollebivdu lea ollásit gildojuvvon.

Aikarajoitukset vaikuttavat tosi vahvasti ja jos mieltii kaikkea sitä tietoa ja työmäärän mitä se vaatii kulkutus ja aikaa on neljä päivää. Pitää tehdä verkot ja monta erilaista eri veden korkeuksille. Pitäisi eri paikoissa oppia kulkuttamaan ja aikaa on vain 4 vrk. Voiko jatkaa näillä rajoituksilla?

Kulutus parjataan turhaan, hieno kalastusmuoto ja sen soisi jatkuvan. Joskus on mennyt överiksi, kun kalaa ollut paljon ja norjalaiset tähän puuttuneet, vaikka Norjan puolella paremmat edellytykset.

Kulutusverkkojen tekijöitä kohta ei enää ole, niitä ei voi kaupasta ostaa ja osaaminen katoaa.

Nyt pitää keväällä valita haluaako kulkuttaa vai pitää patoa ja kumpaako perinnettä haluaa pitää yllä. En usko, että kukaan kahdeksi vuorokaudeksi rupeaa patoa tekemään. Veikkaan, että tulvapadon pitäminen loppuu ja valitaan kulkutus.

Ennen kun lohella on ollut kaupallista arvoa ja merkitystä, niin kulkutus on ollut tärkeä. Mutta enää sillä ei ole sellaista merkitystä ja rajoitukset ovat ihan perusteltuja.

Kohtuutonta kulkutuksen 4 vuorokautta, pyynti loppuu kohta, kun kukaan ei enää ala tekemään verkkoja. Ei vaaranna lohikantaa mitenkään ja saaliskiintiötä voisi soveltaa niihinkin.

Jos nyt saisin mahdollisuuden käyttää pato-oikeuttani, niin en sitä käyttäisi, kyse on enemmänkin periaatteesta ja oikeudenmukaisuudesta. Kulutus joku ulkosaamelainen voisi käyttää - patoa ei, se olisi ihan promillen juttu, jos Helsingistä ajattelee niin ehkä kaksi voisi kulkuttaa, patoamiseen ei kukaan ryhtyisi, ei niillä ole aikaa ja se on niin työläs prosessi.

Árbevirolaš bivdovugiid seailuma eaktun oidne áigeráddjehusaid geahpideami ja eará guovlluin ássi sápmelaččaid árbebidui laktáseaddji vuoigatvuođaid máhcaheami, oba nu, ahte sii sáhtášedje oassálastit báikegottis ássi olbmo bivdui. Moadde jearahallojuvvon olbmo oidne árbebiddu seailuma eaktun dan, ahte dan sáhtášii monu laktit turismii dahje ahte árbevirolaš bivdima dorjjošedje monu.

Nykyisen vajaan 10 padon pysyminen käytössä Suomen puolella vaatisi ehdottomasti nuoria mukaan ja vaikkapa jonkinlaista projektia ja rahoitusta näytöspyntiin. Ja voisi käyttää turisteja siinä. Syytä olisi koittaa näin erikoista pyyntimuotoa säilyttää.

Seurakunnalla on suunnitteilla mielenkiintoinen kokeilu eli aikovat rakentaa padon ensi kesänä tarkoituksena nimenomaan kulttuurin säilymisen tukeminen ja osaamisen säilyttäminen. Saamelaiskeskuksesta tulee kouluttaja opettamaan padon rakentamista ja kalastusta ja tarkoitus sitten käyttää myös siihen liittyvää kieltä ja sanastoa ja opettaa sitä.

Lohita -hankkeessa koitetaan löytää keinoja, joilla perinteeseen liittyviä asioita voitaisiin tuotteistaa mutta padon tekeminen näytöskappaleeksi on kuitenkin liian työlästä että sitä yrittäjä lähtisi tekemään, kyllä sillä täytyy olla ihan oikea kalastuksellinen funktion myös.

Árbevirolaš fierbme- ja stággobivdu eai olu boahtán ovdii jearahallamiin. Muhtin jearahallojuvvon olbmot goittotge čujuhedje stággobivdu guhkes árbevieruide 1800-logu rájes, goas englándalaš lordat bukte dan Detnui. Guhkes historjjá dihte stággobivdu atnet maiddái báikkálaš sápmelaččaid árbevirolaš bivdovuohkin. Stággobivdu ja dasa čuohcán nuppástusat báhce goittotge jearahallamiin viehka unna rollii ja dasa laktáseaddji fuomášumit bohte dušše moadde.

Paikallisten vapakalastuksen merkitys on lisääntynyt ja sopimus on vaikuttanut tähän positiivisesti, sillä kalastajia joella on nyt huomattavasti aikaisempaa vähemmän ja tilaa ja rauhaa kalastukseen on aiempaa paremmin.

Nyt kun ei saa kulkuttaa niin papatkin ovat alkaneet enemmän soutaa jotta saavat ruokakalat.

3.2 Váikkuhusat turisttaid virkkosmahttinguolásteapmái

Guolástansoahpamuš geahpidii guolástanturisttaid guolásteami mearkkašahtti olu. Suoma bealde vuovdinláhká jándorlobiid mearri njejjai guolástansoahpamuša geažil golbmalogiviđa

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

duháhis (35 000) oktanuppelot duháhi (11 000) 3 ja sálašloguid mielde orošii, ahte guolleturisttaid sálašmearit livčče njiedjan sullii 20 – 30 %. Oassi Deanu turisttain leat sirdásan guolástit eará guovlluide, ovdamearkka dihte Duortnosjohkii ja Norgga eará luossajogaide.

Porukkaa on joella todella paljon vähemmän kuin ennen ja erityisesti rannalla kalastajat on vähentyneet. Onko kulttuuri muuttunut, ei ole enää niin paljon himokalastajia ja nykyihminen eri tavalla käyttäytyy, tekevät muutakin? Ja onko niinkin, että lupia varataan, mutta niitä ei sitten kaikkia käytetä?

Monenlaisia kalastajia, ennen varsinkin tultiin suurten kalansaaliiden perässä, nyt ehkä enemmän tullaan elämysten perässä.

Toisaalta jotkut kalastusmatkailijat ovat kokeneet myönteisenä vähentyneet kalastajamäärät sillä nyt on saanut ajoittain kalastaa hyvillä paikoilla jopa yksin, kun kalastajia on ollut vähemmän. Jotkut voivat nähdä tämän hyvänäkin asiana ja itsekkäästi ajatella, että parempi kun hinnat nousee ja väki vähenee.

Deatnu lea árbevirolaččat leamaš “álbmoga” luossajohka ja doppe luosa bivdin lea leamaš viehka viidát vejolaš viiddes álbmotjoavkkuide, okta jearahallojuvvon olbmui govvidii dan “mássaguolástanbáikin”. Ođđa soahpamuš lea jearahallamiid vuodul geahpidan sihke guolleturisttaid meari ja Deanu geasuheaddjivuoda guolástančuozáhahkan. Oasil dát lea leamaš oalle sihkarit maiddái maŋimuš jagiid unnon luossasállašat. Vásihedje maiddái, ahte haddedássi lea badjánan ja ovdamearkka dihte bearašlobiid heaittiheapmi dagahii bearrašiid guolásteami váddásabbon. Bearašlobiid váilumis oidne maiddái guhkesáigásaš váikkusaid, go juos mánat eai oahpa guolásteami de áiggi mielde nohket maiddái guolásteaddjit.

Perhematkailu loppui, kun ei ole perhe- ja lapsilupia. Jos olisi mukulat ja vaimot mukana niin ne kuluttaisivat ja tarvitsisivat sitä ja tätä ja tämä vilkastuttaisi elämää rannoillakin.

Meille on tärkeä asia, ettei kalastuksesta tulisi vain elitistinen harrastus joillekin. Jos jatkuu nykyisellään, niin kalastajamäärät laskevat, hinnat nousevat ja kalastuksesta tulee yhä elitistisempää ja raha määrittelee kalastusmahdollisuudet. Perinteiset kalastajaryhmät rajautuvat pois ja jäljelle jäävät enää lääkärit ja ministerit.

Guolástanlobiid meari njiedjama lassin lobiid skáhppoma leat vásihan váttisin ja guolástanmátkkiid plánen lea šaddan váddásabbon ja beroštupmi Deanu guolásteami ektui lea dänge sivas unnon. Lassin jearahallamiid vuodul vásihit ásahusaid váttisin áddet, moalkájin ja lossadin, erenoamážit guolástanáiggiid ráddjemiidda ledje duhtameahtumat. Máŋggat jearahallojuvvon olbmot vásihedje, ahte lahkage buot ásahusain ii leat miige dahkamušaid luossanáliiguin ja daid suodjalemiin.

---

³ Norgga beallái bođii maiddái 11000 lohpejándora dihtomearri, mas maiddái suomelaččat ožžot oastit lobiid.

Pahinta sopimuksessa on se, että kalastusajat ovat aivan käsittämättömiä – pitää rannalta kalastaa yöllä, ei sovi perhematkailijoille.

Vanhin ikäpolvi jäänyt tässä heikompaan asemaan, kun ei ole tietokonetta tai ei osaa käyttää niin eivät saa lupia hankittua. Kuullut sellastakin, että kun luvat tulevat myyntiin, niin toiset istuu perheenä ja monta konetta käytössä, jotta saataisiin luvat hommattua.

Tenolainen ja luontoon liittyvä vapaus ja rentous meni ja nyt pitää kellosta ja kalenterista katsoa, lupia vaikea saada ja aikatauluja sopia, tulee peruutuksia ja saatko rahoja takaisin ja kaikkea hankaluutta.

Ennen kalastus ja ilmapiiri oli jotenkin rennompi ja vaikka lupia sai helpommin niin sellainen mielikuva, ettei kalastusponnistus ollut kuitenkaan suurempi kuin nyt. Nyt joutuu menemään kellon kanssa yötä myöten ja on aika tiukkapipoista ja hampaat irvessä -toimintaa. Tenon henki on huonontunut. Liiallinen sääntely vaikuttaa stressaavasti ja määrittää liikaa ja turhaa itse kalastusta ja esimerkiksi sääolosuhteita ei voi enää kunnolla huomioida vaan pitää kalastaa silloin kun luvan on sattunut saamaan.

Vanhaan ei ole enää paluuta, kalastajat ovat toiset ja sukupolvi muuttunut. Harvat tulevat enää joelle viikoksi kalastamaan niin kuin ennen vanhaan. Loman vietto on totaalisesti muuttunut, kalastus vain osa lomaa ja halutaan kokeilla myös muuta ja monenlaista kalastusta, vaikkapa merikalastusta Norjassa ja tunturikalastusta.

3.3 Váikkuhusat olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid guolásteapmái

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0:0:10), pohjoissaame (Suomi)

Ođđa soahpamuš gieđahallá buot olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid oktan joavkun, geat sáhttet lotnut dušše stággobivdui vuoigadahtti guolástanlobi iežaset sierralohpedihtomearis. Vaikko sierralohpedihtomearri galggai namalassii dásset olgobáikegottálaš bivdovuoigatvuodaid oamasteaddjiid gorálaččat heajut sajádaga, dat orru dagahan olu čuolmmaid ja ruossalasvuodaid. Nuppástus lea heajudan čielgasit Deanus eret fárren sápmelaččaid sajádaga ja eastán sis árbevirolaš bivdovugiid ávkkástallama. Eará olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit ožžo giddodaga sturrodaga mielde smávva buorádusaid guolástanvejolašvuodaide, muhto sii vásihit, ahte buorádusat leat giddodaga sturrodaga mielde fámoheamit dahje gurrosat ovddit soahpamuša ektui, mas sis eai lean ollenge guolástanvuoigatvuodát.

Eret fárren sápmelaččaid guolástanvuoigatvuodaid gáržumis oidnet negatiivvalaš váikkuhusaid olles Deanu sápmelaš guolástankultuvrii, go 65 % sápmelaččain ášset sápmelaččaid ruovttuguovllu olggobealde oahpuid, bargguid ja bearraša dihte. Ná bearašlahtut eai beasa oassálastit ovdamearkka dihte Deanuleagis ássi vánhemiid buođđumii. Nuppástus vásihuvvo mearkkašahttin baicca dán guolásteaddjiivoavkku, maiddá viidát sápmelaččaid árbeguolásteami ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid perspektiivvas.

Fatnasis galgá buohkain leat lohpi – vai beassá oassálastit – iige áhčči sáhte hukset buođu okto. Áidna vuohki livččii lean oastit turistalobi juohke beaivái.... 180 € vahkku, ja oažžugo oba dan beaivái... Dat livččii lean mángga duhát euro rehket --- ii albma molssaeaktu. Guokte geasi bivden logi haga.... ja vurden ahte livčče bohtán sáhkut ja riektegeavvan... Oalle láhkái dábálaš vuogi mielde bivdiimet – min bivdui stuorámus nuppástus golggadeami ráddjehusain.

Árbe bivddus – ii dat leat dábálaš, mun dovddan dušše moadde nuora – dat eai leat mángga. Juos smiehtá árbevirolaš bivddu joatkašuvvama, de gal dat lea áitojuvvon... ja eandalii, man ođđa soahpamuš dahká, ahte ii leat vejolaš bargat dan lágalaččat.

Jearahallojuvvon (giddodaga oastán) olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid mielde sin iežaset guolásteapmái ođđa soahpamušas ii leat leamaš olu váikkuhus, go dat ii dovddastan sin vuođđovuogitvuodaid: dan, ahte sis lea suomelaš lágaid mielde guolástanvuogitvuodát, maid sii eai oaččo geavahit. Oassi lea goittotge ávkástallan sidjiide soahpamuša mielde bohtán sierradihtomeari guolástanjándoriid – dan vásihedje buorádussan ovddibu hárrái, seammá láhkái go vuogitvuodá registreret iežaset fatnasa ja bivdit dainna.

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit vásihit problemáhtalažžan maiddái dan, ahte sin bearašlahtut bálddalastojuvvojit ‘turistaguolásteaddjin’, geat galget oastit turistaguolástanlobi vai besset guolástit. Giddodatoamasteaddjit eai oaččo váldit iežaset bearrašiid mielde iežaset lohpejándoriid geavtdehtiin. Lassin go sis leat sierra lobit, guolásteapmi ii lihkostuva seammá áiggi. Dátge lea váttásmahttán sin guolásteami.

Mii eat oaččo geavahit fásta bivdosiid, vaikko dat livččii min dálu vuogitvuohka, eaige dan buhtat moge.

Ii oaččo mannat šlivget iežas gáddái, muhto báikegottálaš oažžu, min bálddalastet turisttaiguin.

Juos mu mánná oažžu turistalobi, mun in oaččo mannat ihkku singuin guolástit, iige eamida oaččo váldit fatnasii.

Mun lean biehttalan guolásteamis Deanus, go lean leamaš turistta sajádagas. Dál mun lean geavahan dáid árpmolaččat midjiide juolluduvvon jándoriid... leangoson njeallje luosa goddán Deanus olles iežan eallimis.

Váikkuhusat leamaš positiivalaččat, go leat fidnen sierradihtomeari sihke vuogitvuodá fatnasa registreremii. Stuorámus geavataš problemat laktásit ovdamearkka dihte dasa, ahte guolástanvuogitvuodát leat čavga laktojuvvon giddodaga oamasteaddjái ja ná ovdamearkka dihte bearašlahtuiguin ovttas guolásteapmi lea váttis. Sii gártet guolástit turistalobiiguin ja daid oažžu háliiduvvon áigái dušše soaittáhagas, muhtumin ii ollenge. Dákkár ášahusat orrot eambo givssideapmin go luosa suodjaleami dáfus dehálaš doaibman.

Barttalaččat lea ožžon ođđa soahpamuša mielde muhtin buorádusaid iežaset sajádahkii muhto dat leat leamaš oalle unnit. Oasus dihtomearis ii leat moge stuoris, muhto dát lea goittotge bohciidahttán gáđašvuodá.

Seammá láhkái go turistaguolásteaddjit, maiddá olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit kritiserejit lohpevuovdima ja dan tehnikkalaš ollašuhttima ja doaibmama. Neahttavuđot lohpevuovdin lea vásihuvvon unohassan, ja dan vuodul lea hástaleaddji plánet geasi guolásteami ja luopmoáigedávvaliid go lobiid reahkkámis ii leat sihkkarvuhta. Erenoamážit dát problema bođii ovdii geasset 2019 go sierralohpedihtomeari lobiid vuvde lohppii go guolástanvuoigatvuođa láigoheapmi šattai vejolažžan. Probleman vásihit maiddá dan, ahte oktii várrejuvvon lohpebeivviid ii sáhte muhttit ja ahte lobiid galgá lotnut lohpevuovdinsajis Ohcejogas.

Vaaitimus on täysin kohtuuton.

3.4 Fuomášumit váikkuhusain guollenáliide

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Luondduriggodatguovddáža čuovvundtkamuša mielde heivehallama váikkuhusat bivdojápmevašvuhtii leat leamaš oalle láhkái soahpamuša ulbmiliid mieldásaččat nappo guolásteami dagahan luosaid jápmevašvuođa leat geahpidan sullii goalmmádasain ja ovddibu stuorát mearri guliin ceavzá lassánanguovlluide gođđat. Soahpamuša mieldásaš heivehallan galggašii divvut Deanu hedjonan luossanáliid bistevaš dássái sullii 10 – 15 jagis nappo sullii guovtte luossasohkabuolvva siste.

Čuovvundtkamuša mielde maŋimuš jagiid johkii gorgnon luosaid mearri lea leamaš olu unnit go gaskamearálaččat, ja jahki 2019 lei erenoamáš headju. Dát lea fuomášuvvon maiddá joga alde guolásteaddji bivdiid gaskkas. Nuppi dáfus báikkálaš fuomášumiin leat erohusat dađi mielde man joga oasis fuomášeaddji lea bivdán. Jearahallojuvvon olbmuid vásáhusat ovdamearkka dihte Anárjogas lea oalle nannosit dakkárat, ahte luossa ii šat jur leat, seammás go Norgga bealde vuolleosiid buođuin dan goddet ain valjit.

Henkilökohtaisesti luotan tutkimuksiin täysin ja omat havainnot tukevat tutkimustuloksia, ennen kalaa oli ja sitä näki – nyt joki on aivan kuollut. Nyt puhutaan jo Tenon lohien pelastamisesta eikä vain kannan vahvistamisesta, tilanne on huono.

Tutkijoiden tulokset viime kesältä vähän yllättivät, että oli noussut kuitenkin niinkin paljon lohia. Viime kesän saaliit olivat niin heikkoja, että luulin että kaloja olisi noussut vielä laskettuja määriä vähemmän.

Jearahallamiin badjáneđje maiddá oainnut, ahte buot oassebealit eai livčče ollásit fuobmán luossanáliid duohta dili dahje eai juogáše fuola luossanáliid boahtteáiggis. Sonar- ja videolohkamiid vuodul maŋimuš jagit leat goittotge leamaš erenoamáš heajut, ja siva dasa eai albma láhkái dovdda. Nuppi dáfus jahkásaš luossameriin lea álo leamaš lunddolaš ja muhtumin stuorra molsašuddan. Seammá dutkamušaid mielde luossaveajehiid buvttadeapmi lea goittotge leamaš eanáš buorre dásis. Jearahallojuvvon olbmot suokkardallege viidát sivaid heajos luossadillái. Čilgehusaid ohce Deanu vuolleosiid guolásteamis, vuona ja mearraguovllu

guolásteamis, Norgga biebmoluosain, luosa borramuša fidnemis sihke lussii čuohcci fidnáruššamis.

Suojelutavoite ei ole aidosti kaikkien jakama tavoite, vaikka ennen pyydyksiä oli paljon ja lohtakin oli paljon niin siitä ei voi vetää johtopäätöstä, että edelleenkin voisi samalla tavalla kalastaa, kun lohta kerta kaikkiaan nousee jokeen huonosti. Norjassa muualla laitettaisiin jokikalastus kokonaan kiinni.

Osa kalastajista katsoo, että lohikantojen suojelusta puhuminen on vain valtion saamelaisten kurjistamista ja turistipyynnin suosimista. Uhanalaisuutta ei kaikki oikeasti myönnä.

Norjalaisten alajuoksulta saamat verkko- ja patosaaliit on suuria ja suomalaisten vapakalastus on vain murto-osa tästä. Silloin kun siellä on sallittua pitää verkkoja ja patoja niin joessa on kuin hana olisi kiinni ja kalaa ei nouse ylös, mutta kun rajoitus loppuu niin kalahana aukeaa.

Norjalaiset pyytävät alajuoksulta yhdessä päivässä enemmän lohta kuin kokonainen mökkikylä kesässä. 30 -40 lohta saavat per verkkojen pyyntikerta, kun täällä mökkikylä saa koko kesässä saman verran, mutta neuvotteluissa väittävät, että suomalainen matkailukalastus on syyppä.

Mánggat jearahallojuvvon olbmuin juhke vásáhusa, ahte eará guollešlájat leat mañimuš jagiid laskan oalle olu guovllus. Erenoamážit hávgga, hárrri ja čuovžanáliid vásihedje nanosmuvvan. Dán vásihedje čuovvumuššan ainge oasis guolástansoahpamuša fierbmebivddu ráddjemis ja dáidda guollešlájaid čuohcci bivddu vánisvuohtan. Hávgga oasis árvaledje, ahte sáhka sáhtta leat maiddáid viidat vejolaččat dálkkádatnuppástussii laktáseaddji diliid rievdamis.

Dán albmoneami atne problemáhtalažžan danin, ahte buot dát guollešlájat borret juogo luosa meadđemiid dahje veajehiid ja váikkuhit ná luossanállái. Oainnut dán bivddáhasaid váikkuhusa sturrodagas gal molsašudde; muhtimat atne dan áibbas guovddáš sivvan hedjonan luossanáliide, nuppit fas oidne moderáhtabut, ahte dáinge sáhtta oasis leat muhtin mearkašupmi. Luosa borri guliid lassin maiddáid goalssit ja njurjot badjáneidje ságastallamiin dávjá. Eandaliige golssiid meari vásihedje sturron mealgadiid ja daid bivdin lea nohkan ollásit.

Kalastuksen sääntelyllä ei ole juurikaan merkitystä lohikantoihin ja paikallisilla tulee olla mahdollisuus kalastukseen. Sen sijaan hoitokalastusta pitäisi olla, kutupaikkoja pitäisi suojella, vanha koskeloiden pyynti pitäisi palauttaa ja jokisuussa pitäisi hyljekantaa saada metsästää. Siit, hauet, harjukset ja taimenet ovat myös lisääntyneet ja niitä pitäisi pyytää pois.

Ennen vanhaan isä komensi meidät pojat keväällä joen rantaan sulapaikkoihin ampumaan koskeloita. Näin suojeltiin lohien poikasia. Nykyään koskeloita ei enää ammuta ja ne ovat lisääntyneet valtavasti ja syövät lohienpoikaset.

Haukien tehokalastus olisi tärkeää, haukien määrä lisääntynyt paljon ja smolteja mahassa, nykyiset verkkokiellot estävät hauen kalastuksen ja vaikutukset lohelle huonoja.

Olen kokeilumielessä kalastellut haukia, että paljonko niitä on. 1005 haukea uistelemalla seitsemässä kesässä eli haukea on valtavasti ja sitä pitäisi saada tuettuna pyytää pois.

Joskus vähän häiritsee selitysmallien ja erilaisten argumenttien tarkoitushakuisuus ja agendallisuus. Tämä on tietysti hyvin ymmärrettävää ja inhimillistä, kaikenlaisia mahdollisia selityksille koitetaan keksiä,

jotka kääntäisi huomiota pois omasta kalastuksesta. Kunhan nyt vain jotakin keksittäisiin, joka osoittaisi, ettei ongelma ole ihmisen aiheuttama.

4. Váikkuhusat ealáhusdoaimmaide ja ekonomiijai

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

4.1 Váikkuhusat turismafitnodagaide

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiid vuodul sáhtta sirret guokte fitnodatjoavkku, madda soahpamuš lea váikkuhan sierraláhkái. Muhtin fitnodagat leat bastán vuogáiduhttit iežaset doaimmaid buorebut go nuppit. Vuogáiduvvan fitnodagat baste ávaštallat soahpamuša váikkuhusaid ja leat investereren nannosit dálveturmii ja riikkaidgaskasaš áššehasaide. Ná dat leat lihkostuvvan váldit iežaset oasi Lappi turisma laskamis ja doallat iežaset doaimma gánnáhahttin ja suoridit iežaset gávpejođu. Dáid fitnodagaid doaimmain guolástanturismmas lea dál dušše unna mearkkašupmi. Muittuhedje maddái, ahte luosa bivdináigodat lea dušše beannot mánotbaji iige dušše dan ala sáhte vuodđudit oalle stuorra fitnodatdoaimma. Fitnodatdoallit goittotge vásihedje, ahte guolleturismmas sáhtášii leat boahtteáiggis olu stuorát mearkkašupmi dáláža ektui, juos guolástansoahpamuša nuppástuhtášedje ja maddái eará guliid bivdovejolašvuodaid válddášedje vuhtii. Eandalii hárra ja guvžžáid bivdimis oidne potenssiála.

Nubbin joavkun earrána smávit, eanáš geasseáigodaga deattuheadji ja oasil maddái oasseáigasaš turismafitnodagat. Dáid fitnodagaide ođđa guolástansoahpamuša váikkuhusat leat leamaš dramáhtalaččat. Gávpejohtu lea muhtin fitnodagain njiedjan vuosttaš jagi juoba 60 proseanttain. Gávpejođu gáhččan lea dagahan dan, ahte oassi fitnodatdoalliin lea galgan heahtitit iežaset doaimmaid ja agáiduvvi fitnodatdoallit leat plánen vuolgit ealáhahkii árabut, muhtimat leat juoba fárren eret báikegottis.

Guolástanlobiid geahppáneami lassin turismafitnodatdoallit leat vásihan erenoamážit lohpevuodima ordnema problemáhtalažžan. Vuogádat ii daga vejolažžan ovdamearkka dihte joavkkuid guolástanmátkkiid plánema ja áigedávvala dahkama ja dan dihte fitnodagaid ordnen joavkkuid mátkkit leat nohkan measta oalát. Fitnodagaid ordnen joavkkut leat árbevirolaččat leamaš sávvojuvvon, bálvalusaid bures geavaheadji, bures máksi ja danin mearkkašahtti áššehasat.

Guollemátkkiid jearaldaga unnon lea váikkuhan maddái vejolašvuhtii fállat dása laktáseaddji bálvalusaid ja barggolašvuhtii. Erenoamážit suhkanbálvalusaid eai geavat šat nu olu, nu ahte suhkkidege eai leat bargovejolašvuodát. Maddái olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid soahpamuša mielde oážžun vuogatvuohhta iežas fatnasa registreremii lea iežas oasil

geahpidan suhkanbálvalusaid dárbbu ja dása laktáseaddji smávva fitnodatdoaimmaid. Dát lea váikkuhan oasil nuoraid geassebargovejolašvuodaide. Nuppi dáfus ledje maiddá fuolas dán lágan máhtu jávkamis ja dan váikkuhusain guolleturisma ovddideapmái boahhteáiggis.

Vaikutukset yritystoimintaan ovat olleet radikaalit, tämä selvisi jo neuvotteluvaiheessa, ja silloin jo päätettiin, että lähdetään satsaamaan talvimatkailuun. Ensimmäisenä vuonna 70 % kalastusmatkailijoista katosi ja siitä ei ole paluuta ollut. Nyt on jäljellä 40 – 50 % entisestä kalastusmatkailun volyymistä. Yrittäjistä osa joutui lopettamaan ja jotkut muuttivat poisikin. Nyt on vaikeaa enää löytää soutajia, ja paluuta entiseen ei ole koska ei ole työntekijöitä palvelujen toteutukseen.

Matkailuyrittäjät ovat olleet ehdottomia kärsijöitä sopimuksessa. Ei-niin-hyvän palvelurakenteen omaavia toimijoita jäänyt paljon pois. Osa yrittäjistä olisi vaatinut investointeja jo aikaisemmin, jotta olisivat pärjänneet kilpailussa, kehittämisasiä oli jäänyt tekemättä ja tälle porukalle totuus paljastui vasta kun neuvottelut olivat valmiit.

Moni yrittäjä on sanonut, että veneistä ja soutamisesta on joutunut luopumaan, yöpyjiä mökkeihin silti on muista matkustajista.

Sopimus oli tervetullut, sillä se laittoi ihmiset ajattelemaan ja yrittäjät myös lähtivät investoimaan, ne ketkä lähtivät investoimaan, niin niillä menee hyvin. Tenon lohi oli hyvä ja huono, ei tarvinnut tehdä mitään, kun turisti tuli kesäksi ja vähän laiskistuttiin. Olisi voitu toki tehdä toisinkin, rajoituksia porrastaen, jolloin olisi ihmiset ehtineet paremmin sopeutumaan muutokseen. Vain kolme yritystä pystyi reagoimaan muutokseen Utsjoella. Nyt matkailu nousee aivan hirveää tahtia ja uutta rakennetaan.

Matkailuun vaikutukset ovat olleet negatiivisia, kun asiakasmäärät ovat laskeneet mutta ehkä suurin potentiaali matkailun kasvussa menetetään siinä, kun kalastusmatkailu on määritelty pitkälti paikallisten oikeudeksi. Ei synny vapaata kilpailua ja yrittämisen vapauskin on perusoikeus eikä sitä pitäisi sitoa asuinpaikkaan tai kalastusoikeuksiin.

4.2 Váikkuhusat gieldeaekonomiijai

Ohcejoga vearroboadut njidje ovddit jagi sullii 50 000 – 70 000 €, man gieldda ovddasteaddjit árvaledje leat ainge oasil guolleturisma geahppáneami ja moadde fitnodaga doaimma nohkama geažil. Uhca, sullii 1200 ássi Ohcejoga gieldda ruhtadoalus dán atne mearkkašahti mearrin. Lassin guolástanmátkkošteami geahppáneamis leat leamaš eahpenjuolga váikkuhusat gieldda ekonomiijai dan bokte, ahte turismasuorggis doaibman bearrašat leat fárren eret gielddas ja dát lea váikkuhan ovdamearkka dihte stáhtadoarjagiid meriide. Guolástanturisttaid geahppáneamis vásihedje leamaš váikkuhusat maiddá eará bálvalusaid jearaldahkii ja gávpái. Dán ledje dovdán maiddá Avvila bealde áššehasaid geahppáneapmin, vaikko voluma vásihedje oppalohká nu uhccin gaskavuodas olles turismii, ahte dat ii goittotge oidno statistihkain mearkkašahti láhkái. Dárkilut dutkamušat dahje čielggadusat guolástanturisma nuppástusain ja dan euomearálaš guovloekonomalaš váikkuhusain eai lean gielddas fidnemis.

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0:0:10), pohjoissaame (Suomi)

Nuppi dáfus guovllu turismmas vásihedje dál bossumin oalle posiitivlaš miehtebiegga, nu ahte guolástanturisma geahppáneami negatiivlaš váikkuhusat báhcet dán treanda vuollái, eaige nuge boađe dihtosii. Mánngga jearahallojuvvon olbmo maiddái vásihii, ahte ođđa guolástanturisma lei buorre ášši turismasuorgái, go dat bággi fitnodatdoalliid ođđalágan doaimmaide ja dál Ohcejoga turisma lea stuorrumin olles fárttain. Ohcejoga turismapotensiála lea dál fuobmájuvvon ja guovllus dahkket stuorra investeremiid, mat buktet gildii barggu ja vearroboáduid sihke giddodatvearuid. Gieldda rolla atne dán ovdáneamis goralaččat uhccin, muhto muhtin jearahallojuvvon olbmot sávve gielddas aktiivvalut strategalaš barganvuogi turismma ovddideapmái.

5. Soahpamuššii ja dan ollašuhhtimii laktáseaddji problemat

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Deanu soahpamuša oažžun kritihkka ii leat čuovvumuš dušše dan njuolga váikkuhusain ovdamearkka dihte guolásteapmái ja sálašmeriide dahje daid ekonomalaš čuovvumušaide. Jearahallamiin erenoamážit mearkašahtti temán badjánedje soahpamuša vuoiggalašvuohta ja vásáhus das ahte vuodđolágalaš vuoigatvuodát eai ollašuva, soahpamuša ollašuhhtima olis dahkkon linnjemat sihke soahpamuša dahkanmuttu problemat. Dát oasis viehka prinsihpalaš sierramielalašvuodát leat dagahan iešguđetlágan vuostálastima, proteasttaid, lágasteami ja oassebeliid gaskasaš gaskavuodaid geahnohuvvama.

Tärkeintä olisi se, että eri osapuolet voisivat tunnustaa toistensa perusoikeudet – tämän jälkeen voitaisiin vasta keskustella sisältöasioista.

5.1 Vuodđolágalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Buot guolástanvuoigatvuodaid oamasteaddji golbma joavkku leat čájehan čielga duhtameahttunvuoda ođđa guolástansoahpamuša váikkuhusaide mat laktásit joavkkuid rievttálaš sajádahkii ja soahpamuša vuodđolága mieldásašvuhtii. Guolástanvuoigatvuodaid oamastit: 1) Deanuleagis ássi giddodatoamasteaddjit, geat leat eanáš sápmelaččat, 2) Deanuleagi olggobealde ássi giddodagaid eanáš árbema bokte oamasteaddjit, geain stuorámuš oassi leat maiddái sápmelaččat sihke 3) olgobáikegottálaččat, geat leat ožžon guolástanvuoigatvuoda giddodatgávppi bokte.

Deanu johkalegiin ássi guolástanvuoigatvuoda hálddašeaddjiid perspektiivva leat buktán ovdii eanáš báikkálaš osolašgottit ja sámediggi. Deanuleagis ássi giddodatoamasteaddjiid guolástanvuoigatvuodaide ođđa soahpamuš váikkuhii ovddemustá ráddjemiin árbevirolaš bivdovugiid ávkástallama ja bivdoáiggi. Ođđa soahpamuša vásihit rihkkut guolástanvuoigatvuoda hálddašeaddjiid opmodaga suoji, sáme kultuvrra vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodalaš suoji sihke ealáhusárjeheami vuoigatvuodaid.

Kritihkalaš jurddašuvugiide laktása maiddái sápmelaš árbevirolaš riekteáddejuvvi, man mielde guolástanvuoigatvuohta Deanus lea čadnon vuosttamuzžan sápmelašvuhtii, báikkálaš álgobahtimuššii ja oamasteapmái. Dán riekteáddejuvvi gullá, ahte eamiálbmogii gulli árbevuoigatvuodaid eai earát sáhte skáhppot oastimiin. Árbevirolaš ássamii ja dáluid hábmemii laktásii čavga vuoigatvuohta ealáhusa háhkamii guolástemiin, man eai ane moge

laktásit dálááigásaš astoáiggi guolásteapmái. Danin leat maiddá jurddašan, ahte guolástanvuoigatvuohta ii sirdás njuolggá ovdamearkka dihte giddodatgávppi bokte olggobeale olbmui.

Kalastusoikeus on saamelaisen tilojen oikeus ja lohi on pääasiassa näiden tilojen omistuksessa. Uusi sopimus sortaa saamelaisia ja on meidän oikeuksien ryöstämistä.

Paikallisista saamelaisista tiloista suuri osa on poikkeuksetta saamelaisten sukumaille muodostettu ja tämä erottaa ne muista Suomen tiloista. Saamelaiset eivät ole pelkästään omistajia, vaan tähän liittyy saamelainen sukumaa ja sukutausta ja siksi omistus poikkeaa muusta Suomesta ja tämä on tärkeä, erittäin tärkeä asia. Tämä on tavallaan identiteettikysymys ja hirmu tärkeä. Taustalla on vanha lapin oikeusymmärrys, joka lähtee jo sieltä siidajärjestelmästä ja se on täällä erittäin vahva ja se on tärkeä myös nuorella sukupolvella, jopa vahvempi kuin minun sukupolvella.

Aikoinaan kiinteistöjä myyneet eivät välttämättä sisäistäneet, että kiinteistökauppojen myötä myös kalastusoikeudet siirtyivät koska oikeus oli määrittynyt paikkakunnalla asumisen mukaan. Ennen vanhaa mökkitontin ostajat eivät välttämättä edes ajatelleetkaan saavansa kalastusoikeutta kaupan myötä ja olivat ikään kuin hyväksyneet tilanteen. Tämä on kuitenkin muuttunut ja nyt sitten uusien tulokkaiden myötä tätä oikeutta on ja sen merkitystä on alettu perään kuuluttamaan ja vaatimaan. Tästä on aiheutunut vastakkainasettelua.

Utsjoella jokivarressa kiinteistökauppa käynyt vilkkaana ja kalastusoikeuksien jako kauppojen yhteydessä herättänyt myös paljon ongelmia. Kaikki myyjät eivät hyväksy sitä, että kauppojen mukana on myyty myös kalastusoikeutta. Tätä ei kaikki hyväksy, vaikka ovatkin myyneet.

Sápmelaččaid eamiálbmoga vuodđo- ja olmmošvuoigatvuođaid perspektiivvas duhtameahttunvuođa duohken lea ain viidát ja prinsihpalut rievttálaš gažaldat das, leago Suoma stáhtas vuoigatvuohta hálddašit guolásteami Deanus vai leago vuoigatvuohta sápmelaččain eamiálbmogin. Sierramielalašvuohta lea maiddá das, leatgo álgoálggus Deanuleagi sápmelaččaide gullan guolástanvuoigatvuođat čadnon sápmelašvuhtii vai giddodatoamasteapmái. Sápmelaččaid kultuvrralaš vuoigatvuođaid perspektiivvas dát vuoigatvuođat eai laktás dušše suomelaš lánkaásaheapmái, baicca eamiálbmoga árbevrrui já dál maiddá riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođasoahpamušaide.

Deanuleagi olggobealde ássi giddodagaid eanáš árbema bokte oamasteaddjiid perspektiivvas ođđa guolástansoahpamuš heajudii sin lágalaš sajádaga mealgadit. Jagi 1989 Deanu guolástansoahpamuš dovddastii sin sierra guolásteaddjiioavkun ja dáhkidii johkaleagi olggobealde ássi giddodaga árben olbmuide vuoigatvuođa árbevirolaš guollebivdui. Ođđa soahpamuša mielde guolástanvuoigatvuođat gáržo giddodatoamasteaddjiid sierralohpedihtomearrái vuodđuduvvi stággobivdun. Dán vásihit loavkidit sihke vuodđolágas dorvvastuvvon eamiálbmoga vuoigatvuođaid hárjehit iežaset kultuvrra, ja maiddá giddodaga oamasteapmái vuodđuduvvi vuoigatvuođaid. Vuoigatvuođaid massima čuovvumuššan oidnet oktavuoda iežaset kultuvrii hedjonit ja dán fas vásihit váikkuhit oasil olles Deanu sápmelaš guolástanvuoigatvuođain seailumii.

Jos lähdetään yhdenvertaisesta asemasta niin jos ei kaikilla saamelaisilla sitä [kalastusoikeutta] voi olla niin ainakin niillä kenellä on omistusoikeus eli maanomistajilla ja heidän jälkeläisillensä pitää olla oikeus kalastaa ja tämä oikeus ei voi mihinkään hävitä, vaikka muuttaisimme Timbuktuun, omistusoikeus säilyy.

Olettaisin, että kun olen kantasaamelainen, Utsjokivarren asukkaan perillinen niin että meillekin kuuluisi se oikeutus kalastaa ja harrastaa kulttuuriamme. Tuntuu raadolliselta, että sukulaiset saa kalastaa, mutta kun kuntarajan ylittät, niin olet ilman oikeutta. Näin se kulttuuri kuolee.

Minun viestini on, että ulkosaamelaisten maanomistukseen liittyvät oikeudet, jotka on perustuslakiinkin kirjattu, kuuluu heille eikä siinä pitäisi olla kahta sanaa. Se on heille näillä oikeuksilla taattu. Haluaisin, että voisin myös omille lapsenlapsilleni jättää sitä perintöä. Pitäisi ymmärtää jokaisen, että jos halutaan saamelaiskulttuuria edes hitusen säilyttää, niin pitäisi olla tällainen perustuslain mukainen lähtökohta.

Saamelaisille muualla asuville haitat olleet suurimmat, kun eivät saa enää pyytää, vaikea kalastaa, kun ei saa edes turistikieintiöstä lupia, harmistuksissa käydään joella omalla luvalla. Jos sukujuuret täällä niin pitäisi saada sukunsa vesillä kalastaa.

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid perspektiivvas ođđa soahpamuš lea buktán dušše nominála buorádušaid guolástanvejolašvuodaide, maid ovddit soahpamuš ii suovvan sidjiide ollenge. Duhtamehhtunvuoda duohken lea vásáhus ovddit Deanu soahpamuša (1989) eahpevuoiggalašvuodas ja dán fuomášumi álggahan riektedáistaleapmi. Ovddit soahpamuša mielde olgobáikegottálaččaid giddodahkii vuodđuduvvi guolástanvuoigatvuodain ii lean makkárge geavatlaš mearkkašupmi. Ođđa guolástansoahpamuš ii leat dahkan dán álkibun, vaikko dat buoridage veháš olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid guolástanvejolašvuodaide. Ođđa soahpamuša mielde sidjiide lea várrejuvnon iežaset sierralohpedihtomearri, vuoigatvuohta registreret ja geavahit iežaset fatnasa sihke guhkit bivdoáigi ja hálbbit lohpi go guolleturisttain.

Geavatlaččat ođđa soahpamuša mielde guolástanlobiin lea mearkkašupmi eanáš stuorát giddodagaide. Searvvi árvalusa mielde sullii 100 smávva giddodaga báhcet oalát guolástanvuoigatvuodaide haga ja sullii 700 stuorát giddodaga leat vuoigadahtton dušše ovttá guolástanjándorii. Dáid vuoigatvuodaide atnet bisttiheapmin ja eahpevuoiggalažžan erenoamážit Deanus ássi giddodatoamasteaddjiid ektui. Dat, ahte guolástanvuoigatvuohta lea ain čadnon eambo báikegottis ássamii go giddodaga oamasteapmái vásihuvvo guovddáš ovtaveardásašvuoda ollašuvvama hehttehussan.

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit dorvvastit Suoma vuodđolága opmodaga suodjai ja ovtaveardásašvuoda prinsihpaide. Tenon kiinteistönomistajat rs dingon vuodđovuoigatvuodaide seassi áššedovdicealkámušas leat bidjan fuomášumi baicca opmodaga suoji ollašuvvamii, maiddáid vuodđovuoigatvuodaide gaskasaš váilevaš vihkkehallamii

vuodđoláhkaváljagottis - erenoamážit sápmelaččaid kultuvrralaš vuoigatvuodaid ja Suoma lága mielđasaš opmodaga suoji gaskkas. Lassin cealkámušas deattuhit soahpamuša ollašuhhtima, nappo ášahusdási njuolggadusaid ja heivehangeavadagain mearkkašumi vuoigatvuodaid dorvvasteami dáfus: soahpamuša dulkon galggašii duognat opmodaga suodjái laktáseaddji perspektiivvaid omd. guolástanlohpeortnega doaimmamis. Dáid perspektiivvaide dorvvasteamiin olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit gáibidit olles soahpamuša vuđolaš ođđasitárvoštallama.

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit vásihit iežaset leat sierraárvosaš sajádagas maiddáí eará guovlluin Suomas giddodagaid oamasteaddji olbmuid ektui sihke maiddáí báikkálaččaid ektui, geain ii leat guolástanvuoigatvuohhta giddodaga oamasteami vuđul. Ovdamearkka dihte báikegottis ássi olbmoss, gii ii oamas guolástanvuoigatvuhtii vuoigadahtti giddodaga, lea vejolašvuohhta lotnut báikegottálačča guolástanlobi, mii vuoigadahtta guolástit stákkuin govttolaš hattiin olles guolástanáigodaga. Danin go sierradihtomearis lonukeahtta báhcán lobiid vuvdet guolleturistaide, giddodatoamasteaddjit vásihit, ahte eai maiddáí sáhte geavahit iežaset vuodđolágalaš vuoigatvuodá váikkuhit birrasa dillái guođđimiin guolástanvuoigatvuodaset geavatkeahhtá.

Meidän ydinviesti on, että kalastusoikeus liittyy kiinteistöön, ei henkilöön, etniseen taustaan tai asuinpaikkaan.

Perustuslain mukainen oikeudenmukaisuus ei toteudu. Paikallinen jokamies saa kalastaa paljon vapaammin kuin kalastusoikeuden haltija. Jos on vakinaisesti kirjoilla, mutta ei kalastusoikeuden haltija, on isommat oikeudet kuin meillä. Suomen perustuslaki pitäisi olla voimassa koko Suomen alueella.

Perustuslakivaliokunta on joskus lausunut, että saamelaisten kulttuuriset oikeudet ovat niin vahvat, että ne lähestyvät perustuslain omaisuuden suojan tasoisia oikeuksia, mutta meillä on omistusoikeus ja omistusoikeuden suoja ja tämä voisi olla, että ne tulisivat tähän niin kuin rinnalle, mutta ei ne voi meidän perustuslaillisia omistusoikeuksia syrjäyttää tai poissulkea. Ei kellään ole yksinoikeutta tai toisia poissulkevaa oikeutta.

Kiinteistönomistuksessa on tapahtunut suuria muutoksia muutamissa vuosikymmenissä ja tämä koetaan saamelaisten omaisuuden viemisenä, vaikka toisaalta kaikkea ollaan valmiita myymään. Tasa-arvo ei toteudu omaisuuden käytön suhteen, vaikka omistaisit mökin niin et ole yhdenvertaisessa asemassa.

Ulkopaikkakuntalainen kiinteistönomistaja ei voi suojella lohta jättämällä oikeutensa käyttämättä – käyttämättä jäävät luvat menevät turisteille – meiltä on otettu perustusosoikeuden mukainen vaikuttaminen ympäristöön pois.

Perspektiiva nappo earránit sakka: olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit vásihit, ahte sii leat juksan dušše cuovkaoasi sidjiide gulli vuoigatvuodain, ja ahte eiseválddit leat doaimmaideasetguin gáržžodan dáid vuoigatvuodaid ovdežis. Sii vásihit iežaset gáibidit vuigema boasttuvuhtii: Deanu ovddit ja dáláš soahpamuš eai leat dorvvastan sin vuoigatvuodaid, eaige vuoigatvuodaid massimiid buhtadeami várás ášahuvvon Deanu

guollebuhtadusláhkage leat buktán vuigema dillái. Mánngat báikkálaš vuoigatvuodaid hálddašeaddjit fas oidnet olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid boasttu ákkaid vuodul šaddan ja danin problemáhtalaš soahpamuša duddjon ođđa vuoigatvuodaoamasteaddjiid joavkun, geaidda leat várren fuopmášahtti meari ođđa guolástanvuoigatvuodaid seammás, go daid leat váldán eret báikkálaččain ja dáid árbbolaččain. Dilli lea ođas, go ovdal guolástansoahpamuš lea leamaš čadnon ássanbáikái Deanu guovllus dahje árbin fidnejuvnon oamastanvuoigatvuhtii. Seammás gealdagat báikkálaččaid (sápmelaččaid) ja olgobáikegottálaččaid (suopmelaččaid) gaskkas leat garranan.

5.2 Soahpamuša ollašuhttima hástalusat

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiin bukte ovdii soahpamuša ollašuhttimii ja heiveheapmái laktáseaddji guokte mearkkašahhtin vásihuvvon boasttuvuođa. Vuosttaš laktása sierralohpedihtomearis ostojuvnon lobi vuoigadahttin guolástanguovllu ráddjemii ja nubbi guolástanvuoigatvuodaid láigoheapmái.

Lappi ejb-guovddáža dahkan mearrádusa mielde sierralohpedihtomearis ostojuvnon lobi gehčče guoskat dušše dan osolašgotti guovllu, gos lohpi lea ostojuvnon. Dát linnjen spiehkastii álgoálgosaš soahpamuša dulkomis ja giddodatoamasteaddjit vásihit dan leat baicca sin guolástanvejolašvuodaid konkrehtalaččat ráddjeaddji doaibma, de maiddá sin vuodđolágalaš vuoigatvuoda ja ovtaveardásašvuoda loavkideaddji mearrádus.

Aikaisemmin oli ely-keskuksella selvä kanta, että kiintiöluvalla saa kalastaa koko joen alueella, meillä on tästä paperikin. Sitten yhtäkkiä tulikin kanta, että kalastaa saa vain tietyn osakaskunnan alueella ja näin meidän oikeuttamme yhtäkkiä rajoitettiin yhden virkamiehen päätöksellä. Ei tehdä hallintopäätöksiä vaikka on hallintolaki ja asiasta ei voi tehdä valitusta.

Nubbin soahpamuša ollašuhttimii laktáseaddji guovddáš probleman leat buktán ovdii guolástanvuoigatvuoda láigoheami. Suoma guolástanlága mielde guolástanvuoigatvuoda oamasteaddjis lea vuoigatvuodta láigohit iežas guolástanvuoigatvuoda ovddos guvlui. Dán vuoigatvuoda geavaheapmi šattai duohtan Deanus geasset 2019. Geavatlaččat šattai vuorddekeahtes dilli, mas sierralohpedihtomeari lobiid lotno johtilit ja mánngga dihtomearrelobiide vuoigadahtton giddodatoamasteaddji bázii guolástanvejolašvuoda haga. Dáid lobiid dasto láigohedje ovddos guvlui eanáš guolleturistaide lobiid lotnunhatti alit haddái. Muhtin guolleturisttat ožžo dán dilis lobiid álkibut, vaikko alit haddái. Lobiid láigohan giddodatoamasteaddjit ožžo sisaboađuidd, muhto go dihtomearri dievai johtilit, nuppit eai beassan ávkkástallat guolástanvuoigatvuodaset dahje láigohanvejolašvuoda.

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid oainnus sierralohpedihtomearrái lea vuoigatvuohta dušše olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiin iige dat vuoigatvuohta guoskka báikegottis ássi giddodatoamasteaddjiid. Báikkálaš giddodatoamasteaddjiin lei goittotge Lappi ejb-guovddáža linnjema mielde vejolašvuohta várret sierradihtomeari lobiid ja láigohit daid. Danin olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid perspektiivvas meannudeapmi baicca dagai váddásabbon ja oasil hehttii skáhppomis lobiid alcceset de maiddá rihkkui sin vuodđolágalaš oamastanvuoigatvuođa suoji.

Kalastusoikeuksien vuokraus jakoi mielipiteitä, toisaalta koettiin, että pääsivät omistajat hyödyntämään omaisuuttaan ja saivat tuloja ja että myös paikalliset saivat osansa kiintiöstä.

Tilanne tuli aika yllättäen ja puskista, eikä ollut mitenkään tarkoituksenmukainen ja toivottava, aiheutti paljon hämmennystä ja lupien hinnat nousivat kalastusmatkailijoille.

Sopimusta onkin sovellettu siten, että saamelaisten oikeudet on pyritty säilyttämään tai niitä lisäämään ja ulkopaikkakuntalaisten kiinteistönomistajien oikeudet on pyritty syrjäyttämään.

Viime kesän kaltainen kalastuslupien summittainen varausmahdollisuus ja trokaus eteenpäin pitäisi kieltää.

Guolástannjuolggadusa moalkáivuoha lea eiseválddiid perspektiivvas dagahan dulkoma ja heiveheami hástalusaid, mat leat iežaset oasil biebmán sierramielalašvuođaid ja lasihan barggu.

Kalastussääntöön jäi paljon asioita, jotka olisi voinut alun perinkin jo määritellä toisin ja paremmin, mutta koska sitä ei tehty niin voimaantulon jälkeen on "valuvirheitä" jouduttu koittaa korjata ja näistä on aiheutunut paljon viranomaistyötä ja valituksia sekä erilaisia työllistäviä prosesseja. On jouduttu tulkitsemaan ja pykälää muuttamaan ja koitettu tausta-aineistoista selvittää mitä eri määräyksillä on pyritty tekemään. Aikaisemmin on kaikki tarvittava löytynyt lakipykälästä ja asetuksista, mutta nyt joutuu kaivelemaan hallituksen esityksiä jne. Säädösten moninaisuus ja vaikeaselkoisuus on ollut osasy vireillä oleviin muutoksenhakuprosesseihin ja jatkuviin sovellustulkintoihin, esimerkkinä kalastusoikeuden vuokraus, jota kukaan ei osannut ennakolta ajatella, että johtaa tällaiseen tilanteeseen. Pykälien vaikutukset olisi pitänyt arvioida jo ennakolta.

Sääntöjen epämääräisyys ja muuttuminen ja niistä tiedottaminen on koettu epäreiluna ja ammattitaidottomana asioiden valmisteluna, esimerkiksi kalastusoikeuden vuokraus. Se, että asioista ei tehdä valituskelpoisia ratkaisuja ja päätöksiä tuntuu epäoikeudenmukaiselta ja mielivaltaiselta.

Osapuolten väliset tulehtuneet suhteet heijastuvat myös viranomaisten toimintaan erilaisina kanteluina ja valitusprosesseina ja oman edun valvontana ja -ajamisena. Lisätyötä riitatilanteet tuottavat arviolta noin kolminkertaisesti normaaliin tilanteeseen verrattuna ja tämä heijastuu sitten kaikkeen muuhun tekemiseen ja resurssiin. Normaalisti Tenon asioiden hoitoon menisi noin kuukausi työaikaa nyt menee kolme kuukautta ja tämä on tietysti jostain pois.

Maiddáí soahpamuša nuppástuhttima, spiehkastagaid ásaheami váttisvuohta ja losses proseassa sihke dán golut badjánedje ovdii jearahallamiin.

Sopimus todella kallis Suomelle. Ne kustannukset siitä, että joka ainoa poikkeus, joka säädetään kalastussäännöstä, on säädettävä lain tasolla. Eli joka kerta, kun jollekin annetaan vaikka 50 metriä jostain jokisuun suunnasta heitto-oikeus, niin siitä on säädettävä eduskunnassa joka vuosi erikseen lailla. Eli mielenkiintoista on, mitä on tullut maksamaan esimerkiksi se, että jollekin on annettu lupa pyytää jossa in jokisuulla tai 16-18-vuotiaalle lupa, että saa ilmaiseksi kalastaa. Jokaisen tällaisen säätäminen, kaikkine neuvotteluineen, viranomaisneuvottelut, kuulemiskierrokset, eduskuntakäsittelyt, on todella kallista, koska se joudutaan tekemään vuositasolla.

5.3 Soahpamuša válmmaštallanmuttu problemat

Muotoilu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Deanu guolástansoahpamuša sisdoalu lassin stuorámuš oassi jearahallojuvvon olbmuiin adde kritihka soahpamuša válmmaštallamis ja ráđđádallanproseassas. Oassi kritihkas čuočá ieš ráđđádallandiliide ja ráđđádalliid doaimmaide, oassi ráđđádallamiin atnon dieđu ovttabealatvuhtii sihke váikkuhusaid árvvoštallama váilevašvuođaide. Kritihka ožžo maiddáí ráđđádallandelegašuvnna ja dasa válljejuvvon áššedovdiid válljen ja dat, ahte buot oassebeliid eai gullan.

Jearahallamiin dihttui nana beahttašupmi dasa, ahte báikkálaččaid hárránumi ja oainnu eai váldán vuhtii soahpamuša válmmaštallamis. Ráđđádallamiid áddjáivuohta ja loahpalaš mearrádušaid dahkamii laktáseaddji gullamiid vásihedje duššástuhttin. Daidda ledje bidjan olu áiggi ja návccaid, muhto dáid eai vásihan váikkuhit olu soahpamuša sisdollui. Jearahallamiin dihttui beahttašupmi ja eahpeluohtamuš mearrideaddjiid sihke eiseválddiid hárrái. Jearahallojuvvon olbmot máinnašedje mángga iešguđetlágan eahpelihkostuvvan dahje duššástuhtti oassálastima problema - earret eará dieđu oazžuma, riikkabeivviid gullamiid, ráđđádallandiliid ja cealkámušaid.

Prosessi oli suurin syy nykyiseen vaikeaan tilanteeseen sillä prosessia ei olla hyväksytty, paikallisväestön mukaan saaminen prosessiin olisi ykköskysymys, sitten vasta sisältö.

Alakulainen ilmapiiri Utsjoella ja kun paikallisia on lyöty monissa muissakin asioissa. Ihmiset koittivat neuvottelujen aikana kovasti vaikuttaa ja monta retkeä Helsinkiin tehtiin, mutta kokemus oli, ette ei sillä ollut juuri vaikutusta. Kyllähän se laittaa miettimään ja on vienyä uskoa, että kannattaako tilaisuuksiin osallistua ja kirjoitella lausuntoja. Ei tuntunut olevan mitään vaikutusta ja ihmiset menettivät uskoaan siihen, miten prosessi toimii.

Koettiin, että valtio petti meidät

Menneistä neuvotteluista jäänyt huono maku ja katkeria kokemuksia, paikallisia ei ole kohdeltu reilusti eikä heidän näkemyksiään huomioitu, esiintyi jopa henkilökohtaista huonoa kohtelua. Neuvotteluihin sisältyi riitelyä, eikä niissä ole oltu tasapuolisina neuvottelukumppaneina.

Kokemus eduskunnan kuulemisesta valiokunnassa oli hirvittävä, aikaa 5 min ja tunne ettei kuunnella

Prosessissa kaikki pitäisi tehdä eri lailla. Kokoustekniikka kuntoon, esityslistat ajoissa ja pöytäkirjat puhtaana pöydällä ajoissa. Jotkut pöytäkirjat jäivät kokonaan saamatta. Usein meni niin, että vain viranomaiset neuvottelivat keskenään. Kaikkien pitää päästä mukaan ja kun saamelaisten kotiseutualueella ollaan ei voida kävellä vain yli.

Lausuntoja pyydetään, kun on pakko pyytää, mutta tuntuma on että kovalla kiireellä pyydetään lausuntoja ja asiat on jo päätetty – onko tämä osallistamista vai kiusaamista?

Jearahallamiin fuopmášahte maiddá váilevaš váikkuhusaid guorahallamis.

Alussa olisi heti pitänyt tehdä kokonaisvaltainen vaikutusarviointi eikä lähteä tällä tavalla niin kuin pimeässä eteenpäin ja ottaa tietty asiat huomioon paljon paremmin. Kovin kiire tuntui olevan, oliko sitten norjalaisilla niin kiire vai mikä.

Vaikutusten arviointia ei tehty neuvottelujen alussa tai aikana ja se on johtanut osaltaan epäonnistuneisiin lopputilanteisiin. Paikallistason edustajat joutuivat myös eri leireihin osakaskunnat ja yrittäjät ja tämä oli huono asia ja johti osapuolten välisiin kiistoihin ja haittasi neuvottelujen etenemistä.

Pykälien vaikutukset olisi pitänyt arvioida jo ennakolta.

Jearahallamiin bodii ovdii, ahte ráđđádallanproseassa oktavuohhta guovlo- ja báikkálaš dássái ii doaiman. Diehtu ráđđádallamiin ii johtán, eaige dehálaš cehkiin beassan ságastallat. Maiddá Deanu giddodatoamasteaddjit ledje sávvan beassat mielde ráđđádallanprosessi, muhto gávnnahejde iežasat vehá olggobealde, eaige vásihan ahte osolašgottit - mat prinsihpas ovddastit buot giddodatoamasteaddjiid - livčče ovddastan olgobáikegottálaččaid ráđđádallamiin.

Jos ministeriö oletti, että tieto kulkee [...], niin sitä ei tapahtunut juuri koskaan. Että se yhteys katkesi kokonaan. [...] Se oli aika erikoinen ja pitkään kestänyt prosessi, ja loppuvaihe oli kaiken huipennus: kukaan ei tiennyt mitä Helsingin päässä ja Norjassa keskustellaan [...] Itse odottelin, että saataisiin keskusteluun (kalastus)sääntöpykälät, mutta sitä ei koskaan tapahtunut. Ja sen hedelmiä on sitten korjailtu.

Ensinnäkään meille ei kukaan kertonut, että tällaista sopimusta ollaan tekemässä ja kun siitä kuulimme, niin yritimme päästä neuvottelukuntaan jäseneksi ja teimme kirjallisen anomuksen päästä jäseneksi mutta eivät ottaneet. Perusteena oli, että osakaskunnat edustavat kaikkia kiinteistönomistajia. Niin... mutta ulkopaikkakuntalaisten etuja ne vastustivat.

Olisihan virkamiesten pitänyt nähdä, että osakaskunnat ajavat vain paikallisten etua ja syrjivät ulkopaikkalaisia.

6. Ruossalasvuodát ja váikkuhusat oassebeliid gaskasaš gaskavuodaide

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

6.1. Soahpamuša dagahan riektedoaimmat ja -proseassat

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Soahpamuša dagahan ruossalasvuodát dihttojit riektedoaimman sihke iešguđetlágan guoddaleapmin ja čielggadusbivddan eiseválddiide. Riektedoaimmaid leat álggahan sihke sámediggi, báikkálaš osolašgottit ja olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit.

Sámediggi guoddalii soahpamuša válmmaštallanmutter jagi 2016 vuoigatvuodakánslerii eanan- ja meahccedoalministeriija doaimmain ja navddii, ahte ministeriija ii lean čuvvon sámediggeláhkii gulli ráđđádallangeatnegasvuoda. Mearrádusastis veahkkevuoigatvuodakánsler celkkii, ahte ministeriija lei suostan ráđđádallangeatnegasvuoda deavdima go dat várrii ráđđádallanvejolašvuoda easka dalle, go guolástansoahpamuš Suoma ja Norgga gaska lei jo vuolláičállon. Sámediggi lea maiddá gáibidan juovlamánus 2019 Suoma ráđđehusa bidjat soahpamuša eret.

Deanu osolašgottit leat guorahallan maiddá joavkoguoddaleami dahkama stáhta vuostá ođđa soahpamuša buhtadusgeavadagain. Ođđa soahpamušas ii leat mekanisma, mainna buhtadit soahpamuša dagahan hehttehusaid, dego ovddit soahpamušas lei. Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit leat fas čájehan duhtameahttunvuodaset ovddit Deanu soahpamuša áiggi áshuvvon guollebuhtaduslága ollašuttimis.

Maiddá olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit leat ovddidan vuodđovuoigatvuodaide laktáseaddji mihttomeriid rievttálaš doaimmaiguin. Giddodatoamasteaddjiid vuoigatvuodaide bealušteaddji Tenon kiinteistönömistajat rs lea dahkan guoddalemiid eiseválddi doaimmain Deanu soahpamuša oktavuodas. Searvi lea geavahan olu resurssaid rievttálaš áššedovdiid cealkámušaide ja doarjagii.

Ministeriö, ELY ja huono valmistelu on aiheuttanut konfliktin ja jätetty tämä ihmisten ratkaistavaksi. Vähän kuin ministeriö heittäisi helikopterista rahaa – ihmiset talloisivat toisiaan.

Kiistan perimmäiset syyt ovat lain ja sopimuksen huonossa valmistelussa, ei paikallisten osapuolten välisissä asioissa.

Giddodatoamasteaddjiid searvi dahje dan lahtut leat dahkan vuoigatvuođakánslerii eiseválddiid (Lappi ejb-guovddáža ja eanan- ja meahccedoalloministeriija) doaimmain oktiibuot njeallje guoddaleami. Guoddalemiid oktasaš namaheaddji lea giddodatoamasteaddjiid oaidnu Deanu soahpamuša ja giddodatoamasteaddjiid lágalaš vuoigatvuođaid ollašuvvama problemain, maid oidnet eiseválddiid dulkomiid ja suostamiid boađusin. Guoddalemiin leat váldán beali ee. guolástanlobiid luobaheapmái, lobiid čujuheapmái olgobáikegottálaččaid oamastan dáluide, vejolašvuođaide sierralohpedihtomeari lobiid oastimii, guolástanlobiid eavttuid eahpečielggasvuođaide sihke lohpevuovdima vuogádaga ja jagi 2019 geasi guolástanvuoigatvuođaid láigoheapmái laktáseaddji problemaide.

Seammá láhkái go sápmelaččat maiddáí olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit leat gáibidan buhtadusaid soahpamuša mielde manahuvvon vuoigatvuođain. Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid gáibádus guoská giddodagaide laktáseaddji fásta bivdosiid geavahanvejolašvuođa buhtadeami juogo lasihemiin stággoguoalástanvuoigatvuođaid dahje ášahemiin áššis buhtaduslága.

Lassin searvi lea buktán ovdii iežas duhtameahttunvuođa dasa, ahte soahpamuša heiveheami guoski mearrádusaid dahket virgeolmmošmearrádussan, main ii sáhte váidit. Searvi gáibádusain fuolakeahttá mearrádusain eai daga hálddahusmearrádusaid, main sáhtášii váidit. Sidjiide lea báhcán dušše vejolašvuohta guoddalit vuoigatvuođakánslerii.

6.2 Sápmelaččaid proteasttat ja rievttálaš dáistaleapmi

Eanemus beaggán Deanu soahpamuša riegádahttin proteasta lei sámeaktivistaid vuodđudan Ellos Deatnu -lihkadusa ordnen “moratorio”. Lihkadus riegádii geasset 2017 vuostálastit Deanu soahpamuša ja vuodđudii Deanu Čearretsullo guvlui “moratorio”, mas Deanu soahpamuša julggaštedje fámoheapmin. Manjá lihkadus vuodđudii nuppige moratorio Dálvadasa Allasullui. Ellos Deatnu -lihkadusa gáibádusain dihttui baicca duhtameahttunvuohta Deanu soahpamuššii, maiddáí prinsihpalaš sápmelaččaid vuoigatvuođaid ja iešmearridanvuoigatvuođa rolla. Lihkadus bijai gažaldatvuložin Suoma ja Norgga stáhtaid hálddašánvuoigatvuođa Deanu čázádaga ja luondduriggodagaid ala.

Moratorio ja siihen liittynyt konsertti on isoin tapahtuma mitä Utsjoella on koskaan ollut. Se kuvastaa mielestäni sitä, miten asiaan täällä on suhtauduttu. Sehän oli ennen kaikkea suunnattu Tenon sopimusta vastaan ja niin paljon kyettiin kokoamaan ihmisiä yhteen. Samoin keskustelutilaisuus koululla minkä Ellos

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0:0:100), pohjoissaame (Suomi)

Deatnu -liikkeemme järjesti, veti tilaisuuden aivan täyteen väkeä molemmin puolin jokea. Paikallisella tasolla meitä ei juuri vastustettu vaan saimme paljon tukea.

Muhtin jearahallojuvvon olbmot muitaledje rahpasit ahte eai lean čuvvon guolástansoahpamuša mieldásaš njuolggadusaid. Ledje maiddái muitalusat das, ahte go lobi eai lean ožžon, de ledje goittotge mannan guollebivdui dego ovdalge. Dákkár lobihis guolásteami atne oktan soahpamuša fápmuiboahtima čuovvumuššan ja báikkálaš albmeapmin. Go soahpamuša eai leat vásihan vuoiggalažžan, de leat váldán vuoigatvuodá iežaset háldui. Oasil soahpamuša rabas rihkkun lea leamaš čielgasit politihkalaš doaibma, mainna leat viggan buktit boasttuvuođaid oidnosii ja oažžut beaggima áššái. Buot jearahallojuvvon olbmot eai dohkkehan dákkár doaimmaid ja atne dan problemáhtalaš albmeapmin ja heajos ovdamearkan mánáide ja nuoraide. Lobihis guolásteamis eai goittotge oaidnán mearkašumi guollenáliid dahje sálašmeriid ektui.

Sääntöjen rikkominen on enemmänkin uhoa ja provokaatiota ja sen voi jättää omaan arvoonsa, ei merkitystä kalastuksen määrään.

Eri ihmisillä toki eri näkemys keinoista millä vastustetaan ja kaikki ei ehkä ollut niin mielissään keinosta, jonka valitsimme mutta päämäärä hyväksyttiin laajasti. Nämä ihmiset, jotka ilmoittivat itsensä poliisille niin samaa asiaahan hekin ajoivat mutta meillä oli se, että kyseenalaistettiin enemmän tätä nykyistä järjestelmää.

Sopimushan teki minullekin mahdolliseksi harjoittaa perinnekalastusta luvallisesti siinäkin ei ole vaihtoehtoa, että isäkään ei vanhalla iällä enää voi patoa yksin pitää. Kaksi kesää pyysin ilman minkäänlaista lupaa ja oletinkin että siitä olisi tullut sakkoja ja oikeudenkäyntejä, mutta ei siitä sitten tullut mitään. Aika monet muutkin jatkoivat kalastusta niin kuin ennenkin ja jotkut ovat siitä joutumassa käräjille.

Sápmelaččaid vuoigatvuodaid perspektiivvas Deanu soahpamuša problemat čatnasit eará seammá áiggi ovdáneaddji proseassaide. Dákkárat leat guolástanlága 10\$ laktáseaddji riidu olgobáikegottálaš sápmelaččaid friddja guolástanvuoigatvuodas Davvi-Lappi guovllus sihke Deanu guollebuhtadusláhkii laktáseaddji nágggu sápmelaččaid ja eanan- ja meahccedoallooministeriija gaskkas. Dán perspektiivvas Deanu soahpamuša vásihitge dušše oktan lávkin Suoma stáhta ja eanan- ja meahccedoallooministeriija sápmelaččaid vuoigatvuodaide čuoheci loavkidemiid ráiddus.

Kaikki nämä kohdistuvat Vetsikon osakaskuntaan: [oikeudenkäynti] Kalastuslain 10§:sta, riita korvaustoimituksista MMM:n ja [ministeriötä edustavan] asianajotoimiston kanssa maaoikeudessa, ja Tenon sopimus. Nämä kaikki ovat vain jatkuvaa saamelaiden kyykyttämistä.

Deanu soahpamuššii laktása maiddái Lappi gearretrievttis Alimus rievtti gieđahallamii 2019 sirdašuvvan guolásteami ja sápmelaččaid vuodđovuoigatvuodaid gieđahalli ášši, mas vurdet

sápmelaččaid dáfus dehálaš prejudikáhtta. Ášši duohken Lappi gearretievtti mearrádus giđđat 2019, man mielde sápmelaččain lei eamiálbmoga lahttun vuoigatvuohta guolástit iežaset ruovttuovllu jogain guolástanlága eaktudan Meahcceráđđehusa guolástanlobi haga. Gearregiid mielde guolástanlága ráddjehusat leat Suoma geatnegahtti olmmošvuoigatvuođasoahpamušaid vuostá, nappo lobi haga guolástan sápmelaččat hárjehedje vuođđolága dorvvastan kultuvrraset, masa gullá deatalaččat guolásteapmi Deanu oalgejogain Veahčajogas ja Ohcejogas.

Boahttevaš AR mearrádus sáhtta váikkuhit baicca Deanu soahpamuššii, maiddá viidábut iešguđet hálddahussurrgiid vuohká dulkot vuođđolága sápmelaččaid vuođđovuoigatvuođaid hárrái.

Korkeimman oikeuden päätöksellä voi olla laajakantoisia vaikutuksia. Käsittelyssä olevassa jutussa on 34 luonnonkäyttöön liittyvää kohtaa. KKO otti päätöksen käsittelyyn ennakkopäätöksenä ja kaikki neljä luvottomasta kalastuksesta epäiltyä antoivat suostumuksensa, että mennään suoraan KKO:een ohi havin. Jos KKO:ssa vahvistetaan saamelaisten oikeus kulttuuriin, niin kaikkea muutakin lainsäädäntöä tulee muuttaa. Jos voitamme sen jutun, niin [Tenon] sopimus on pakko uudistaa.

Maa- ja metsätalousministeriön tulisi arvioida koko hallinnonalalta, miten saamelaisten oikeudet toteutuvat lainsäädännössä. Jos perustuslain tasolla suojataan saamelaiskulttuuria – johon kuuluu metsästyks, kalastus ja poronhoito – niin miksi me joudumme aina oikeusjuttujen kautta hakemaan perustuslain suoma turvaa? Ministeriön pitäisi muuttaa näkökulmaa perustuslain tulkinnasta.

Sámeaktiivvat lea bajidan ságastallamii maiddá ođđalágan riikkaidgaskasaš doaimmamálla, mas johkaguovlluide Ođđa-Selánnas, Indias ja Kolumbias leat miehtan vuoigatvuođalaš persovvna stáhtusa. Dákkár riektedoaimmaid mihttomearrin lea leamaš nanosmahttit jogaid suodjaleami, kultuvrralaš stáhtusa ja oktavuoda eamiálbmogiid árbevurui. Dáid ordnestallamiidda lea laktásan maiddá báikkálašservoša rolla nanosmahttin joga vuoigatvuođaid áittardeaddjin (guardian) sihke dan hálddašeamis ja dikšumis mearrideaddji oassebeallin - juogo ovttas stáhtain dahje stáhta sajis. Vástideaddji stáhtusa ohcan Detnui lea suokkardallojuvvon, mii eaktudivččii riektedoaimmaid sihke Suoma ja Norgga bealde ovttáigásaččat.⁴

Sápmelaččaid eamiálbmotsajádaga ja vuođđovuoigatvuođaid vuodjiiid perspektiivvas riekteproseassat orrut vuohkin, masa dorvvastit dalle, go eará váikkuheami vuogit eai doaimma.

Tenon sopimus on malliesimerkki siitä, että neuvottelut eivät riitä.

⁴ Dán jurdaga buvttii jearahallamis ovdii Anne Nuorgam, gii sávai sierra, ahte dát jurdda buktošii ovdii su namain vaikko muđui raporttas olbmuid jurdagiid ovdanbuktet namaheapmin.

6.3 Nággu giddodagaid oamastangaskavuodain

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Giddodagain oamastangaskavuodain ja daid čielggadeamis lea šaddan iežas lohku Deanu soahpamuššii laktáseaddji eahpečielggasvuodaid ja nákkuid moivvis. Sierramielalašvuoda dagahit sierralágan oainnut oamastanososiin ja daid meroštallamis: Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid gorálaš oamastanoasus lea sin iežaset árvalusaid mielde mearkkašahtti, mii vuoigadahtášii stuorát guolástanbeivviid mearrái. Báikkálaččat goittotge atnet dihtomeari badjelmeare stuorisin gaskavuodas oamastanososiid mearrái. Áššái bohtet lasi mohkit oamastangaskavuodaid joatkašuvvi nuppástusain sihke mánggain juogatkehtes dáluin, mii lea dahkan giddodagaid oamastangaskavuodaid čielggadeami hástaleaddjin. Juogatkehtes dáluid osolaččain oassi leat báikegottálaččat ja oassi olgobáikegottálaččat.

oamastanososiid buohta lea gažaldat váldedáistaleamis, mas meroštallet iešguđet joavkkuid fápmogaskavuodaid ja guolástanvuoigatvuodaid, ja ain viidásit ekonomalaš intreassaid gaskavuodas Deanu guolásteapmái. Dát ságastallan bohciidahtta garra dovdduid ja dat bođii nannosit ovdii dahkkojuvvon jearahallamiin. Giddodatoamastussii laktáseaddji nággema vuolggasadi lea dat, ahte olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid joavkkus leat ođđa Deanu soahpamuša mielde dovddastuvvon guolástanvuoigatvuodas, ja dán vuodul meroštallon guolástanlohpedihtomearri. Báikkálaččaid sáhkavuoruiin bidjet gažaldatvuložin sihke olgobáikegottálaččaide addojuvvon vuoigatvuodaid ja daid mearrašuvvanákkaid.

Eniten on suuttanut, että on luotu uusi kalastajaryhmä eli [ulkopaikkakuntalaiset] kiinteistönomistajat, saivat 3 200 vuorokautta ja vene. Meillä on ollut pitkä perinne, että täällä kalastamisen pitää perustua täällä asumiseen ja varsinkin tämä [periaate on ollut] Norjan puolella. Varsinkin kiintiön suuruus, 30 %. Me olemme niin eri mieltä matemaattisesta kaavasta, mihin tämä perustuu ja sitten väittävät vielä, että omistavat puolet [oikeuksista]. Olisi pitänyt selvittää, mikä on oikea omistusosuus ja kiintiö olisi pitänyt määrittää tämän mukaan. Olisi ollut helpompi hyväksyä, kun olisi ollut looginen peruste kiintiölle. Täällä on paljon jakamattomia tiloja - niin mihin ne lasketaan? Nyt [Tenon kiinteistönomistajat ry] jakaa ne omaan pesänsä, ja täällä taas ajatellaan, että ovat paikallisia. Maanmittauslaitoksella tulee tässä tenkkapoo.

Paikallisen ja saamelaisen oikeustajun yli menee se että [ulkopaikkakuntalaisille kiinteistönomistajille] annetaan oikeuksia ja sitten vielä, että niitä puolustetaan. Paikkakunnalta pois lähteneiden omistuksia ei pitäisi sekoittaa näihin mökkiläisten osuuksiin, se on oikeasti tosi pieni ja pitäisi katsoa ketä se edustaa.

Nyt ostetaan jänkää ja suonsilmää ja nyt vaaditaan näillä perusteilla suurempia kalastusoikeuksia. ihan tietoista hommaa ja rahalla koitetaan saada.

Báikkálaš guolástanvuoigatvuođaid hálddašeddjiid mielde Tenon kiinteistönmistajat rs ovdastan giddodatoamasteaddjiid vuoigatvuođaid galggašii rehkenastit dušše searvvi lahtuid oasil, eaige lohku galggašii váldit eandaliige báikkálaš, sápmelaš árbegottiid ossosiid. Probleman atnet dan, ahte juos oktage árbegotti dáluid osolaččain ássá eará guovllus, olles dálu gehččet gullat dán lohpejovkui.

Kun mukaan on laskettu myös perikunnat, niin ulkopaikkakunnalla asuville kiinteistön omistajille kokonaislupamääräksi on saatu noin kolmasosa kaikista myytävistä luvista. Ja jos perikuntien tilojen osakkaista yksikin asuu muualla kun Tenojokilaaksoissa, niin koko tila on laskettu tähän luparyhmään. [...] niin tila on kokonaisuudessaan kerryttämässä ulkopaikkakuntalaisten kiinteistönomistajien lupamäärää.

Ságastallan oamastanvuoigatvuođaid meroštallamis doalvu dájvá maiddá guhkes historjái ja Deanu ássanhistorjjá muttuide.

Pitäisi lähteä siitä, miten oikeudet ovat syntyneet eli ensin ollut jokivarren saamelaiset ja heidän sukumaansa ja nämä oikeudet ovat periytyneet. Tämän jälkeen on tullut muita, jotka saaneet myös omistusoikeuden valtion toimesta tai muuten. Näillä ne perusoikeudet, jotka eivät ole kadonneet minnekään ja tästä pitäisi lähteä. Tämä periaate turvaksi ulkosaamelaistenkin oikeudet. Etelästä tulleet, jotka ostaneet maata, niin toki heilläkin oikeutensa on mutta ensin pitäisi lähteä alkuperäisten oikeuden haltijoiden oikeuksista tätä purkamaan.

Tenon kiinteistönmistajat rs cealkámušain dorvvastit njuolga Suoma giddodatregistarii guolástanvuoigatvuođaid meroštallama vuođđun. Giddodatregisttar mitala giddodaga ossosa oktasaš guollečáhcai sihke giddodahkii nannejuvvon sierravuođot vuoigatvuođaid, dego vuoigatvuođa buođđut Deanus. Giddodatregistara vuođul sáhtášedje nappo meroštallat njuolga giddodaga oamastussii laktáseaddji guolástanvuoigatvuođaid.

Suomessa on koko maata käsittävä lainsäädäntö voimassa. Henkilön ostaessa kiinteistön, tutustuu hän poikkeuksetta kaupan kohteen kiinteistörekisteritietoihin. Kiinteistörekisterillä on Suomessa julkinen luotettavuus. Kaupan vahvistaa laillinen kaupan vahvistaja. Kiinteistörekisteristä selviää kiinteistön kalastusoikeuksien määrä, kuten osuus yhteiseen kalaveteen ja osuus erityisperusteisiin kalastusoikeuksiin – Tenolla kiinteisiin pyydyksiin. Ei pitäisi olla epäselvyyttä asiasta. Kiinteistön saanto voi olla perintö, lahja tai kauppa. Oikeuksien siirtymiseen Suomen lainsäädännön mukaan merkitsee vain saannon sisältö, mutta ei lainkaan saannon muoto.

Giddodatregisttar ii goittotge doala sisttis giddodaga čuovvuma hámiiid dahje historjjá, iige dat earut omd. sámesogaide gulli oamasteaddjiid. Ná dušše giddodatregistara vuođul eai oččoše čielggadusaid fáktoriin, mat leat mángga oassebeali mielas guovddáš dehálaččat vuoigatvuođaid mearrašuvvama dáfus.

Manttaalien ja ulkopaikkakuntalaisten omistusoikeuden laajuuden selvittäminen on vain kärjistänyt suhteita viime vuosina. Manttaalikysymyksen selvittämistä ja voimasuhteen määrittelyä on nyt tehty, mutta sellaista lukua ei tulla koskaan saamaan, johon kaikki olisivat tyytyväisiä ja voisivat sen hyväksyä. Noin puolet [omistussuosista] on ulkopaikkakuntalaisia, mutta miten saanti on muodostunut niin sitä on mahdotonta lopullisesti selvittää. Odotukset ovat isoja mutta pettymys taitaa olla suuri, kun se tulee...

Eahpečielga dili lea bajásdoallan eahpediđolašvuolta das, maid giddodatregisttar dárkilit doallá sisttis ja maid dieđuid dasa galggašii ovttahttit. Sierra oassebealit leatge gáibidan eanan- ja meahccedoalloministeriijas viiddis čielggadusa oamastangaskavuodain. Dát čielggadanbargu lea ministeriija dieđuid vuodul leamaš váddásut go jurddašedje, ja dan ádjáneapmi lea dagahan sihke vuordámušaid ja duššástumi. Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit leat čielgasit čájehan duhtameahttunvuodaset ministeriija ja ejb-guovddáža eiseválddiid doaimmaide giddodatoamastusaid ja -oamasteaddjiid čielggadeamis. Dát temá badjánii ovdii eanan- ja meahccedoalloministeriija guvlui addojuvvon hástalussan maidái Ohcejoga bargobájis 23.1.

6.4 Váikkuhusat oassebeliid gaskasaš gaskavuodáide

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid čalmmiin šaddan dilli orru olggobeale olbmuid olggušteaddji báikkálašservoša iežas bealušteapmin, mii amaša dahje juoba láhtte vašálaččat lágalaš vuoigatvuodáideaset vuoddji giddodatoamasteaddjiid hárrái. Searvvis vásihit, ahte sii eai sáhte dorvvastit vuoigatvuodáideaset Deanu soahpamuša ollašuttimis eiseválddiid suostamiid dihte eaige beasa gullosii báikkálaš dásis, guolástanvuoigatvuodaid hálddašeaddji osolašgottiid mearrádusaid dahkamis gos sápmelaččain lea eanetlohku. Giddodatoamasteaddjit vásihit maidái, ahte sii báhcet gáibádusaideasetguin jierpmálaš ságastallanguimmiid ja -forumiid haga.

Báikkálaš guolástanvuoigatvuodaid oamasteaddjiid perspektiivvas Tenon kiinteistönomistajat rs doaimmat ja gáibádusat orrot eahpegovttolaččat dahje juoba jolgadin báikkálaš kultuvrra ja árbevieruid ektui. Sáhka orošii leamen rievttálaš ja intreassaruossalasvuodaid lassin jurddašavugiin ođđa joavkku gáibádusaid ja doaibmanvugiid sihke dan ektui, makkár nuppástusaid dát joavku ovddasta báikkálašservoša perspektiivvas. Dáid sivaide geažil mánggat eai hálit leat dahkamušain joavkkuin.

Kaikki eivät jaksa ottaa niin kiihkeästi kantaa näihin kiistoihin ja pysyttelevät ulkopuolella. Jotkut kyllä inhoavat ulkopaikkakuntalaisia ja heidän aktivoitumistaan. Ulkopaikkakuntalainen helposti astuu jonkun varpaille, jos on aktiivinen kalastaja. Loppujen lopuksi kalastus on aika kova juttu täällä

Ei täällä oikein kukaan hyväksy sitä [Tenon kiinteistönomistajien] porukoiden touhua, olipa yrittäjä tai kuka tahansa, osin tämä on kyllä persoonakysymyksen.

Joavkkuid gaskasaš gaskavuodain háladettiin jearahallamiin čujuhedje ng. ‘verddegaskavuodaid’ árbevirrui, man olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid gáibádusaid oidnet rihkkut.5 Dán árbevierus rollat leat ovdal leamaš čielgasat: báikkálaš sápmelaččat leat leamaš isidat ja olgobáikegottálaččat guossit. Dál Deanu soahpamuš orru báikkálaččaid mielas jorgaleamin dán vuolusoivviid; olgobáikegottálaččaid gáibádusat ja sin sajadaga nanosmuvvan áitá dahkat sin ođđa isidin, geat doibmet Suoma stáhta doarjagiin, ja geain lea jáválašvuoha stuorra giddodagaidge skáhppomii ja váikkuhanváldi iežaset intreassaid vuodjimii.

Aiemmin mökkiläisten kanssa on ystävystytty, tutustuttu, vierailtu Etelä-Suomessa jonkun luona [...] Nyt tänne on tultu hengellä, että he päättävät. Systeemi on muuttunut: nykyinen porukka on rahalla ostanut kiinteistöjä, ja siihen liittyy tiettyjä oikeuksia. Kun on ostettu maita, ja kun näistä on [Tenon kalakorvauslain mukaiset] korvaustoimitukset menossa, niin sopimuksilla on ostettu oikeus saada kaupan mukana myös nämä korvaukset, saavat takaisin omansa moninkertaisesti, ne hyötyvät [...] Tämä öykkärimäinen käytös on tällaista kolonialistien toimintaa.

Báikegottis ássi ja eret fárren sápmelaččaid gaskavuodas bohte jearahallamiin ovdii gealdagat ja dovdu, ahte ođđa guolástansoahpamuš livččii váikkuhan ainge muhtin veardde báikegottis ássi ja eret fárren sápmelaččaid gaskavuodaide. Sii vásihedje, ahte sin vuoigatvuodaid leat gáržžodan ođđa soahpamušain eaige sámediggi dahje Deanu osolašgottit leat váldán vuhtii eret fárren sápmelaččaid ovdduid, goittotge doarvá.

Kaupunkisaamelaisten oikeuksia ei puolusta kukaan, ei [Saamelais]käräjät, ei kukaan.

Osakaskunta ei ole mitään muuta kuin hömppää, ajavat vain omaa etuaan, eivät aja minun asiaa kun sinne valikoituu sellainen piiri, joka ajaa vain omaa etua. Olen osakas, mutta koskaan en ole saanut kutsua osakaskunnan kokoukseen. Lainsäädäntö on tässä jotenkin sellainen, että se ruokkii sitä, kenellä paljon on, niin se paljon saa.

Lähtee kateudesta ja joidenkin yksilöiden asenteesta, että ‘kun olette sinne etelään lähteneet leveän leivän perään niin teillähän on mahdollisuus ostaa se lohi torilta’. Yksilön omaisuuden turvan näkökulmasta oikeus ei voi kadota mutta kalastuslailla tämä nyt on kumottu. Paikalliset hyväksyvät kyllä turistikalastuksen joka tuo rahaa mutta tätä ei hyväksytä, en ymmärrä tätä.

Moadde báikegottálačča bukte ovdii jearahallamiin, ahte eai ane eret fárren sápmelaččaid guolástanvuoigatvuodaid nu mearkašahtti áššin go báikkálaš sápmelaččaid vuoigatvuodaid, eandaliige buođđuma, golgadeami ja fierbmebivddu ektui.

Olen joskus miettinyt, että olisiko sellainen, kun täältä on aikoinaan lähdetty muualle, niin mahdollisuudet tulla kalaan edes kesälomalla ovat olleet niin pienet ja lomatin silloin lyhyet, ettei käytännössä ole ollut

⁵ Verddegaskavuodain oaivvildit sápmelaččaid ja mátkkošteaddjiid gaskii historjjálaččat šaddan, árvasvuhtii, skeaŋkkaid lonuheapmái ja guovttebealat gudnejahttimii vuodđuduvvan ustitgaskavuodaid. Gáldu: Länsman, Anni-Siiri (2004) Väärtisuhteet Lapin matkailussa. Kulttuurianalyysi suomalaisten ja saamelaisten kohtaamisesta. Kustannus-Puntsi, Anár. (nákkosgirji)

mahdollistakaan ja tämän takia näitä oikeuksia ei ole niin tärkeinä pidetty, kun niillä ei olisi ollut käytännössä kalastukselle merkitystään.

Oppalohkái orru, ahte olgobáikegottálaš sápmelaččain aktiivvalaš ja oinnolaš rollas leat eanáš dat, geat didolaččat bealuštit vuoigatvuođaset bajásdoallat guolástankultuvrra ja sápmelaččaid eamiábmoga vuoigatvuođaid. Seammás máŋgga eará guovllus fárren sápmelačča oktavuodat Deanu guolásteapmái leat báhcán oalle geahnoheapmin. Soahpamuš sáhtta geahnohuhttit dáid gaskavuodaid ovdežis, muhto earáge fáktorat, dego jurddašanvuogit, váikkuhit dása.

7. Guolásteami hálddašeapmái evttohuvvon nuppástusdárbbut ja evttohusat

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiin badjánedje eanáš guolástansoahpamuša problemat ja negatiivvaláš váikkuhusat, muhto dáid birra ságastaladettiin jearahallojuvvon olbmot bajidedje maiddá iješguđetlágan čovdosiid ja buoridanevttohusaid dáláš dillái. Jearahallamiid ovdánettiin dáid evttohusaid bajidedje ja gulaskudde jearahallojuvvon olbmuid oainnuid evttohuvvon doaibmabijuin.

Mánáid ja bearrašiid guolásteami álkidahttin

Mánáid guolásteami álkidahttin ja viidábut bearrašlahtuid oktasaš guolásteami vejolažžan dahkan lei okta jearahallamiin ovdii boahtán nuppástusdárbbuin. Jearahallancealkámušat čájehedje, ahte Deanu soahpamuš lei gieđahallan guolástanvuoigatvuođaid ja -lobiid ovttaskas olbmo perspektiivvas, iige lean dovđán bearáš- ja fuolkegaskavuođaid mearkkašahhtin guolásteamis. Dát guoskkai sihke olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid bearášlahtuid ja guolleturisttaid. Mánggaid mielas nuoraid beroštupmi guolásteapmái lea hedjonan nu, ahte mánáid ja nuoraid guolásteami galggašii álkidahttit juohke láhkái.

Lasten kalastus pitäisi saada mahdolliseksi ja vapaammaksi ainakin alle 16 vuotiaille.

Perheen sisällä pitäisi saada oikeus kaikille esim vaimolle, pitäisi olla perhekohtainen lupa, lapsille ei osteta lupia rahan tai periaatteen vuoksi.

Paikkakunnalla asuvan perheen kalastusoikeus tulisi selkeyttää. Ettei tarvisi kikkailla kalastusoikeutta siirtelemällä muille perheenjäsenille.

Vähemmähän sitä kalaa tulee, kun on lapsi veneessä mukana, olisi myös lohen suojelun kannalta parempi.

Erenoamáš dehálažžan bearrašlahtuid oassálastima oidne ovttasbarggu gáibideaddji sápmelaš árbeguolásteami joatkašuvvama perspektiivvas.

Sukulaisilla ja jälkikasvulla tulisi olla mahdollisuus osallistua perinnekalastukseen sellaisten henkilöiden kanssa kenellä siihen on oikeus.

Paikallinen voisi käyttää apunaan ulkopaikkakuntalaista poikaa tai pojanpoikaa. Kolmas sukupolvi pääsisi papan kanssa kalaan, jos lasten kalastus avattaisiin.

Kulutus on sellaista, että voidaan veljessarjan kesken tehdä yhdessä ja jos siihen saa täällä asuva kesällä kaverikseen pois muuttaneen veljen, niin se pitäisi sitä kulttuuria hengissä kanssa.

Ohcejoga bargobájis 23.1. badjánii maiddá máná vuoigatvuođaid perspektiiva, man eai oaidnán ollašuvvat Deanu soahpamušas: Suoma vuođđoláhka mánnaša máná vuoigatvuođa

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

iežas kultuvrii iige ON oktasašsoahpamuša mielde eamiálbmoga mánás oaččo gieldit vuogatvuoda návddašit iežas kultuvrras ovttas nuppiid joavkku lahtuiguin.

Sálašdihtomearri

Sálašdihtomeari atnui váldin badjánii masa buot jearahallamiin ja mángga eará perspektiivvas. Vásihedje, ahte sálašdihtomearri dagašii vejolažžan dáláža ektui olu oktageardánut hálddašeami ja mánggalágan, ovdamearkka dihte jándoráiggiide laktáseaddji njuolggadusain sáhtášii luohpat. Seammás njuolggadusat čuožašedje njuolga bivdinláhká guliid mearrái ja dorjjošii ná luossanáli suodjaleamige buorebut go dálá njuolggadusat. Nuppi dáfus celke, ahte guolledihtomearis ii livčče stuorra mearkkašupmi luosa suodjaleami dáfus go dálge badjel bealli guolleturisttain báhcet guoros giedaid ja sálláša goddán olbmuinge manná gaskamearálaččat sullii golbma jándora guoli goddimii.

Dihtomeari evttohedje ovddemustá guolleturisttaid guolásteami hálddašeami vuohkin, muhto muhtimat evttohedje dan maiddái olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjiid guolásteapmái ja árbeivduige. Ollašuhttima várás evttohedje maid iešguđetlágan molssaevattuid, dego juohke guolásteaddjiguovdasaš jándordihtomeari dahje guolásteaddjiguovdasaš dihtomeari olles áigodahkii.

Turismafitnodagain sáhtášii leat fitnodatguovdasaš dihtomearri, man mielde sáhtášedje vuovdit bálvalusaid. Guolledihtomeari atne dahkat vejolažžan stuoridit guolleturisma potensiala dálážis, go moalkás lobiid fidnen dihtto áigái jávkkašii. Dihtomearri dagašii maid mátkkošteaddjimeari stuorideami nu ahte, dat ii váikkuhivčče bivdojápmevašvuhtii.

Matkailijoille pitäisi olla kalakiintiöt, ruokakala tai kaksi viikossa riittää.

Nyt pitäisi olla mahdollisuus tarjota päivän tai puolen päivän kalastuspalvelua matkailijoille, jotka eivät ole tulleet pelkästään kalastamaan vaan enemmän lomamatkalle, jonka osana on kalastustakin. Kyse on enemmän elämyksistä ja niitä meidän pitäisi pystyä tuottamaan ja tarjoamaan, mutta se on nykysovimuksella mahdotonta.

Kalakiintiöt on koettu muualla sosiaalisesti oikeudenmukaiseksi, se kohdistuu kaikkiin ja soveltuu vapapyyntin rajoituksiin hyvin, kokemukset Tornionjoelta olleet pääsääntöisesti hyviä. Sääteletävän muutokset toisaalta vievät oman aikansa ennen kuin ne hyväksytään ja niihin totutaan.

Matkailupuolella tämä olisi varmastikin ihan toteutettavissa ja voisi olla toimiva ratkaisu, Tornionjoella pääsääntöisesti toimii ihan hyvin ja käytäntö muuallakin yleinen. Paikallisten osalta taas voisi olla äärettömän vaikeaa, koska tullaan vaikeisiin kysymyksiin kalastusoikeudesta ja siitä, miten se suhteutetaan kalamäärään. Tätä tutkittiin sopimuksen valmistelun aikana ja tämä koettiin liian vaikeaksi paikallisen kalastuksen näkökulmasta.

Hárri ja guvžžá guolástanvejolašvuolta

Máŋggain jearahallamiin bukte ovdii guovllu nana hárrenáli sihke vejolašvuohtan ja áittan. Virkosmahttinguolásteaddjiide hárrí lea sávvojuvvon ja árvvusatnon sálaš ja buorre hárrenálli dagašii vejolažžan dan aktiivvalaš bivdima, juos guolástannjuolggadus dan beare suovašii. Evttohedje ahte oktageardánis teknihkalaš ráddjehusaiguin, ovdamearkka dihte vuokka sturrodát dahje duorggu nannodat, sáhtášii garvit guolásteami čuohcima lussii. Vejolašvuohta bivdit hárrí lasihivččii maiddá guolástanturismma vejolašvuođaid ja beroštumi guvlui. Nana hárrenálli dagašii vejolažžan joatkit bivdoáigodaga álggo- ja loahpageahčen ja darjjošii turismma dänge dáfus.

Nubbi vásihuvvon bealli hárrí guolásteami vejolažžan dahkamis livččii lussii čuohcce fidnáruššama geahppáneapmi. Máŋggat jearahaljuvvon olbmot ledje fuolas luossaveajejiid ja meadđemiid borri guollešlájaid lassáneamis ja váikkuhusas luossanáliide ja atne dehálažžan, ahte dáid guollenáliid guolásteapmi livččii boahhteáiggis vejolaš. Hárrí lassin maiddá guvžžá bukte ovdii sihke bivdoguollin ja luossanállái váikkuheadđi dahkkin.

Kalastusmatkailua pitäisi kehittää laajemmin, harjasta, taimenta ja rautua pitäisi pystyä hyödyntää, muun kalan kalastusmahdollisuudet pitäisi olla.

Taimenkannan kalastuksen käynnistäminen, jotta saadaan selville sen merkitys lohikannalle ja jos koukkuun jää syksyllä lohi, niin se pitää tietysti päästää.

Taimenta voisi pyytää silloin kun lohi loppuu, nyt loppuu kaikki kalastus heinäkuussa.

Muun kalan pyynti pitäisi mahdollistaa omalla luvalla, omat ajat ja pyydykset.

Hávgebra bivdin

Eandaliige badjeosiin ledje fuolas hávganáli stuorrumis ja dan váikkuhusain luosa lassáneapmái muhto hávggas hálle olu maiddá vulobealde. Vásihedje, ahte juos soahpamuša eai nuppástuhte nu ahte dat dagašii hávgga beaktiilit bivdima vejolažžan de hávganálli laská ain ja dát áitá oasil luossanáliid. Dan goittotge maiddá eahpidedje, ahte livččiigo hávgabivdui duođai beroštupmi, vaikko dat livččiige vejolaš.

Pienisilmäisellä verkolla pitäisi saada pyytää muita kaloja ja järvissä pitäisi sallia vahvempilankaiset verkot, kun haukia on niin paljon. Nuottakalastuksen mahdollistaminen hoitokalastuksena pitäisi saada ehdottomasti takaisin.

Predaattorien kalastuksen lisäämisestä ei varmastikaan olisi haittaa ja sääntöä voisi tuki rukata tästä näkökulmasta mutta paljon mahdollisuuksia tässä olisi myös osakaskuntien toimilla. Jotakin hankkeita ja rahoitusta tähän voisi saada, pitäisi tapahtua kuitenkin vesienomistajien toimesta. Verkkopyynnin kevätpyyntiä voisi hyvin kehittää mutta nuotta ei hauen pyynnissä ole kovin tehokas. Kysymys kuitenkin, että pystyykö haukea niin tehokkaasti kalastamaan, että sillä olisi suurempaa merkitystä?

Katiskat ja rysät olisivat tehokkaita pyyntimuotoja.

Muiden kalojen kalastusmahdollisuuksia kuitenkin on nykyisenkin kalastussäännön puitteissa ja herää epäily, että onko oikeasti todellista vilpittöntyä halua muun kalan pyyntiin?

Dálvebivdu

Muhtin jearahallamiin bajidedje ovdii maiddáí vejolašvuoda dálvebivdui ja dan lobálašvuhtii. Oidne, ahte bilkema diktin ii hehttešii maidige ja sáhtášii leat dálveturisttaide vuovdihahhti vásáhus.

Pilkkiminen pitäisi sallia, kun se ei ole keltään pois, pitäisi saada koko joen matkalta pilkkiä, mahdollistaisi yhteisten tapahtumien ja pilkkikilpailujen järjestämisen.

Talvikalastus pitää vapauttaa myös kokonaan, hullu tilanne ettei saa edes pilkkiä. Tämä voisi tuoda matkailullekin mahdollisuuksia.

Guolástanturismastrategiija ráhkadeapmi

Anára ja Ohcejoga gielddaid ja turismafitnodagaid jearahallamiin ságastalle dárbbus viidát guolástanturismastrategiija ráhkadeamis guvlui. Vásihedje, ahte dál fámus orru njuolggadusaid čuovvumuššan guolleturisma ja dasa laktásan fitnodagat šaddet boahhtevuođasge gillát, muhto nuppi dáfus guolleturismmas oidne olu dáláža stuorát potensiaála. Guolleturisma ovddideami oidne dehálažžan maiddáí danin ahte dat dagašii vejolažžan dálváí deattuhuvvon turismasesonja viiddideami ja geahpidivččii sesonjamolsašuddama buktin hástalusaid.

Strategiija ráhkadeamis guovddážis livčče guovllu turismafitnodatdoallit, turisma ovddideaddji oassebealit sihke guovllu gielddat. Suokkardalle maiddáí dan, ahte sáhtášiiigo strategiija ráhkadit ovddas norgalaš doaibmiiguin, vaikko turisma mearkkašupmi Norgga bealde leage dál uhcci. Juos dákkár strategiija oččošedje áigái de dan vuođul livččii álkit árvvoštallat guolástansoahpamuša ja njuolggadusa nuppástusdárbbuid ja dahkat suokkardallon ovddidanevttohusaid guhkes áigodahkii.

Pitäisi sopimusta ajatella pitkäjänteisesti ja niin, että mitä kaikkea hyvää parempi lohikanta voisi ajan myötä alueelle tuoda, työtä, hyvinvointia ja rahaa, nyt mietitään vain, miten vähät kalat jaettaisiin.

Matkailustrategian ja vision luominen olisi tärkeää, nyt räpiköidään samassa veneessä eikä osata katsoa eteenpäin. Rohkeasti pitäisi katsoa miten saataisiin paras tuotto ja samalla turvattua perinteinen kalastus ja lohikanta. Mikä on tulevaisuus ja miten siellä kalastetaan?

Matkailustrategia olisi hyvä ajatuksena mutta virkamiespohjalta ja osakaskuntien puolesta se ei mene eteenpäin vaan mukana täytyy olla yrittäjät, joilla on käsitystä matkailusta. Tämmöinen kyllä pitäisi tehdä, jotta päästäisiin eteenpäin.

Pitäisi saada laajemmin voimavaroja myös muun kuin talvimatkailun edistämiseen, se kasvaa jo ikään kuin itseksensä mutta pitäisi kehittää myös muiden vuodenaikojen matkailua. Kuljetaan jälkijunassa Inariin ja Rovaniemeen nähden. Tähän pitäisi saada apua valtiolta.

8. Guolástansoahpamuša diehtovuodđu ja dihtui laktáseaddji eahpesihkkarvuodát

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiin badjánedje guokte čielga dihtui ja diehtimii laktáseaddji temá ja dárbbu. Okta laktásii fullii luossanáli dilis ja johkii goargnu guliid unnu mearis ja dása váikkuheadđi áššiin. Go guolásteami jogas leat ráddjen mearkkašahtti olu ja sálašmearit leat unnon de gažaldagat ja fuolat čuhce viidát norgalaččaid bivdui joganjálmmis, vuonas ja mearraguovllus sihke nuppi dáfus luosa menestupmái váikkuheadđi luonddudiliide. Vásihuvvon eahpediđolašvuohta luosaid boahteáiggis orošii čielgasit biebmamin maiddái eahpeluohttámuša erenoamážit norgalaččaid hárrái, muhto dát eahpediđolašvuohta orui váikkuheamin maiddái guolásteami njuolggadusaid vásihuvvon dohkálašvuhtii. Juos luossanáli heajos dili sivat leat eará guovlluin, de manin min guolásteami ráddjejit? Nubbi jearahallamiin badjánan temá lei báikkálaš árbevirolaš dieđu mearkkašupmi ja gáibádusat dan dáláža buoret ja viidasut vuhtiiváldimis.

Mii geavvá mearas?

Oalle mánggat jearahaljojuvvon olbmot bukte ovdii oainnu, ahte heajos luossanáliid ovdáneapmái galgá leat čilgehus vuotna- ja mearraguovllus ja dán galggašii eambo dutkat ja čielggadit. Eahpádusat čuhce nuppi dáfus norgalaččaid guolásteapmái ja nuppi dáfus luosa eallindiliide. Almmolaččat árvaledje, ahte luosa bivdet mearas juogo njuolgga ja dáhtolaččat dahje ahte dat jápmá eará guolásteami olis oalgésálašin. Dáid eahpádusaid biepmái norgalaš guolástanfatnasiid johtima čuovvun Marine Traffic -siidduin.

Muotoiltu: Fontti: Lihavoitu, Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Tärkeintä olisi saada tietoa, mitä merivaelluksella tapahtuu ja epäluottamus Norjaa kohtaa on suuri – on kesän merkki, kun aletaan seuraamaan marine traffikista kalastusalusten liikkeitä ja ”turskan pyyntiä”.

Pitäisi paukkuja laittaa siihen, että tiedettäisiin miten sitä lohta saa pyytää Norjan puolella ja vuonossa ja että paljonko sitä sieltä pyydetään.

Tenojoen suulle valtamerelle pitäisi laittaa 5 v kalastuskielto eikä lähteä ajamaan alas saamelaisten perinteistä kalastusta ja matkailulinkeinoa.

Perinnekalastus ja matkailukalastus on niin paljon vähentynyt samalla kun poikastuotanto on entisellään, joten kyllä se on turha lähteä täältä jokivarresta sitä syytä etsimään.

On surullista jos väitetään, että Tenojoen kalastuksella väitetään tuhottavan Tenojoen lohi, siihen en usko, se tuhoataan merellä ja alajuoksulla verkoilla, norjalaiset tätä ei myönnä.

Suokkardalle maid viidát luosa eallindiliid ja daidda váikkuheaddji fáktoriid. Norgalaččaid biebmoluossaindustriija máinnašedje mángii áittan muhto maiddá njuolga luosaid birgemii váikkuheaddji fáktoran. Suokkardalle maiddá sáhtášiigo luosa sálašguliid náli heajos dilli ja sirdašuvvan dobbelii leat okta sivva. Ovdamearkan máinnašedje lottu, man guolásteami leat ferten heaittihit Islánda čáziin. Nubbi gažaldatmearka oidne luosa borri šlájaid eará biepmu bistimis ja dása laktáseaddji nuppástusain. Nappo juos vuonas eai leat luossaborriide eará biepmu de dat borret eambo luossaveajehiid. Luosa borri guollešlájaid lassin ledje fuolas golssiid ja njurjuid fidnáruššamis.

Tarkemmin pitäisi tutkia ja tietää mitä lohelle tapahtuu, voihan se olla luontokin sekaisin ja se vaikuttaa vai onko norjalaisten pyynti, vaikeahan se on lähteä syytelemään, kun ei ole tietoa.

Sopimus ei ole lohita tuonut jokeen mutta kalastajat ovat kadonneet. Nyt ei voida syyttää enää suomalaisia matkailukalastajia ja tämä täytyy norjalaistenkin myöntää. Kassikasvatus on yksi syy ja johonkin poikaset kuolevat merellä, kun eivät pääse jokeen enää nousemaan. Norjalaiset neuvottelujen aikaan haukkuivat matkailuyrittäjiä, että matkailijat vievät lohet joesta.

Koskeloita on arvioitu olevan jokisuulla 30 000 kpl jos jokainen syö vuorokaudessa vaikka 6 pikkukalaa, joista puolet lohia, niin siitä tulee äkkiä valtava määrä. Jotenkin tuntuu, ettei näitä oikein oteta huomioon. Myöskään meren tilaan ei oteta kantaa ja ei taida kuulua tutkijoiden toimenkuvaankaan. Ja sitten vielä lohen ruokakalan kantojen romahdus. Harvoin nähdään kokonaisuutena vaan rajataan vaan jokeen eikä vuonoa ja merialuetta huomioida.

Báikkálaš árbevirolaš dieđu vuhtiiváldin

Báikkálaš árbevirolaš dieđu vuhtiiváldima dehálašvuoda deattuhedje juo guolástansoahpamuša ráđđádallanmuuttus addojuvvon oaiviliin ja dát temá badjánii čielgasit maiddá jearahallamiin. Guolástansoahpamuša ollašuttima oktavuođas leat meroštallan, ahte Suoma ja Norgga dutkiin hábmejuvvon čuovvun- ja dutkanjoavkku oktan bargun lea váldit árvoštallamiidda mielde luossanáli guoski báikkálaš ja árbevirolaš dieđu. Seammá láhkái Deanu luossanáliid dikšunjoavku ferte seassat árbevirolaš dieđu ávkástallama vejolašvuodaid. Báikkálaš dieđu ja árbedieđu rolla lea badjánan biras- ja luondduriggodagaid dutkama suorggis viidásapottge ja dasa lea addojuvvon maiddá nannosut stáhtus riikkaidgaskasaš soahpamušain, dan rolla ii leat geavatláččat goittotge vel áibbas čielggas.

Hallintopäätökset tehty kovin biologisen tietopohjan perusteella ja tämä on se totuus minkä pohjalta tehty. Perimätiedon mukaan ottamisessa ei ole oikein onnistuttu, paitsi ehkä sellaisessa tiedossa, joka voidaan muuntaa numeeriseen muotoon. Harvoin on yksityiskohtaista tietoa perinteisten tietäjien esiin tuomista huolista. Kuitataan vain, että on huolet kuultu. Paikalliset perimätietäjät eivät ole kovin tyytyväisiä siihen, miten heidän tietonsa on otettu huomioon.

Paikallista perinteistä tietoa olisi pitänyt huomioida enemmän jo aikaisemmin, tämän puute on osaltaan aiheuttanut lisää haastetta prosesseihin. Viitteitä siitä, että luottamusta ja perinteisen tiedon hyödyntämistä olisi aikaisempaa enemmän on ja tilanne parantunut viime vuosista. Paikallisen tiedon

Muotoiltu: Fontti: Lihavoitu, Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

merkityksen ja hyväksikäytön kehittäminen voisi olla mielekäs toimintalinja asioiden kehittämisessä jatkossa.

Norja esitti, että perinteinen tieto kerätään niin, että tutkijat vain tekevät kyselyn kerran vuodessa. LUKE on kuitenkin kunnostautunut ja tutkijat on jalkautuneet ja ne järjestävät meidän kanssa kokouksia. [...] ja meidän kyllä ollaan samaa mieltä monesta asiasta.

Báikkálaš árbevirolaš dieđu ávkkástallan guollenáiid dili árvoštallamis ja guolásteami hálddašeamis ii goittotge jearahallamiid vuodul oro moge álkin. Maiddái eará jearahallojuvvon olbmuid go dutkiide lei hástaleaddji evttohit, mo báikkálaš árbevirolaš dieđuin galggašii ávkkástallat guolásteami hálddašeamis, vaikko ieš dieđu muđui atnege árvvus. Moadde jearahallama vuodul hápmašuvai goittotge muhtinlágan vejolašvuohta nappo okta lahkonaanvuohki sáhtášii leat čoaggit árbevirolaš diehttiid oainnuid luossanáli lassáneapmái ja menestupmái laktáseaddji fáktoriin sihke dain doaimman ja vugiin, maid leat vásihan suodjalit dahje bajásdoallat buorre luossanáli. Oidne, ahte ovttaskas ovdanbukton áššiid oktasaš dahje kumulatiiva váikkuhusat sáhtášedje leat mearkkašahttit ja dáid áššiid dieđalaš dutkan sáhtášii buvttadit ođđa maiddái dieđalaččat ákkastallojuvvon dieđu, mainna sáhtášii ávkkástallat maiddái hálddašeamis. Ovdamearkan dákkár áššiin máinnašedje earret eará idjaguolásteami váikkuhus luosaid gođđui ja gođđoráfái, gođđosajiid geahppáneami erošuvnna geažil ja luosa borri beađuid lassáneapmi.

Mitá sitten konkretia perinnetiedon käytössä voisi tarkoittaa, niin tämä on ollut vaikea kysymys, johon ei ole oikein vastauksia saatu. Myös kenen tietoa pitäisi hyödyntää. Mistä sitä saa, kuka sitä voi välittää? Voiko kuka tahansa sitä kertoa ja onko sitten koko yhteisö samaa mieltä, että se edustaa paikallista tietämystä? Saako sitä edes välittää tutkijoille?

Emme ole saaneet vastausta, mitä se voisi olla. Se ei tarkoita, ettemmekö olisi kiinnostuneita ja valmiita tätäkin asiaa ottamaan huomioon mutta toistaiseksi emme ole oikein saaneet villoja, että mitä se voisi olla.

Tiedontuottamisen yhteistyömalli olisi hyvä tapa tuoda pohjaa sopimiselle, tarvitaan biologista tietämystä mutta myös paikallista tietoa pitäisi ottaa huomioon. Nyt vaan osapuolten väliset suhteet ovat vähän huonot eikä ole oikein luottamusta, joka tätä edistäisi.

En ollenkaan epäile, etteikö voisi löytyä sellaisia palasia ja osia, jotka voisivat parantaa meidän tutkimuksen kattavuutta ja luottavuutta mutta ei olla vielä päästy sellaiseen tilanteeseen, että oltaisiin voitu kääriä hihat yhdessä tämän asian äärellä ja pohtia. Tämä on ilman muuta sellaista mitä meidän pitäisi tehdä ja voitaisiin tehdä, mutta konkretia on vielä jäänyt puuttumaan.

Jurddašeapmi dutkama ja dutkiid ektui

Jurddašeapmi dutkiid ja dutkama ektui lea buorránan čielgasit manjimuš áiggiid, muhto das dihttojit ain historjjálaš noadit, mat váikkuhit báikkálašservoša ja dutkiid gaskasaš gaskavuodaide. Ohcejogas lea juo guhká leamaš álgoálggus Fuođđo- ja guolledoalu

Muotoiltu: Fontti: Lihavoitu, Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

dutkanlágádusa (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, RKTL, dál Luondduriggodatguovddáš LUKE) doaibmasadji ja Deanu guolledutkamušain lea oalle guhkes ja ollislaš árbevierru.

Guolledutkamuš ja dan dárbu ii leat leamaš álggus báikkálaččaide nu čielggas, ja dutkan lea dagahan olu vávjálasvuoda. Sivvan lea leamaš maidái dat, ahte dutkiin lea leamaš ovdal dálá stuorát rolla aitosáš guolásteami hálddašeamis. Báikkálaččaid jurddaboadus dutkamis lea leamaš, ahte dutkan dávjá dagaha guolásteami ráddjehusaid. RKTL:a dutkandoaimmat leat ovtastuvvan dahje seahkanan báikkálaččaid oainnus Suoma stáhta sámiid vuostásažžan annon doaimmaiguin ovttas eará stáhta organisašuvnnaiguin.

Dál maidái iešguđet hálddahusa dásiid rollat lea ovddibu čielgasabbot ja Luke bargun lea čielgasit dušše dieđu buvttadeapmi. Guolásteami hálddašeamis mearrideapmi ja dan ollašuttin fas lea eanan- ja meahcedoalloministeriija ja ejb-guovddáža ovddasvástádus. Dát lea kánske fuobmájuvvon buorebut go ovdal, muhto oasil dat lea ain báikkálaččaide muhtin muddui eahpečielggas.

Tutkimustuloksiin ja varsinkin saalistietoihin suhtaudutaan varauksella. Kokemus on, että jos saamme paljon kalaa ja ilmoitamme sen, niin tulkitaan, että sitä saadaan liikaa ja pyyntiä rajoitetaan. Ja jos saadaan vähän saalista, niin tulkitaan että kalaa on vähän ja kalastusta on rajoitettava. Tutkimuksiin on siis suhtauduttu osin kielteisesti ja ajateltu, että jos tutkimus tukee pyynnin rajoitusta, on parempi, ettei tutkita. Luottamus tutkijoihin ei ole paljoa parantunut ja tutkijoita syytetään kalastusrajoituksista.

Jearahallamiid vuodul dán duogázis lea ain mearkkašupmi, vaikko dutkandoaibma lea nuppástuvvan čielgasit ovddibus ja mánggat báikkálaččatge vásihit dan nuppe láhkái go ovdal.

RKTL:n ja paikkakuntalaisten välillä on ollut syvä epäluottamus. Aikaisemmin siinä oli myös henkilösuhteista kyse, ja tutkimuslaitos vaikutti myös säännön sisältöihin. Unohtui tutkijan rooli ja haluttiin päättää asioista. Nyt tutkijoilla ei ole enää mitään henkilökohtaista mielipidettä. Hienoa työtä ovat uudet tutkijat tässä tehneet.

Hyvä kun on tullut uusia tutkimusmenetelmiä, jotka lisäävät luottamusta. Nyt kun on laskurit niin se näyttää sen määrän mikä nousee eikä siihen tutkijan mielipiteet vaikuta, eikä näitä ole paljon kyseenalaistettu enää.

Dutkanbohtosiid čájáhallet dál jeavddalaččat ja viehka stuorra oassi dutkanmetodain ja bohtosiin vuodđuduvvá báikkálaš oassebeliid aktiivvalaš rollii dieđu buvttadeaddjin, ovdamearkka dihte čuomasčájánasaid ja sálašdieđuid doaimmaheaddjain. Báikkálaš árbevirolaš dieđu vuhtiiváldima ektui dutkiid goittotge árvvoštallet ain, vaikko jearahallamiid vuodul orošii, ahte báikkálaš árbevirolaš dieđu ektui jurddašeapmi lea čielgasit ovdánan.

Siinä on tullut sellainen muutos, että ei ole pitkää aikaa, kun perinnetietoa ei pidetty ollenkaan merkittävänä, ja tutkijat sanoivat, että he ovat vain biologeja. Mutta nyt tutkijat sanovat, että perinnetiedolla voisi olla rooli ja että se auttaisi heitäkin ja ajattelutavassa on tullut muutos täysin ja tämä

on tosi hyvä linja. Mutta miten sitä työestetään ja miten se etenee niin se ei ehkä ole ihan maailmanennätys vielä. Näen, että hyvää tahtoa on ja asiat halutaan kuntoon ja perinnetietoa arvostetaan paremmin.

9. Boahttevaš proseassa ja meannudanvuogit – hástalusat ja jurdagat

Muotoilu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Čielggadeami áiggi albmanii, ahte Norga lea evttohan Deanu soahpamuša sistsisdoallan guolástannjuolggadusa rahpama ráđđádallamiidda. Dán sivas jearahallamiin jerre oainnuid ja evttohusaid das, mo guolástannjuolggadusa guoski ráđđádallamiidda galggašii ráhkkanit ja maid sáhtášii oahppat ovddit ráđđádallanmuttu vuođul. Jearahallojuvvon olbmot bukte čielgasit ovdii dárbbu ráhkkanit ráđđádallamiidda olu buorebut go ovddit háve ja deattuhedje doaibmiid gaskasaš dialoga mearkkašumi. Ovdii bohte maiddá eahpádušat ja hástalusat báikkálaš oassebeliid ovttasbarggu ektui, ovdamearkkat buorin vásihuvvon meannudanvuogiin sihke evttohusat Suoma ja Norgga gaskasaš ráđđádallamiid ollašuhhtimii ja luohttámuša huksemii.

Ráđđádallamiidda ráhkkanepmi ja mihttomeriid meroštallan

Márggat jearahallojuvvon olbmot evttohedje, ahte ovdal ođđa guolástannjuolggadusa dahje soahpamuša guoski ráđđádallamiid álggaheami galggašedje buot oassebealit beassat soahpat gaskaneaset dehálamos mihttomeriin ja nuppástusdárbbuin. Ovddit ráđđádallanmuttu oktan váttisvuohtan vásihedje dan, ahte eai lean oktilaš mihttomearit, baicca sierra joavkkut vudje dušše iežaset oainnuid. Dán áddejedje váttásmahtán ráđđádalliid barggu ja dagahan oasis dan, ahte báikkálaš oainnuid eai váldán vuhtii. Oktasaš mihttomeriid váiluma balle dagahit dan, ahte nana ja mearrediđolaš ráđđádallin adnojuvvon norgalaččat bastet ohpit meroštallat čovdosiid iežaset oainnuid ja ovdduid miele.

Pitäisi selkeästi miettiä ne sääntömuutokset ja perustelut mitä halutaan etukäteen ja näin valmistautua tulevaan prosessiin ja koittaa saada kaikkien tahojen tuki neuvottelupöytäan, jotta siellä ei sitten keskenään ruveta riitelemään eli pitäisi valmistautua paljon paremmin. Sitten niistä pitäisi itse neuvotteluissa pitää tiukasti kiinni, viimeksi annettiin ihan liikaa periksi.

Puhuttaisiin asiat auki, että mistä lähdetään neuvottelemaan norjalaisten kanssa. Osakaskunnat, käräjät mukaan, matkailuyrittäjät ja kunta mukaan, voisiko olla avoin jopa kaikille?

Eri näkökulmat pyöreän pöydän äärelle ja sitten miettiä edut ja haitat ja tehdä swot-analyysi. Pitäisi olla mukana myös ulkosaamelaisten edustus niin, että heillä olisi maanomistuksen näkökulma. Avoin, kaikkia kuuleva prosessi, myös mökkejä ostaneet mukaan. Myös matkailun edustajat mukaan ja virkamiesedustus myös läsnä, jotta ymmärtäisivät paremmin.

Viimeksi valmisteltiin liian peruskaavan mukaan, nyt pitäisi kalastuskuntia kuulla ja niiden mieltä muutokset ja sitä sitten vähän viilata. Valtiovalta ei ainakaan tulisi olla määrittelemässä uutta sisältöä vaan pitäisi saada kaikki kalastuskunnat mukaan ja valtion rooli olisi olla kuuntelemassa ja lyödä leima paperiin.

Nyt tiedetään etukäteen virheet, samoja virheitä ei pidä tehdä uudestaan. Pitäisi valmistautua eri lailla, matkailuyrittäjät olivat eri linjoilla kuin osakaskunnat, kun ei oltu etukäteen yhdessä neuvoteltu, kotipesä ensin pistettävä kuntoon ennen kuin mennään norjalaisten kanssa samaan pöytään.

Meidän pitäisi itse laatia se muutosesitys nyt kun hallinto sen tekee ja sitten muka kuulee meitä niin eihän se niin vaikuta. Meidän pitää esityöt tehdä hyvin ja se mikä se on se pyrkimys ja tavoite. Meillä kuitenkin 2/3 omistusosuus.

Tällaisen yhteisen linjan ja tavoitteiden etsiminen on ehdottomasti hyvä idea. Tutkimuksen rooli tässä olisi kuitenkin ehkä aika pieni. Voisimme sitten esitettyjä asioita ja niiden merkitystä arvioida lohikantojen näkökulmasta, että onko niillä vaikutusta ja jos, niin mihin suuntaan. Pitäisi mennä niin, että olisi jokin foorumi, joka ideoita ehdottaisi ja kokoaisi ja meidän rooli olisi sitten arvioida niiden merkitystä.

Hástalussan oktasá oainnu gávdnamii ja dan huksemii vásihedje leat sierralágan oainnut iešguđetge oassebeliid sajádagas ja vuoigadahttimis, persovnnalaš gaskavuodát ja luohttámuša váilun. Muhtin jearhallojuvvon olbmot oidne maiddá, ahte dákkár oktasá oainnu galggašii duddjot ovttasbarggus Norgga beale báikkálaš oassebeliiguin ja gusto álgoságastallamat dađe várás leat juo leamaš.

Kyllä meidän utsjokelaisten täytyy osata sanoa yksi kanta, jonka takana seistään eikä muuttaa sitä joka viikko. Tosin epäilen ja olen surullinen siitä, että tällaista kantaa voi olla vaikea saada aikaiseksi. Paketintekijä ei saa tulla muualta koska on lantalainen ja se koetaan sanelemiseksi, eri suvut eivät tule keskenään toimeen ja nämä sukuriidat vaikeuttavat asioista sopimista.

Kyllä minä haluaisin uskoa, että olisi mahdollista tuoda paikallinen ehdotus mutta se vaatii aika paljon työtä, jo se, että saa osakaskunnat mukaan vaatii paljon. Uskon, että jos mahdollisuus tulisi niin että se onnistuisi, mutta ei se helpolla tule sekään. Paikallisilla on monia intressejä, joillakin vahva linkki turistikseen ja paljon kellä ei ole oikeuksia mutta kalastavat ja sitten osakaskunnat ja manttaalin omistajat. Ja norjan puolen kanssahan se olisi yhteisesti tehtävä.

Pitää olla arvostus ja kunnioitus omien kesken eikä riidellä neuvotteluissa. Yhteinen näkemys pitää löytyä, ei kahta sanaa. Toivoisin että mökkiläisetkin mahtuisivat mukaan. Henkilökemiat ovat nyt vain huonot ja esteenä, asiassa en näe isoja ongelmia. Pikkusen eri henkilöitä mukaan voisi auttaa.

Ansaintalogiikka pitää olla kirkkaana mielessä ja se, että meillä on hyvä mahdollisuus saada joesta rahaa. Pitäisi miettiä taloutta yhteisesti eikä vain oman navan kautta. Muutamat hyvien verkkopaikkojen haltijat ajattelevat vain omaa etuaan ja tämä paistaa läpi.

Uhriutumista on myös ja ei ole totuttu mihinkään muuhun rooliin ja tässäkin kalastusasiassa saatetaan helposti mennä tähän myös, ainahan meitä on potkittu päähän.

Metsähallitusta ei ainakaan mukaan, korkeintaan kuulolle, hiertää kenkää monessakin asiassa täällä, kunnallakaan ei pidä olla liian suurta roolia neuvottelussa, vain kuulolla.

Neavvun ja ovttasbarggu vejolažžan dahkki ja buorideaddji vuohkin jearahallojuvvon olbmot bukte ovdii iešguđetlágan bargobájiid ja bargojoavkkuid. Kommeanttaid vuodul hápmašuvvet muhtinlágan ságastallama njuolggadusat, main galggašii váldit vuhtii guldaleami, rabasvuoda, gaskasaš árvvusatnima ja gudnejahtti láhttema sihke luohttámuša huksema.

Työryhmiä voisi olla ja niitä aukaista just näitä asioita mitä haastatteluissa tullut esiin.

Heti alkuun kootaan näitä näkökulmia ja ulkopuolinen taho, vaikka jotkut vähän epäilevätkin, niin heti lisää paljon uskottavuutta ja luottamusta ja on paljon parempi lähtökohta.

Työpaja antaisi mahdollisuuden osallistujien itse katsoa, että minkälaisia ehdotuksia tulisi ja joutuisi katsomaan muidenkin kannalta asiaa, vaikkapa ala ja yläjuoksulla.

Avoimuus ja luottamus kaksi avainsanaa. Vanhakantaista ajattelua vielä, että kun minä sanon niin sitten asia on niin, pitää pystyä avoimempaan keskusteluun, mahtikäskyjen aika on ohi.

Keskusteleminen ja puhuminen auttaa mutta se ei ole helppoa. Jollain tavalla täytyy lähteä kuunteleminen edellä, muuten ei onnistu.

Jokierros koko matkalta ja eri kalastusmuotoihin ja ihmisiin tutustuminen, miten tietoa kerätään ja mitä norjalaiset merellä puuhaavat.

Keskustelutilaisuus aiheesta varmasti kiinnostaa ja ihmiset kyllä tulevat. Varattava tarpeeksi aikaa, tehtävä jokin yhteenveto, annettava hautua ja sitten käsiteltävä uudestaan ja vietävissä sitten ehkä eteenpäin.

Keskustelu pitää saada sellaiseksi, ettei olla heti sormella osoittamassa ja jätetään henkilökohtaisuudet pois. Mukana on hankaliakin tyyppejä.

Ei voi lähteä niin, että vain me, vaan tarvitaan kaikki mukaan ja sovittava systeemi.

Ieš ráđđádallamiin Norggain deattuhedje báikkálaš oassebeliid oassálastima mearkkašumi, ráđđádalliid máhtu ja sajádaga sihke buorre dutkamuša ávkkástallama. Mánnggat jearahallojuvvon olbmot evttohedje maid vugiid, maiguin ráđđádallanoassebeliid persovnnalaš áddejumi joga duodalašvuodas ja nuppi dáfus oassebeliid gaskasaš luohttámuša sáhtášii buoridit.

Puheenjohtajan pitäisi olla kokenut ja hyvä ja osata kuunnella asiantuntijoita, asiantuntijoiden rooli taustalla pitäisi olla vahva.

Virkamiesvaltaisuus pitäisi jättää taka-alalle ja paikallista tietämystä pitäisi kunnioittaa ja hyödyntää laajemmin ja arvostaa. Vesialueiden omistajia pitäisi kuunnella tarkemmin.

Meidän mukanaololla ei olisi mitään merkitystä sillä olisimme vähemmistössä ja voitaisiin jättää ehkä eriävä mielipide. Meidän ainoa toivomus on, että Suomen perustuslakia noudatettaisiin, ei mitään muuta. Mukana ja kuulolla voitaisiin olla, jotta tiedetään missä mennään, mutta en usko, että voisimme paljoa vaikuttaa.

Ensimmäinen vaihe pitäisi olla, että neuvottelijat lähtevät Angelista veneellä jokea alas, jotta nähdään mitä se kalastus on eri paikoissa, mitä perinnepyynti missäkin on, vuonoon asti pitää mennä ja sitten vasta alkaa

neuvottelemaan. Viimeksi oli sellainen olo, että kaikilla Helsingistä tulleilla neuvottelijoilla ei ollut oikein realistista kuvaa koko joen kalastuksesta ja mitä se on.

Ymmärrys siitä, että lohi säilyy joessa ei ole kaikkien jakama, myös norjalaisten pitää oikeasti lähteä miettimään missä vika on. Avoin tutustuminen toisten kalastukseen, alajuoksun patopyyntiin, merelle asti mentävä ja niiden pitää käydä täällä. Epäluottamus pitää kertoa avoimesti myös norjalaisille, yhteispartiointia, jossa molempien maiden viranomaisia mukana ja katsotaan yhdessä ja raportit sitten niistä, ei siellä kaikkien tarvitse käydä. Syyttelystä täytyy päästä pois ja siirtyä asiaan.

Tärkeää että Luke olisi aktiivisesti mukana ja Norjan vastaava taho ja kunnon tutkimustietoa pitää olla lähtökohdana. Vähemmän byrokraatteja ja enemmän tutkijoita ja paikallista näkemystä.

Aikajana ihan järkyttävä, että vuodessa pitäisi saada, kiire on ja intensiivisesti pitää työtä tehdä. Toivottavasti vaikutusten arviointi valmistuu siihen ja tätä käytetään kanssa.

Tärkeää olisi saada virkamiespuolelta ykkösketju mukaan neuvotteluihin sillä tämä on paikallisesti niin merkittävä asia, lohelle ja paikallisille, kyseessä kansainvälinen sopimus, pitäisi saada korkean tason neuvottelijoita ministeriöstä, ministerin avustajaa, valtiosihteerii jne. tarpeeksi korkeat viskaalit paikalle ja osoitetaan että nyt on tosi kyseessä.

Nyt pitäisi saada osakaskunnille puolet eli 4 edustajaa ja taloudellisia resursseja pitäisi olla sitä neuvotteluprosessia käydä ja lakimiesapua myös ja resurssia palkata juristi. Virkamiehethän ei ymmärrä meidän puhuttua tekstiä ja tähän me tarvittaisiin avustajaa.

Jurdatat Deanu guolásteami hálddašanmáliin

Deanu guolásteami hálddašeamis atne dehálažžan hukset ortnegiid, main báikkálaččaid oassálastin guolásteami dikšumiin ja mearrádusaid dahkamii nanosmuvašii. Dán oktavuodas atne dehálažžan Deanu soahpamuša riegdahhtin hálddahusstruktuvrraid, dego dutkan- ja čuovvunjoavkku ja báikkálaš Deanu luossanáliid dikšunbargojoavkku, man bargun lea dahkat geavatlaš evttohusaid soahpamuša mihttomeriid ollašuhhtima várás. Dutkanjoavku lei álgoálggus LUKE ja EMM ovddasvástádus, muhto báikkálaš guolástanvuoigatvuođaid oamasteaddjit eaktudedje ahte sii besset mielde jovkui. Danin vuođđudedje vel Deanu luossanáliid dikšunbargojoavkku, mas leat mielde sihke eiseválddit ahte guolástanvuoigatvuođaid hálddašeaddjit goabbáge riikkas. Dikšunbargojoavkkus dutkit válde neutrála áššedovdi rolla mearrideaddji rolla sajjs. Lassin joavkku doibmii dohkkehedje konsensusmearrádusaid prinsihpa.

Esitettiin se kysymyksenä, onko oikein, että tutkijat tekevät Tenon hoitotyöryhmässä päätöksiä kalastuksesta, koska niiden pitää olla erillinen tutkimusinstituutio, joka tuottaa [puolueetonta] tietoa päätöksentekijöille. Tutkijat tajusivat tämän, eivätkä halunneetkaan olla päätöksentekijöitä. Sitten käytiin keskustelua mandaatista ja siitä, miten varmistaa oma vaikutusvalta ryhmässä. Niin me ajettiin läpi konsensusperiaate.

Jearahallamiin badjáneđje iešguđetlágan jurdatat guolásteami hálddašeami ja ovttasbarggu ordnestallamiin, maid Deanus sáhtášii kánske heivehit. Dákkárin máinnašedje Njávđánjoga

ovttasbarggu, mas lea leamaš mielde Meahcceráđđehusa iskan Akwé: Kon -meannudeami⁶ heiveheapmi dahje ainge seammá sullasaš jurddašuvuohti duogázis sihke Duortnosjogas atnon doaibmamálla, mas ledje vuos bivdán cealkámušaid nuppástusdárbbuin ja dasto loahpalaš evttohusas.

Vaikko dáid ovdamearkkaid áddejedje mángga láhkái earálágánin go Deanu dili - ovdamearkka dihte Njávánjoga oasil nuortalaččaid guolástanvuoigatvuohta lea oalle earálágan go Deanu sápmelaččaid - de doaibmi ovdamearkkain ja ovttasbargoordnestallamiin sávve veahki maiddái Detnui.

Näätämöllä tehtiin kysely ja haastatteluja, joilla selvitettiin kalastuksen sääntelyyn liittyviä tarpeita ja näkemyksiä. Kysely voisi olla yksi tapa selvittää myös laajasti Tenon kalastussäännön muutostarpeita. Osakaskuntien tulisi päästä mukaan vaikuttamaan kysyttäviin asioihin ja mukaan pohtimaan tulosten merkitystä. Samalla voitaisiin kysyä myös sellaisia asioita, jotka palvelisivat osakaskuntien toimintaa. Myös pääuoman ja sivujokien näkökulmat tulisi huomioida. Olisiko sitten erikseen myös yrittäjäkysely?

Näätämöjoelta hyviä kokemuksia, jossa kolttien kanssa istuttu työpajoissa ja mietitty tahtotilaa tuleviin neuvotteluihin ja tässä tärkeää, että saadaan kalastajien tuki. Onnistuttu saamaan luottamusta aikaan.

Valmistelun pitäisi olla aikataulullisesti paljon väljempi. Tornionjoen sopimuksen neuvottelussa oli paljon fiksumpi toimintamalli, ensin pyydettiin muutostarpeita ja sitten niiden kanssa menttiin neuvotteluun ja sitten pyydettiin lopputulemasta lausuntoja.

---

⁶ Akwé: Kon –rávvagat vuodđuduvvet riikkaidgaskasaš Biodiversitehtasoahpamuššii ja vigget buoridit birasmearrádusaid dahkama eamiálbmogiid ruovttuguovlluin. Rávvagat vigget váldit vuhtii fidnuid váikkuhusaid birrasii, kultuvrii ja sosiála árvvuide sihke nannet báikkálašservoša osolašvuođa mearrádusaid dahkamis. Akwé: Kon –meannudeami leat piloteren Suomas Meahcceráđđehusa dikšun- ja geavahanplánaid dahkamis sápmelaččaid ruovttuguovllus. Birasministeriija (2011) Akwé: Kon -ohjeet. Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2011. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10138/41525>

10. Jurddabohtosat

Dát raporta lea oassi viidát Suoma ja Norgga gaskasaš Deanu guolástansoahpamuša doaibmama árvvoštallama. Dán barggus leat vudjon iešguđetge oassebeliid oainnuide soahpamuša doaibmamis ja dan váikkuhusain. Lassin barggus leat čoaggán oassebeliid oainnuid guolástansoahpamuša nuppástusdárbbuin sihke das, mo oassebealit galggašedje beassat oassálastit boahttevaš guolástannjuolggadusa dárkkisteami guoski prosessii. Bargu vuodđuduvvá oassebeliid ovddasteaddjiid jearahallamiidda, 23.1.2020 Ohcejogas dollojuvvon bargobáji bohtosiidda sihke jearahallojuvvon olbmui fidnejuvvon dokumeanttain ja raportahápmosis ožžojuvvon kommeanttaide. Guolástansoahpamuša váikkuhusaid luossanáliid ovdánahálttiide árvvoštallá suomelaš-norgalaš Deanu čuovvun- ja dutkanjoavku. Lassin eanan- ja meahccedoalloministeriija čielggada eará guovlluin ássi giddodatoamasteaddjiid ja sápmelaččaid guolástanvuoigatvuođaid viiddisvuođa ja geavaheami.

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Jearahallamiid vuodul soahpamuša válmmaštallamis, doaibmamis ja dan ollašuttimis leat leamaš váilevašvuođat ja problemat, ja soahpamuš lea dagahan problemáhtalažžan vásihuvvon váikkuhusaid sierra oassebeliide. Sierra joavkkuid guolásteapmái, kultuvrra hárjeheapmái ja fitnodatdoibmii laktáseaddji negatiivvalaš váikkuhusaid lassin jearahallamiin bohte ovdii hui garrasit prinsihpalaš vuoiggalašvuhtii ja dássebealátvuhtii laktáseaddji rievttálaš gažaldagat ja gealdagat. Soahpamuša váikkuhusaid ja vásihuvvon váttisvuođaid lassin jearahallojuvvon olbmot bukte ovdii mánggaid evttohusaid problemaid garvima dahje čoavdima várás nu ahte doaimmat dahje nuppástusat eai váikkuhivčče luossanáliide negatiivvalaččat. Jearahallamiin ja bargobájis badjánedje maiddái mángga evttohusa ja doaibmavuogi, maid vuodul boahttevaš guolástannjuolggadusa guoski ráđđádallamiid proseassa sáhttá plánet.

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

10.1 Luosaid jápmevašvuohta lea geahppánan dego lei dárkkuhus

Jagi 2017 dahkkon Suoma ja Norgga gaskasaš guolástansoahpamuš viggá dorvvastit Deanu oalgejogain lassáneaddji 30 genehtalaččat sierralágan luossanáli eallinnávccaid. Soahpamušas mihttomearrái vigget iešguđetlágan guolástanráđdjuhusaiguin. Čuovvundutkamušaid mielde ráđdjuhusat leat doaibman luossanáliid dorvvasteami perspektiivvas vuordámušaid mielde ja guolásteami dagahan luosaid jápmevašvuođa leat geahpidan sullii goalmmásain. Ráđdjuhusaid bohtosat oidnojit goittotge easka dušše 10 -15 jagi manjá, go manjimus jagiid

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Alleviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), Fontin väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

godđat goargnjun luosaid manjisboahhtit vulget vuos merrii ja máhccet doppe fas ruovttujohkii godđat. Manjimus jagiid Detnui goargnjun luosaid mearri lea leamaš fuolastuhtti uhcci ja ovttáčilggolaš siva dasa eai dovdda.

Vaikko ođđa soahpamuš orru doaibmamin suodjalanmihttomeari perspektiivvas doaivagiid mielde, soahpamuššii čuohcá garra kritihkka. Duhtameahhtunvuoda duohken leat iešguđetge guolásteaddjijoavkkuid guolásteapmái čuohcán ráddjehusaid ja ekonomalaš váikkuhusaid lassín oli prinsihpalaš rievttálaš gažaldagat.

10.2 Vuodđovuoigatvuodaide laktáseaddji gealdagat leat garranan

Jearahallamiid vuodul guovddáš nággu laktása guolástanvuoigatvuoda oamasteaddjiid rievttálaš sajádahkii ja ovttaveardásašvuhtii. Guolástanvuoigatvuodát juohkásit golmma joavkku gaskan: báikegottis ássi guolástanvuoigatvuodaide hálddašeaddjit, guolástanvuoigatvuoda árben eará guovlluin ássi vuoigatvuoda hálddašeaddjit ja eará giddodatoamasteaddjit, geat leat ožžon vuoigatvuoda eanáš giddodatgávppi bokte ja ássat eará guovlluin. Buot dáid golmma joavkku ovddasteaddjit árvvoštalle Deanu guolástansoahpamuša rihkkut joavkkuid vuodđolágalaš vuoigatvuodaide.

Báikkálaš giddodaga oamasteaddjit, geat leat eanáš sápmelaččat, dorvvastit oamastanvuoigatvuoda lassín sápmelaččaid vuodđolágalaš vuoigatvuhtii hárbjeht kultuvrraset sihke árbevirolaš ealáhusaid. Eandaliige Deanus guolásteapmi lea mearkkašahtti guovllu sáme kultuvrra oassi. Ođđa soahpamuš lea ráddjen ovddibu ektui vejolašvuodaide buodđut, golggadit ja bivdit firpmiiguin ja heajuda ná kultuvrra seailuma ja bajásdoallama.

Eanemus guolástanvejolašvuodaide ođđa soahpamuš doalvvui giddodatoamasteaddjiin, geat leat ožžon vuoigatvuoda árbin ja geat eai ása báikegottis. Dánge joavkku ovddasteaddjit leat eanáš sápmelaččat. Ovddit guolástansoahpamuš dáhkidiid sidjiide vuoigatvuoda árbevirolaš guolásteami hárbjeheapmái. Ođđa soahpamuša mielde joavkku guolástanvuoigatvuodát gáržo giddodatoamasteaddjiid sierralohpedihtomearrái vuodđuduvvi stággobivdun. Sin perspektiivvas deattuhit sápmelaččaid vuoigatvuodaide lassín maiddá giddodatoamasteapmái laktáseaddji vuodđolágalaš vuoigatvuodát ja ovttaveardásašvuoda gáibádus báikegotti ássiid ektui. Ođđa soahpamuša čuovvumuššan oidnet oktavuoda iežaset kultuvrii ja servošii hedjonan ja dán fas vásihit váikkuhit oasil olles Deanu sápmelaš guolástanvuoigatvuodaide seailumiin.

Goalmát oamasteaddjijoavku leat eará guovlluin ássi giddodatoamasteaddjit, geat leat ožžon vuoigatvuoda eanáš giddodatgávppiid bokte. Dán jovkui ođđa soahpamuš buvttii fámoheapmin vásihuvvon buorádusaid guolástanvejolašvuodaide, go vuodđolágalaš

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

giddodahkii laktáseaddji vuoigatvuođat eai sin perspektiivvas ainge dieva. Sii vásihit iežaset leat sierraárvosaš sajádagas guovllus ássi oamasteaddjiid ektui. Lassin soahpamuša ollašuttima oktavuodas leat eiseválddit dahkan linnjemiid, maid vásihit ain heajudan vuođđovuoigatvuođaid ollašuvvama. Sii sávve soahpamuša vuđolaš odđasitárvoštallama ja vuođđovuoigatvuođaid buoret, ovttaveardásut vuhtiiváldima.

Nubbi prinsihpalaš nággu guoská Suoma stáhta vuoigatvuođa hálddašit guolásteami Deanus. Sápmelaččaid perspektiivvas gažaldat lea das, ahte leago hálddašanvuoigatvuohta stáhtas vai leago sápmelaččain guovllu eamiálbmogin vuoigatvuohta hálddašit guolásteami. Maiddáí olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit oidnet, ahte stáhta lea bajidan iežas doaimbaválddi ja vuođđolágalaš rájiid Deanu guolásteami hálddašeami ja dan ollašuttimis. Guollečáziid oamastanvuoigatvuođa perspektiivvas leat buktán ovdii maiddáí dan, ahte stáhta oamasta guolástanvuoigatvuođain dušše smávva oasi ja stuorámuš oassi gullá giddodatoamasteaddjiide.

Badjin govviduvvon nákkut leat botnimuččat rievttálaččat ja daid sáhtta čovdit dušše rievttálaš ja hálldahuslaš proseassain. Go čovdosat váilot, nákkut leat dagahan guolástansoahpamuša ollašuttimii laktáseaddji oassebeliid ja hálldahusa resurssaid borri rievttálaš ja hálldahuslaš proseassaid sihke proteasttaid. Čovvdekeahtes nákkut leat maiddáí geahnohuhtán oassebeliid gaskasaš gaskavuodaid ja hehtejit vuorrováikkuhusa ja ovttasbarggu. Garranan ruossalasvuođaid riskan sáhtta leat dat, ahte soahpamuša dohkálašvuođaid problemat ja eahpevuoiggalaš giedahallama vásáhusat dovnot fuomášumi eret Deanu soahpamuša váldoulbmilis, luossanáliid dorvvasteamis.

10.3 Soahpamuša váikkuhusat guolásteapmái

Deanu johkaleagi árbevirolaš bivdovugiid atnin lea geahppánan áiggi mielde mángga siva geažil. Jearahallojuvvon olbmot vásihedje, ahte guolástansoahpamuš lea oasil geahpidan árbevirolaš guolástanvugiin eandalii buođđuma, golggadeami sihke eará fierbmeguoalásteami. Ná soahpamuš heajuda árbevirolaš kultuvrra hárbjeheami ja dan seailuma eallinfámolažžan sihke sirdašuvvama čuovvovaš sohka buolvvaide. Erenoamáš áitatvuložin atne buođđuma ja dasa laktáseaddji máhtu, sátneráju ja kultuvrra. Soahpamuša negatiivvalaš váikkuhus lea boadus oanehut bivdoáiggiin ja das goas dat leat sihke das, ahte eará guovlluin go báikegottis ássiin ii leat šat vuoigatvuohta hárbjeheami dahje oassálastit árbebidui. Ná ovdamearkka dihte báikegottis ássi boarrásut árbeguolásteaddji ii oáččo eret fárren mánástis dahje fuolkkistis veahki guolásteapmái, ja dalle guolástanvejolašvuohta báhcá geavatkeahhtá ja kultuvrii laktáseaddji máhttu, diehtu ja giella sirdašuvakeahhtá ovdos guvlui nuorat sohka buolvvaide.

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Báikegottis ássi sápmelaččaid lassin kultuvrralaš váikkuhusaid vásihit čuohcit eandalii báikegottis eret fárren sápmelaččaide.

Guolleturisttaid lohpebearri unnui ođđa soahpamuša mielde goalmmásain nappo 11 000 guolástanjándorii, nu ahte mátkkošteaddjiid virkkosmahttinbivdu lea geahppánan sakka. guolástansoahpamuša ja -njuolggadusa vásihuvvon mohkkáivuohta, ráddjehusaid ja lobiid oažžuma teknihkalaš váttisvuođat, sihke guolástanmátkkiid plánemii laktáseaddji váttisvuođat leat váikkuhan jearahallojuvvon olbmuid mielde Deanu geasuheaddjivuhtii guolástančuozáhahkan. Vásihedje, ahte Deanu vuoigŋa lea geahnohuvvan ođđa soahpamuša mielde. Soahpamuša vásihedje maiddá eahpenjuolga bajidan guolásteami hatti ja ná ráddjen muhtin árbevirolaččat Deanus fitnan guolásteaddjiioavkkuid eret sihke dahkan Deanu guolásteamis ain elitistalabbo. Bearrašiid guolásteami vásihedje geahppánan bearaš- ja mánnálobiid heaittiheami maŋŋa.

Ođđa soahpamuša mielde olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit ožžo smávva buorádušaid guolástanvejolašvuođaide; sii ožžo vejolašvuođa ávkkástallat ođđa sierralohpedihtomeari, guolleturisttaid ektui buoret áigeráddjehusaid sihke vuoigatvuođa registreret ja geavahit iežaset fatnasa. Dáid buorádušaid oidnet goittotge ain, ovddit Deanu soahpamuša láhkái, loavkideit opmodaga suoji ja ovttaveardášvuođa gaskavuođas báikkálaš giddodatoamasteaddjiid vástideaddji vuoigatvuođaiguin. Lassin dat gusket dušše giddodatoamasteaddji eaige su bearašlahtuid, geat dárbašit ain turistalobi ja ožžot guolástit dušše dan ráddjehusaid rámmaid siste. Maiddá soahpamuša ollašuttimis dahkkon mearrádušat, mat leat heajudan vuoigatvuođaid ollašuvvama ja guolástanvejolašvuođaid, leat bohciidahtán duhtameahttuvuođa. Erenoamážit geasset 2019 rahpasan vejolašvuohta guolástanvuoigatvuođaid láigoheapmái dagahii sierralohpedihtomeari nohkamii ja dasa, ahte lohpejándorat eai reahkkán guolástanvuoigatvuođaid hálddašeaddjiide.

Máŋgga jearahallojuvvon olbmo muitaledje iežaset fuomášumiin eará guollešlájaid (go luosa) mearkkašahtti laskamis maŋimuš áiggiiid. Oassesivvan dása atne guolástansoahpamuša, man ráddjehusat hehttejit maiddá eará guollešlájaid bivdima. Dát vásihuvvui problemahtalažžan eará guollenáliid ávkkástallama perspektiivvas, muhto maiddá luosa meadđemiidda ja veajehiidda čuohcci fidnáruššama dihte; erenoamážit hávgga ja čuovžža oidne áitit luosa lassáneami,

Jearahallojuvvon olbmuid mielde muhtin guolásteaddjit, geat eai leat dohkkehan ođđa soahpamuša nuppástusaid, leat joatkán guolásteami ođđa njuolggadusain beroškeahtta. Vásáhusat ledje maiddá diliin, main guolástanlobi eai lean lihkestuvvan oažžut iskamiin fuolakeahtta ja ledje goittotge mannan joga ala lobi haga. Lobihis guolásteami dárkilis

váikkuhusaid lea váttis árvoštallat, muhto dan sturrodaga eai atnán mearkkašahtti oppalašvuoda dahje luosa suodjaleami perspektiivvas.

10.4 Váikkuhusat ealáhusaide ja ekonomijai

Ođđa guolástansoahpamuš lea váikkuhan Ohcejoga turismii guvttiin vugiin. Dat lea geahpidan sakka guolleturistaid meari, mii lea jearahallamiid vuodul vuolidan mángga turismafitnodatdoalli gávpejođu juoba 50 - 70% ja váikkuhan maiddái eará bálvalusaid jearaldahkii. Guolástanturisma deattuhan fitnodagaid gánnáhahttivuohta lea njiedjan ja muhtin smávit fitnodagat leat heaitán. Muhtin fitnodatdoallit leat maiddái fárren báikegottis eret ollásit. Fatnasa láigohan- ja suhkanbálvalusat leat geahppánan guolásteaddjimeriid geahppáneami, muhto maiddái viidon fatnasa registreren vuoigatvuodaid mielde.

Oassi fitnodatdoalliin lea bastán buorebut ávaštallat ođđa soahpamuša mearkkašumi turismaealáhussii ja investeret mearkkašahtti láhkái eará go geasseáiggi guolástanturismii. Erenoamážit dálveturisma investeremat leat sturron. Dánu fitnodatdoallit leat bastán ávkkástallat Lappi stuorra turisma ja juoba stuoridit iežaset gávpejođu, mii lea kompenseret guolleturisma geahppáneami. Gieldeaekonomiijas árbevirolaš guolleturisma gahččan oinnui smávva njiedjain, muhto eará turisma lassáneapmi lea álkidahtán dili dänge perspektiivvas.

Turismafitnodatdoallit vásihit Deanu soahpamuša váttásmahttit guolleturisma mearkkašahtti potenciálain ávkkástallama. Sin mielde soddjilut njuolggadusaiguin guolleturistaid meari sáhtášii lasihit nu, ahte bivdojápmevašvuohta ii sturroše. Vejolašvuodaid oidne maiddái eará guollešlájaid go luosa guolásteamis. Turismafitnodatdoallit háliidit sihkkarastit, ahte mátkkošteaddjiid máksinháluid luondu- ja guolástanvásáhusain (ii guolástan- ja sálašmeriin) sáhttet ávkkástallat. Fitnodatdoallit deattuhit, ahte mátkkošteaddjit ohcet Deanus ain eambo vásáhusaid, eai stuorra guollesállašiid.

10.5 Evttohuuvon nuppástusat ja diehtodárbbut

Čielggadeamis badjáneadje mángga soahpamuša dagahan čuovvumuša. Jearahallojuvnon olbmot bukte goittotge ovdii maiddái mánggaid vejolašvuodaid, maiguin negatiivvalaš váikkuhusaid sáhtášii jávkadit dahje litnudit nu, ahte nuppástusat eai dorvvohuhtáše

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

luossanáliid dili mearkkašahtti olu. Maiddái luossanáliid dili buorideaddji doaimmaid bukte ovdii. Oassi doaibmabidju- dahje nuppástusevttohusain laktásit guolástannjuolggadussii ja dáin nuppástusain sáhttet ráđđádallat norgalaččaiguin giđđat 2020 álgi guolástannjuolggadusa guoski ráđđádallamiin. Buot ovdii bohtán evttohusat eai leat čadnon guolástansoahpamuššii dahje -njuolggadussii, ja daid lea vejolaš ovddidit eará doaimmaiguin.

Árbevirolaš bivdovugiid ja daidda laktáseaddji kultuvrra seailuma eaktun oidne áigerájiid nuppástuhttima juogo ráddjehusaid oanidemiin ja/dahje lobálaš guolástanbeivviid soddjilut geavahanvejolašvuođain. Soddjilut guolástanbeivviid geavahanvejolašvuohta dagašii vejolažžan bivdui heivejeaddji dálkediliid ja čáhceallodaga vuhtiiváldima.

Nubbi nuppástusevttohus laktásii **guolástanvuoigatvuođa geavahanvejolašvuođaid viiddideapmái** juogo nu, ahte ovddit soahpamuša mielásaš olgobáikegottálaš guolástanvuoigatvuođa árbin oažžan olbmuid vejolašvuohta buođđumii, golggadeapmái ja fierbmebivdui máhcahuvvošii dahje ahte olgobáikegottálaš sáhtášii oassálastit bivdui báikegottis ássi ja árbevirolaš bivdovugiid vuoigatvuođa hálddašeaddji olbmo veahkkin. Váillahedje maiddái eará doaimmaid árbeguolásteapmái laktáseaddji sámekultuvrra bajásdoallamii.

Mánáid ja bearrašiid guolásteami álkidahttin ja bearašlahtuid oktasaš guolásteami vejolažžan dahkan lei okta jearahallamiin eanemus ovdii bohtán nuppástusdárbbuin. Nu sápmelaččat go olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit sihke guolleturisttat bukte dárbbu ovdii.

Eará guollešlájaid (hárrí, čuovža, guvžá, hávga) guolásteami lasiheapmi buoridivččii ruovttudárbo - ja guolástanturisma vejolašvuođaid. Seamamá áigge vásihedje, ahte dat geahpidivččii lussii čuohcci fidnáruššama ja ovddidivččii ná Deanu soahpamuša váldoulbmila, luossanáliid suodjaleami.

Guolásteaddjiid persovnnalaš guollediehtomeari evttohedje mángga jearahallamis vuohkin dahkat byrokráhtalažžan ja gággin vásihuvvon hálddašeami oktageardánabbon. Dat atnui vejolašvuohtan ovddidit turismafitnodagaid doaibmanvejolašvuođaid. Iešguđetlágan ollašuttinmáliid ja daid heivvolašvuođa galggašii árvvoštallat dárkilappot, ja iešguđet málliid sáhtášii vejolaččat heivehit sierra guolásteaddji joavkkuide. Guollediehtomeari oidne heivet ovddemustá guolleturisttaid guolásteami hálddašeapmái.

Viiddis guvllolaš guolleturismastrategiija ráhkadeami oidne oktan vuohkin ovddidit oppalaččat guolleturisma ja dasa laktáseaddji bálvalusaid, máhtu ja vuovdaleami. Strategiija

dagašii vejolažžan turismaeláhusa guhkesáigásaš ovddideami ja turisma ovddideami buoret ávaštallama guolásteami hálddašeamis boahtteáiggis.

Luosa fidnáruššiid, dego čuovžža, guvžžá, hávgga, goalssi ja njurjo váikkuhusaid luossanáliide háliidedje ráddjet. Dáid šlájaid bivdimiin sáhtáshedje geahpidit lussii, luossameađđemiidda ja veajehiidda čuohcci fidnáruššama. Dát dagašii vejolažžan aktiivvalut oassálastima luosa suodjaleapmái, muhto gáibidivččii guolle- ja meahccebivdonjuolggadusaid nuppástuhttima.

Dieđu dárbbuin badjánii čielgasit ovdii luossanáliid dillái váikkuheaddji fáktoriid buoret čielggadeapmi. Dieđu dárbbasjedje eambo luosa eallindiliin ja dasa váikkuheaddji áššiin mearramuttu áiggi sihke lussii čuohcci bivdimis ja dan hálddašeamis sihke goziheamis vuonas ja mearraguovllus. Čielga diehtodárbbun vásihedje maiddá luosa, dan veajehiid ja meadđemiid borri šlájaid váikkuhusaid dutkama. Fuolas ledje erenoamážit golssiid ja njurjuid lussii čuohcci fidnáruššamis sihke lassánan hávga- ja čuovžžanáliid ja guvžžá váikkuhusain.

Buorre vuorrováikkus LUKÉ dutkiid ja báikkálaš guolásteaddjiid gaskkas vásihuvui guovddáš dehálažžan dutkandieđu luottehahttivuođa, áddehahttivuođa ja hálddašeami dohkálašvuođa dáfus. Báikkálaš árbevirolaš dieđu vuhtiiváldima ektui vásihedje jearahallamiid vuođu jurddašit positiivlabbot go ovdal, muhto geavatlaš ja konkretiija dásis váillahedje vel joatkadoaimmaid ja ovttasbarggu dutkiid ja árbediehttiid gaskkas. Oktasaš dieđu buvttadeami prošeavtta evttohedje ovddidit dán ášši.

10.6 Boahttevaš guolástannjuolggadusa beaivádeapmi ja oassálastinvejolašvuođat

Dálá soahpamuša sisdoalu lassin mángga oassebeali kritiserejedje dan ráhkadanproseassa. Vásihuvvon problemaid dihte jearahallojuvvon olbmui čogge oainnuid maiddá das, mo boahttevaš njuolggadusráđđádallamiin sáhtáshedje garvit ovddit problemaid. Jearahallojuvvon olbmot bukte ovdii guovddáš áššin báikkálašdovdamuša ja -oassálastima sihkkarastima ráđđádallamiin, fuolalaš ráhkkaneari ráđđádallamiidda ja oassebeliid oktasaš ráđđádallanmihttomeriid meroštallama sihke vejolašvuođa oassálastit ja váikkuhit ieš ráđđádallamiidda.

Guolástannjuolggadusa boahttevaš ráđđádallama oasil jearahallojuvvon olbmot bukte ovdii dárbbuid oassebeliid ovttasbargui ja guovddáš rollii mihttomeriid ja nuppástusdárbbuid meroštallamis. Oktasaš mihttomeriin soahpama oidne hástaleaddjin oassebeliid gaskasaš gealdagiin, luohttámušvánis ja sierra intreassaid dihte. Fuobmájuvvon hástalusain

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(RGB(0;0;10)), pohjoissaame (Suomi)

fuolakeahtta háliidedje goittotge jáhkkit, ahte oktasaš oainnu dahje ainge muhtin ráđđádallanmihttomeriid gávdnan lea vejolaš. Oassebeliid gaskasaš gealdagiid ja luohttámušváni vuhtiiváldin leage dehálaš bohttevaš proseassa plánedettiin ja geavahuvvi barganvugiid válljedettiin. Čielggadusbarggu oktavuodas dahkkon fuomášumiid vuođul ovdamearkka dihte árbevirolaš čoahkkingeavadagat eai daga vejolažžan ja doarjjo doarvái oktasaš mihttomeriid meroštallama gelddolaš dilis, baicca dárbbasit buorebut oktasaš problemačoavdima, guldaleami, oahppama ja luohttámuša huksema vejolažžan dahkki ja doarju barganvugiid. Maiddá buot oassebeliid oassálastin lea guovddáš dohkálaš loahppabohtosa eaktu.

Jearahallamiid ja Ohcejogas 23.1. ordnejuvvon bargobáji vuođul ráđđádallamiidda ráhkkaneamis oidnojit golbma sierra barggu dahje muttu:

Vuosttaš muddu lea nuppástusdárbbuid ja evttohusaid čoaggin. Geavatlaččat dán sáhtášii ollašuttit iešguđetlágan gažadeamiiguin, dilálašvuođaiiguin, dáhpáhusaiiguin dahje bargobájiiguin dahje gáržžimusat bivdimiin cealkámušaid sierra oassebeliin. Dán čielggadusa oktavuodas ovdii bohtán nuppástusevttohusaid ja dárbbuid galgá áinnas ávkkástallat, seammá láhkái go jo ovddit eará oktavuodain dahkkon nuppástusevttohusaid.

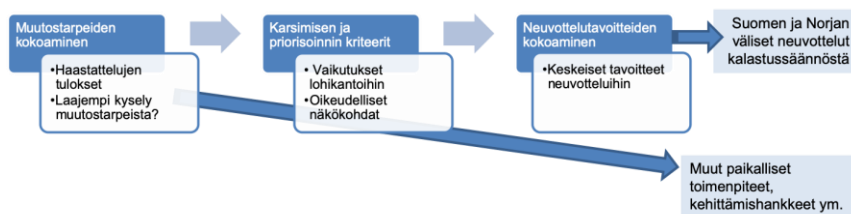
Proseassa dohkálašvuođa dáfus livččii ovdun, ahte nu mángga áššis beroštuvvan olbmo go vejolaš sáhtášedje oassálastit nuppástusdárbbuid ja evttohusaid dahkamii.

Juos viiddis gažadeami dahkamii ii leat vejolašvuohta áigedávvaliid dahje eará resursasivaid geažil livččii ákkastallon ordnet unnimustá buot beroštuvvan olbmuide rabas dilálašvuođa fáttás, ávkkástallat dán raportta sisttisdoallan evttohusaid sihke dáhttu orniiduvvan oassebeliin čálalaš oainnuid áššis.

Nuppi muttus ovdii bohtán nuppástusdárbbuid guorahalašedje ja prioriterešedje oktasaš kritearaiguin ja prinsihpaiguin. Jearahallamiin ja bargobájis leat jo bohtán ainge čuovvovaš kritearat dahje guorahallama perspektiivvat: vuoiggalašvuohta, dássebealátvuohta, luossanáliid bistevašvuohta, kultuvrralaš váikkuhusat, hálddašeami geavatlašvuohta ja čielggasvuohta sihke dohkálašvuohta. Dáid kritearaid sáhtta kártet ain viidásit nuppástusdárbbuid kártema oassin seammá metodaiguin go nuppástusdárbbuide.

Goalmát muddu livččii dasto ráđđádallanmihttomeriid hábmestallan čoggojuvvon evttohusain evttohuuvon guorahallankritearaid vehkiin. Dát muddu lea intensiivvalaš ráđđádallan ja ovttasbargu ja lihkostuvvá buoremusat oassebeliid ovddasteaddjiin hábmejuvvon joavkkus. Loahppabohtosa dohkálašvuođa perspektiivvas lea dehálaš, ahte dán

jovkui sáhttet oassálastit buot guovddáš oassebealit. Jearahallamiid vuodul mielde galggašedje leat ovddasteaddjit ainge osolašgottiin (maiddái badjeosiin) turismafitnodatdoalliin sihke olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit. Luondduriggodatguovddáža dutkiid rolla galggašii leat mihttomeriid árvvoštallan luossanáliide čuohcci váikkuhusaid árvvoštallama perspektiivvas.

Govus: Evttohus nuppástusdárbbuid duddjomis mihttomearrin njuolggadusráđđádallamiidda

MIELDDUS: Jearahallamat

Osolašgottiid ovddasteaddjit

Keijo Pirttijärvi, Ivvánjávrrri osolašgoddi
Reino Saijets, Ivvánjávrrri osolašgoddi
Vesa Länsman, Njuorggáma osolašgoddi
Antti Katekeetta, Vuovdeguoikka osolašgoddi
Sofia Aikio, Ohcejoga girkosiidna osolašgoddi
Anne Nuorgam, Veahčaka osolašgoddi

Deanu guolledoalloguovlu

Niilo I. Aikio, Deanu guolledoalloguovllu doaibmajodiheddji, guollebivdogohcci
Mika Aikio, Ohcejoga girkosiidna osolašgoddi, guolledoalloguovllu sd

Olgobáikegottálaš giddodatoamasteaddjit

Veikko Rintamäki, Seinäjoki, Tenon kiinteistönömistajat ry
Juhani Taivalaho, Oulu, Tenon kiinteistönömistajat ry
Matti Pesonen, Oulu, Tenon kiinteistönömistajat ry
Niilo Aikio, Espoo, olgosápmelaš giddodatoamasteaddji

Suomen vapaa-ajankalastajien keskusliitto

Petter Nissen, Lappi biire

Turismafitnodatdoallit

Petteri Valle, Holiday village Valle, Saamelaismatkailu ja yrittäjät ry
Nilla Tapiola, Tenon Lohiranta Oy
Juha Reinola, Lomatärppi Oy

Árbe bivdi

Aslak Holmberg, Sámedikki kulturlávdegotti ságadoalli

Kalatalouden keskusliitto

Vesa Karttunen, doaibmajodiheddji
Irena Pirhonen, jurista

Luondduriggodatguovddáš

Jaakko Erkinaro, dutkamušprofessora
Panu Orell, dutki
Maija Länsman, dutki

Ohcejoga ja Anára gielddat

Vuokko Tieva-Niittyvuopio, Ohcejoga gielddahoavda
Eeva-Maarit Aikio, ovddidan- ja ealáhushoavda

Muotoiltu: Alleiviivauksen väri: Mukautettu väri(0;0;10), Fontin väri: Mukautettu väri(0;0;10), pohjoissaame (Suomi)

Toni Laine, Anára gielddahoavda

Metsáhallitus

Markku Seppänen spesiálaplánejeaddji

Eanan- ja meahccedoalloministeriija

Tapio Hakaste, ráđđádalli virgeolmmoš

Peppiina Huhtala, áššedovdi

Lappi ejb-guovddáš

Kare Koivisto, guolledoalloáššedovdi

Jearahallamiid lassin raportii leat ožžon Sámedikki kommenttaid